

ЗМІСТ

Держава і освіта

<i>Валентин Зайчук.</i> Про школу, директора, вчителів . . .	4
<i>Валентин Романенко.</i> МОН робить все можливе . . .	5
<i>Павло Полянський.</i> Прикмети нової школи	7
<i>Круглий стіл.</i> Школа і релігія: думки та позиції вчених, священиків, вчителів, директорів, учнів та їхніх батьків	11

Інноваційна школа

<i>Юрій Жук.</i> Інформатизація освіти: проектування майбутнього	20
<i>Віктор Кривцов.</i> Комп'ютеризація шкіл України в питаннях і відповідях	22
<i>Микола Левшин.</i> Позитиви і негативи комп'ютерної освіти	30
<i>Валентина Паламарчук.</i> Педагогічні інновації: міфи та реальність	36
<i>Віктор Олійник.</i> Дистанційна освіта за кордоном та в Україні	41
<i>Статистика</i> шкільних реалій у регіонах	52

Управління школою

<i>Віра Гуменюк.</i> Диференціація інформаційних потоків в управлінні педагогічними системами . . .	54
<i>Світлана Погребняк.</i> Проблеми оцінювання управлінської діяльності керівника	61
<i>Світлана Бойко.</i> Центр інформаційних ресурсів у школі	65
<i>Олена Остапчук.</i> Нехай сили змін завжди будуть з нами	67
<i>Саксаганський ліцей та його директор</i>	74

Педагогіка школи

<i>Олексій Виговський.</i> Вольові якості талановитої особистості: парадокси психологічного дослідження	76
<i>Олександр Марченко.</i> Риторичний аспект педагогічного впливу	80
<i>Світлана Балаба.</i> Творчий пошук педагогічного колективу гімназії	83
<i>Валентина Дзябенко, Анатолій Сиротенко.</i> Наші діти – біль і тривога України	90

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

Науково-практичний журнал для керівників закладів освіти

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.

**ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ ТА
ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК**

Постанова Президії

ВАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради
Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

Літературні редактори
Олег БАКУН

Ірина ІСАКІВСЬКА

Відповідальний та
художній редактор
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Коректори
Ірина КАРБОВСЬКА
Леся МАКАРЕНКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116
E-mail: director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2002
© «Педагогічна думка», 2002

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Передплатні індекси:

22953

23974

Члени Редакційної ради

Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Євгенія **ДЕМЧЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Созонт **КОВАЛЬ**
Руфіна **КРИЖАНІВСЬКА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Оксана **ПЕЧУРА**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Хайруліна **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Освіта зарубіжжя

Костянтин Корсак, Ірина Фалько. Ліцеї
у середній освіті Європи та України 21 століття . . .96

Щоденник директора

Наші ювіляри	104
З гумором про себе	105
Ресурси Інтернет для керівників закладів освіти . .	106
Конференції та семінари у 2002 році	110
<i>Олександр Захаренко.</i> Як сільській школі заробити гроші	112

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П.Драгоманова
(протокол № 9 від 25.04.2002р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису «Директор школи, ліцею, гімназії» (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань) і відповідати вимогам ВАКу до наукових праць.

2. Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.

Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows (версій 6.0/95, 97 чи 2000) електронною поштою або на дискетах 3,5”.

Електронна пошта редакції: director@oldbank.com

5. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

6. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по-батькові та посаду), стислою анотацією.

7. Статті мають бути надіслані на адресу редакції: 01033, м. Київ, а/с 116.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцеї, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 1.06.2002. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 7 умов. друк. арк. Наклад 2000.

Передвидавнича підготовка: **О.С.Виговський.**

Видавництво: «Педагогічна думка», 04053, м. Київ,
вул. Артема 52-а, корпус 2.

Друк: Акціонерне товариство «Книга». Зам. 2-137

ДЕРЖАВА І ОСВІТА

*Коментарі,
ідеї,
поради
працівників МОН*

Актуальна тема: «Школа і релігія»

ПРО ШКОЛУ, ДИРЕКТОРА, ВЧИТЕЛІВ

Міністерство закінчило формування законодавчої бази прийняттям закону “Про вищу освіту”. Воно намагалося дати можливість діяти в межах чинного законодавства.

Про це свідчить планомірне прийняття документів: “Закон про шкільну освіту”, “Закон про середню освіту”, “Закон про позашкільну освіту” і на завершення “Закон про вищу освіту”.

Така нормативна база повинна бути. Тут сумнівів немає, бо інакше ми не зможемо нормально працювати. Навесні було проведено спільне засідання колегії Міністерства та президії Академії, на якому була прийнята й затверджена програма “Вчитель”, а також прийнято рішення реалізувати задуми, які викладені в Доктрині, матеріалах з’їзду та інших урядових постановках.

Програма “Вчитель” – дуже перспективна, вона акцентує нашу увагу на тому, **що вчителів ми зобов’язані готувати протягом всього життя**, велика увага повинна приділятися фаховій підготовці викладачів. Для цього треба активізувати діяльність інститутів післядипломної освіти.

Цього року ми переходимо на дванадцятирічну систему освіти, тому МОНОм було проведено декілька серйозних нарад спільно з нашими інститутами післядипломної освіти, усі вчителі, які будуть працювати в першому класі, вже ознайомилися з тим, що вони мають робити та визначились, які необхідно мати підручники й методичні розробки.

Одночасно ми бачимо, що у нас є проблеми з учительськими кадрами. Треба відверто визнати, що ми дещо втратили за останні роки. Знизились вимоги до якості викладання, не на належному рівні індивідуальна робота з дітьми, згасає інтерес до роботи. Це пов’язано з певними економічними причинами. Люди хочуть працювати, але змушені йти на інші роботи. Раніше було не так, вчитель отримував хоч і небагато, але певною мірою гарантовано. А зараз? Наше суспільство різко поділилося на бідних і багатих: вчителі, лікарі серед бідних. Повірте, нам це дуже прикро, ми докладаємо всіх зусиль, щоб виправити цю ситуацію, **ми прагнемо змін, будемо домагатися підвищення заробітної платні**. Є домовленість з Президентом і Прем’єром про якісні зміни в оплаті праці вчителів. Сьогодні ми намагаємося реалізувати 57 статтю, зволікати з цим не можна.

Особлива увага буде приділятися керівникам навчальних закладів. Треба подбати про авторитет директора школи, а починати необхідно з підняття його заробітної платні. Вимагає змін також статут навчальних закладів. Ми повинні “відірвати директора від зарплати”, щоб він почував себе впевненіше. Керівник школи повинен виконувати свої обов’язки, а не чийсь роботу, наприклад, завгоспа. Його головна задача – передавати свій досвід вчителям.

Найближчим часом нормативна база, про яку говорилося вище, повинна надійти безпосередньо до директорів шкіл, гімназій, ліцеїв. Ось зараз вони отримують нові навчальні плани для початкової школи.

Щоб визначити кардинальні напрямки нашої роботи у новому навчальному році - збираємось з начальниками обласних управлінь у червні, а також в кінці серпня з тим, щоб дати напутні настанови перед самим початком навчального року.

**Валентин
ЗАЙЧУК**

Керуючий
Апаратом
Верховної Ради,
академік
АПН України

**На що звернути
увагу –
про це
у журналі
розповідають
працівники
МОНО
(с.5–10)**

МОН РОБИТЬ ВСЕ МОЖЛИВЕ

Держава
і освіта

У листі-зверненні міністра освіти "Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2002-2003 роки" йдеться про структуру навчального року. *Особливих змін від попереднього немає, але є принципові питання, на які я хотів би звернути увагу.*

По-перше, ми підкреслюємо, що в наступному навчальному році *особлива увага має приділятися вивченню української мови як державної мови*, особливо в тих регіонах, де цей процес загальмувався, де він йде повільно. Наприклад, в Автономній республіці Крим, Севастополі, інших південних областях, де не вистачає вчителів української мови. Дещо краща там ситуація з вчителями початкових класів. Безпеченість кадрами нормальна.

В цьому навчальному році в усіх школах починається вивчення іноземної мови з другого класу. Міністерство можна критикувати за те, що ця акція не зовсім підготовлена. **Я не можу з цим погодитись.** В закладах першого-другого, першого-третього ступеню проблем не буде, за винятком сільських шкіл. Там є викладачі іноземних мов, які після підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної освіти можуть викладати в початковій школі. Ми по-

силено працюємо над кадровим забезпеченням.

Серйозні проблеми є в самостійних початкових школах, бо там працює багато вчителів, що не знають іноземної мови, не можуть її викладати на належному рівні. Ми рекомендуємо кілька варіантів її розв'язання. Такі школи можна забезпечити вчителями з ближчих навчальних шкіл вищого рівня, обласні управління освіти повинні попрацювати над вирішенням цієї проблеми. Можливо, є вчителі початкової школи, які свого часу вивчали іноземну мову, в такому випадку потрібно провести в інститутах післядипломної освіти інтенсивні курси методики викладання. *В Київській області є цікава форма проведення підвищення кваліфікації через ЗМІ.* Ми показували цей досвід Київської області заступникам начальників управлінь освіти. Його можна критикувати, а можна просто використовувати.

В Севастополі народилася ідея: до шкіл, де є проблеми з вчителями іноземних мов, на певний термін направляти студентів старших курсів інститутів, де вивчається ця мова, на практику. З посольством

**Валентин
РОМАНЕНКО**

Начальник департаменту дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України

Директор школи, дітяю, сім'язіі № 32002

Франції ми домовилися, що вони проведуть інтенсивні курси французької мови для вчителів початкових шкіл. Є викладачі з Франції, наявні посібники. Це також варіант.

Ми визначилися, що зараз треба робити — вже вісім областей готують вчителів початкових класів із знанням іноземної мови. **Тепер крок повинні зробити керівники навчальних закладів та органи управління освіти й забезпечити викладання будь-якої іноземної мови.** Проблема тут може бути з підручниками. Це питання вирішується, Була затримка з фінансуванням, але ми зробимо все можливе, щоб до нового навчального року підручники поступили: кошти надходять,

видавництва вже працюють.

Міністерство освіти зробило дуже багато в минулому році. За ініціативи нашого Міністра ми перші з бюджетних галузей підвищили зарплату на 50%. Скептики вважають, що цього не вистачає. Звичайно, але де взяти більше? Мені телефонують з телебачення і кажуть, що є проблеми з зарплатою, вчителі збираються страйкувати. Вони правильно роблять, вимагаючи справедливості. Але з іншого боку, люди просто не розуміють, що в державі коштів немає. Вони починають звинувачувати чиновників, але **Міністерство освіти грошей не робить**, а цією проблемою займається **Міністерство фінансів.** Невже керівник навчального закладу може подумати, що **Міністерство освіти** може щось зробити і не робить? Воно робить все можливе, але є межі можливого. І ці межі визначаються соціально-економічними умовами й бюджетною сферою.

Столиця може підняти зарплату директорів, тут найкращі умови. І за всіма показниками столична освіта — найкраща. На те є об'єктивні й суб'єктивні причини. До речі, всім керівникам закладів освіти я хочу сказати про фінансування. Вчіться заробляти кошти самі наданням додаткових освітніх послуг, які користуються попитом на ринку. Робіть це, вчіться. Ситуація дуже сприятлива, **треба вміти проявляти ініціативу.**

Як почувують себе діти у «нововведеннях» — про це Валентин Петрович дізнається з «перших уст»

ПРИКМЕТИ НОВОЇ ШКОЛИ

Держава
і освіта

Підводячи дуже попередні й побіжні результати недалекого минулого (грунтовний аналіз, звісно, потребує більш серйозної аналітичної роботи), не зайвим буде акцентувати увагу на важливих подіях, що сталися в системі загальної середньої освіти. Для усвідомлення стратегії модернізації освіти й логіки тактичних кроків щодо її реалізації важливо скласти цілісну уяву про перебіг змін в освіті, зокрема в середній.

До їх числа, поза сумнівом, належить *Національна доктрина розвитку освіти*, схвалена II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти й затверджена Кабінетом Міністрів України, затвердження Урядом *Державної програми "Вчитель"*, *Державної програми розвитку позашкільних навчальних закладів, Концепції 12-річної освіти*. Як відомо, попередня концепція загальної середньої освіти була прийнята ще в 1991 році. Вона відіграла важливу роль в оновленні змісту освіти й демократизації шкільного життя, модернізації форм і методів навчання, індивідуалізації освітнього процесу.

Також було розроблено і затверджено Державний стандарт початкової загальної освіти, вдосконалено структуру навчального року через запровадження семестрового поділу, розроблено, видруковано й доставлено до навчальних закладів нові

навчальні програми зі всіх без винятку навчальних дисциплін, в тому числі нові навчальні програми та підручники й посібники для початкової школи відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти. При цьому в міністерстві свідомі того, що їх наклади через фінансові обставини ще не задовольняють потребу в такій літературі.

Також було розроблено й затверджено у Мініюсті нові Положення про золоту та срібну медалі. Одночасно нами було розроблене нове положення про золоту й срібну медалі, відтак для отримання як однієї, так і другої не обов'язково мати винятково абсолютно найвищий бал – 12.

Ми поклали в основу критеріїв високий рівень навчальних досягнень учнів, тобто це можуть бути оцінки від 10 до 12 балів у будь-якій пропорції (на золоту медаль), і навіть дві оцінки достатнього рівня (але не нижче 9 балів) для срібної медалі. Медаль, на нашу думку, має бути насамперед вагомим моральним стимулом навчання.

Вперше розроблено й видруковано нові навчальні програми й підручники для дітей з особливими потребами; приведено у відповідність до сучасних світових стандартів санітарно-гігієнічні

Павло
ПОЛЯНСЬКИЙ

Начальник головного управління змісту освіти Міністерства освіти і науки України

вимоги до навчальної літератури (формат, макетування тощо);

Інтегруючи у загальноєвропейський і світовий освітні простори, Міністерством суттєво демократизовано й осучаснено порядок проходження учнями державної підсумкової атестації, зокрема надано можливість проходити її при вступі до вищих навчальних закладів з подальшим зарахуванням результатів у школі. *На сьогодні вичерпала свої ресурси й теперішня система перевідних та випускних екзаменів.* Як свідчить практика і наслідки їх проведення, нічого крім перевагоми старанних учнів і вчителів шкільні екзамени в їх традиційній формі не давали.

Тому, відповідно до закону України “Про загальну середню освіту”, Міністерство освіти і науки скасувало перевідні й випускні екзамени в загальноосвітніх навчальних закладах й запровадило державну підсумкову атестацію.

Атестація проводиться в навчальних закладах системи загальної середньої освіти з навчальних предметів інваріантної частини типових навчальних планів, затверджених Міністерством освіти і науки України, і може, за бажанням випускників, проводитися на базі вищих навчальних закладів (для випускників, які вступають до вузів), за умови, що випускник має навчальні досягнення на достатньому та високому рівні, та за згодою педагогічної ради загальноосвітнього навчального закладу.

Зроблено конкретні кроки щодо гуманізації вступної кампанії та розширення доступу до здобуття вищої освіти тій категорії громадян, котрі в силу певних життєвих обставин не змогли оволодіти достатніми знаннями, щоб, на рівні з іншими брати участь в конкурсі на право навчання за бюджетні кошти. Зокрема, випускники школи, починаючи з 2000 року отримали право вступу до декількох вищих навчальних закладів, що значно поліпшило конкурсну ситуацію.

Роблячи зазначені кроки, Міністерство мало на меті забезпечи-

ти (звісно, не миттєво) досягнення щонайменше таких головних цілей:

- *по-перше*, оптимізувавши навчально-виховний процес, усунути морально-психологічне й фізичне перевантаження, а відтак – погіршення стану здоров'я учнів;
- *по-друге*, закласти підґрунтя конкурентоспроможності випускників навчальних закладів на ринку праці;
- *по-третє*, досягнення такої концептуальної якості навчальних програм і планів, які даватимуть змогу зробити вибір і будувати індивідуальні напрямки в навчанні;
- *по-четверте*, зміст і технології освіти повинні бути максимально наближеними до вимог ринку праці;
- *по-п'яте*, ми зобов'язані реалізувати програми інтеграції дітей з вадами розвитку. Це вкрай важливо не лише для таких дітей, а й для суспільства в цілому, його морального здоров'я;
- *по-шосте*, суспільство повинно перейнятися важливістю освітніх проблем, брати активну участь у публічному обговоренні шляхів їх подолання.

Щодо питання організованого завершення 2001-2002 рр. та початку 2002-2003 рр., то на тепер діяльність Міністерства освіти і науки України спрямована на таке:

- розробку спільно з НАН України та АПН України Державного стандарту загальної середньої освіти (термін виконання – 2002 рік);
- розроблення навчально-методичного забезпечення переходу системи загальної середньої освіти, насамперед початкової школи, на новий зміст освіти.

Організовано завершення навчального року, в тому числі проведення державної підсумкової атестації учнів 3(4), 9 та 11(12) класів. Зокрема, вже підготовлено, видруковано за позабюджетні кошти й здійснюється доставка до навчальних закладів збірників завдань для державної підсумкової

атестації: “Збірник завдань для державної підсумкової атестації з алгебри. 9 клас. За редакцією З.І.Слепкань”; “Збірник завдань для державної підсумкової атестації з математики. Алгебра та початки аналізу. 11 клас. За редакцією З.І.Слепкань”; “Збірник завдань для державної підсумкової атестації з математики. Геометрія. 11 клас. За редакцією З.І.Слепкань”; “Українська мова. 120 диктантів. Державна підсумкова атестація. 9 клас”; “Українська мова. Збірник текстів та переказів із творчими завданнями. Державна підсумкова атестація. 11 клас” та майже з усіх предметів за вибором учнів.

Завдання для атестації з профільних предметів можуть бути доповнені (з обов’язкових для атестації предметів) або замінені (з предметів, які учень сам обирає на атестацію) завданнями вищого навчального закладу та завчасно доведені до відома випускників.

При цьому варто мати на увазі, що **атестація випускника відбувається лише в конкретному вищому навчальному закладі, до якого він вступає, і лише з профільних для цього вузу предметів.** За терміном така атестація повинна відбуватися раніше атестації у навчальних закладах системи загальної середньої освіти.

Результати атестації у вищому навчальному закладі є одночасно результатами атестації за підсумками навчання випускника в навчальному закладі системи загальної середньої освіти. Результати повідомляються в письмовій формі директору того закладу, де навчається випускник. Вони виставляються в атестат про повну загальну середню освіту й зараховуються як результати вступних іспитів до вищого навчального закладу.

Випускник подає заяву (анкету) на ім’я керівника навчального закладу, де він навчається, із зазначенням повної назви вищого навчального закладу, де він має намір проходити атестацію. Заяву (анкету) такого ж змісту, а також витяг із рішення педагогічної ради навчального закладу про згоду на проходження атестації випускни-

ком у вищому навчальному закладі, випускник повинен подати до вищого навчального закладу.

Випускникові видається атестаційний лист за підписом голови комісії, завірений печаткою вищого навчального закладу, де випускник проходив атестацію. Педагогічна рада навчального закладу, де навчається випускник, на підставі отриманого повідомлення про результати атестації у вищому навчальному закладі, приймає рішення про здобуття випускником повної загальної середньої освіти.

Оскільки в попередньому році траплялися випадки, коли школа і вуз не могли дійти згоди щодо форми документів про проходження атестації у вузі, то тепер ми ще в березні направили в області та ректорам вищих навчальних закладів стандартизовані форми всіх згаданих вище документів.

Логічним черговим кроком Міністерства в напрямку подолання формалізму в оцінюванні навчальних досягнень учнів, ефективності роботи вчителя й цілих педагогічних колективів став лист від 16 квітня 2002 р. №1/9-195 “Про недоцільність збирання оперативної інформації про середній бал навчальних досягнень учнів”. Власне, вже в інструктивних документах про закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації збирання такої інформації не передбачалося, проте, як свідчать численні звернення вчителів, на місцях часто за звичкою продовжують оцінювати вчителя за пріснопам’ятним “середнім” балом його учнів. Дуже сподіваємося, що головні зусилля відповідних методичних служб буде спрямовано не на адміністрування, а саме на допомогу вчителю щодо опанування ним новим змістом та технологіями вивчення навчальних дисциплін.

Також, готуючись до закінчення навчального року, Міністерство дало роз’яснення щодо нагородження золотою та срібною медалями цьогорічних випускників (Лист МОН від 14 листопада 2001 р. №1/9-386). З метою не допустити ущемлення інтересів бодай одного цьогорічного випускника та з

огляду на те, що чинне Положення про золоту медаль “За досягнення у навчанні” та срібну медаль “За досягнення у навчанні” набуло чинності майже одночасно із закінченням I семестру 2000-2001 навчального року, в поточному навчальному році при визначенні претендентів на нагородження медалями до уваги братимуться лише результати досягнень учнів за II семестр та річного оцінювання за 10-й клас, результати семестрового й річного оцінювання та державної підсумкової атестації — за 11-й клас.

Природно, що впродовж навчального року й особливо в період проведення державної підсумкової атестації у наших колег, учнів та їх батьків виникають ті чи інші запитання. Інколи люди в пошуку відповідей на них натрапляють на неточну, а то й недостовірну інформацію. З метою уникнення непорозумінь чи навіть конфліктних ситуацій з **1 червня по 15 липня** в Міністерстві діятиме “телефон довіри” (044) 216-74-76, за яким кожен громадянин зможе з’ясувати те чи інше питання.

В Міністерстві створено оперативну робочу групу й розроблено графік виготовлення підручників для початкової школи; проведено низку нарад з провідними вітчизняними видавництвами та представниками “Укрпапірпрому”. Своєчасне забезпечення цими книгами вчителів і учнів створить необхідні передумови для впровадження навчальної літератури нового покоління.

Також на сьогодні необхідні кошти на додаткові наклади, видрукуваних в 2001 р. обмеженими тиражами навчальних програм для початкової школи.

Важливою прикметою нової школи є запровадження в усіх загальноосвітніх навчальних закладах країни, починаючи з 2-го класу, вивчення однієї з іноземних мов. Звідси — потреба у фаховій підготовці й підвищенні кваліфікації вчителів початкової школи для роботи за новим змістом початкової освіти.

Без здійснення “мовного прориву”

подальший прогрес освіти, науки та й суспільного життя буде украй ускладнений. Очевидно, що **очікувати доти, поки ми стовідсотково будемо готовими до цього кроку, було б помилкою**, адже, як відомо, ресурсів завжди й в усіх сферах не вистачає.

При вирішенні цього питання постають два головні завдання:

- розробка новітньої навчально-методичної літератури;
- забезпечення навчальних закладів вчителями іноземної мови.

Щодо першого, то тут вже немало зроблено. Зокрема, розроблено й у 2001 році видруковано (щоправда, у недостатній ще кількості) принципово нові навчальні програми з англійської, німецької, французької та іспанської мов для 2-4 класів. За оцінкою вітчизняних і міжнародних експертів, ці програми відповідають найвищим вимогам.

Також на сьогодні вже створені навчальні підручники й посібники для учнів 2-х класів, а також методичні рекомендації для вчителів іноземних мов. *За умови нормального фінансування ці книги у короткі терміни будуть видрукувані.*

Щодо кадрового забезпечення переходу до вивчення іноземних мов, починаючи з 2-го класу, то МОН спільно з Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій вже тривалий час працює над цим питанням.

Ряд педагогічних навчальних закладів вже зробили випуски молодих спеціалістів початкової школи, які також мають кваліфікацію “вчитель іноземної мови початкової школи”.

Поступово кількість вчителів іноземної мови для початкової школи буде доведено до необхідної, але й **на наступний навчальний рік є передумови для початку роботи.**

...Найголовніше сьогодні — ритмічне фінансування системи освіти. І наше солідарне прагнення до прогресу, помножене на копітку працю задля цього.

ШКОЛА І РЕЛІГІЯ

*Круглий
стіл*

О. Сухомлинська

І. Бех

М. Гузик

Ю. Мальований

О. Виговська

Н. Чепелєва

К. Корсак

О. Кононко

О. Отч

М. Євтух

В. Хайруліна

Б. Огульчанський

У зв'язку з висуненням на передній план проблем формування духовності у дітей і молоді актуалізуються питання зв'язку релігії й виховання, світської і релігійної освіти, формування наукового і теологічного світогляду.

Тому відділенням теорії та історії педагогіки у квітні 2002 року в залі Президії АПН України було проведено круглий стіл.

Пропонуємо читачам журналу виступи та думки учасників круглого столу з наступних питань:

1. Ваше ставлення до релігії як чинника виховного процесу.
2. Роль і місце християнських цінностей у навчально-виховному процесі.
3. Ваше ставлення щодо впровадження у зміст шкільної освіти курсу «Основи християнської етики». Яким він має бути?
4. Чи має впливати світоглядна позиція (світська чи релігійна) педагога на:
 - власну наукову діяльність?
 - побудову виховного процесу?
5. Ваше ставлення до дисертаційних досліджень на релігійну освітньо-виховну проблематику.

Ведуча круглого столу — Ольга Василівна Сухомлинська, знаний в Україні фахівець з проблем виховання, послідовниця справ свого славнозвісного батька — директора-новатора Василя Олександровича Сухомлинського

Предмет нашої розмови — релігія і виховання. Це питання дуже гостро стоїть на порядку денному не лише в педагогічній науці; ще гостріше і злободенніше — у педагогічній практиці, шкільній і дошкільній діяльності тощо.

Ольга СУХОМЛИНСЬКА

Академік-секретар
відділення теорії та історії
педагогіки АПН України

Н а ш і діти, ми самі впродовж багатьох років були відлучені

від величезного пласту загальноєвропейської культурної традиції, яка носить назву християнства, — а це і духовна музика, і духовний живопис, і скульптура, і церкви, і т.д. Ми профани у цьому питанні. Наші діти мають заповнити ці прогалини, їм потрібно дати відповідний курс культурологічного спрямування.

Наша наука стрімко і бурхливо розвивається, але в сучасних умовах вона не може справитися з основними стратегічними завданнями виховання.

Не дивно, що часом у безпорадності ми звертаємося до релігії як до провідного чинника виховного процесу, який упродовж тисячоліття на-

працював добре відлагоджені механізми впливу на людину.

Оскільки освіта у нас залишається світською, то попри взаємовплив християнської релігії і школи, вони мають взаємодіяти природним шляхом. Скажімо, біблію вивчають на уроках української літератури. А в західних регіонах, незважаючи на офіційно світські школи, діють програми і розроблено курси християнської етики. І читають їх не вчителі. Навіть у Києві є школи, де читають священики. Слід диференційовано підходити до цієї проблеми.

Коли кажуть, що на Заході є країни, де релігія — основа загальноосвітнього процесу, то, на мою думку, ми тут не зовсім правильно розуміємо. Те, що там є курси релігії, ще не значить, що весь навчально-виховний процес побудовано на таких засадах.

Незважаючи на те, що в Україні сформувався полікультурне середовище, європейська цивілізація — християнська, європейська культура у своїх витках — християнська. Християнство — домінуюча релігія у світі й Європі.

Я вважаю, що *принципово важливо визначити і висвітлити загальну позицію АПН* щодо пов'язаних із зазначеним питанням проблем.

Уся історія становлення людини пов'язана з двома кардинальними підходами — науковим і релігійним.

Характеризуючи стан, у якому опинилося людство наприкінці другого — початку третього тисячоліття, всі одноставно констатують: людина багата своїм розумом, своїм пізнан-

ням, і дуже бідна своєю мудрістю, своїм духом. А далі — прірва. Тому ми й говоримо про глобальну кризу — кризу духовну, кризу екологічну (яка випливає, на мою думку, із кризи духовної). Тобто, ми йдемо в безвихідь. *Тому і слід переглянути наші позиції — переглянути співвідношення цих двох основних підходів.*

У багатьох країнах це розуміють, — там ці світогляди уживалися паралельно. У Радянському Союзі далось взнаки проголошення тотального атеїзму. *Тому найскладніші проблеми у плані виховання особистості дісталися нам.*

Процес виховання, розвитку особистості, ґрунтується на двох фундаментальних механізмах: розвитку свідомості людини, розвитку її само-свідомості. Чи все нам тут відомо, щоб ми могли привести їх у дію, створити технологію виховання? Далеко не все нам відомо. Якщо ми вважаємо, що цих механізмів недостатньо, треба звертатися до інших. Релігія як світогляд — кордоцентрична; це світогляд, який ґрунтується на почуттях. А вмістилищем почуттів, як відомо, є серце. Отже, *йдеться про педагогіку серця.*

Нам слід розрізнати, що таке мораль, моральність, і що таке духовність. У світському розумінні під духовністю розуміють акт, коли людина входить у високу культуру людства.

Якщо так, я не бачу великої різниці між справжньою моральністю і духовністю. Хоча інколи розмежовують і саму моральність. *Нижчий рівень* — це моральність, яка ґрунтується на механізми пристосування до соціальних умов у широкому розумінні. *А вищий* — коли та чи інша морально-етична норма стала безумовною цінністю особистості: я по-

винен поважати людину, й іншого мені не дано, хвалитимуть мене за це чи каратимуть.

Я переконаний: як в інтелектуальному розвитку не всі люди рівні, так і у розвитку моральному, морально-духовному — теж не всі рівні. Звідки ця нерівність? Від конкретних задатків.

Звернімося до природи людини. Моральна природа — чорно-біла. Є задатки емоційно-чуттєвої природи. Серед них — та половина, яка сприяє розвитку особистості, моральності — це загальновідома емпатійність. Але є ще одна величезна половина — це егоїстична складова людини, яка породжує так звані его-пристрасті. Це заздрість, ненависть, злоба, марнославство і т. д. Ми тільки зараз це починаємо розуміти. На жаль, ще немає механізмів для того, щоб блокувати его-природу.

Такі механізми є у свято-отчій літературі. *Висновок: до нашого світського виховного процесу слід підключити механізми, розроблені у свято-отчій літературі.* Йдеться лише про механізми, такі як сповідь, каяття і т. п.

Є наказ Президента Леоніда Кучми, підписаний 21 березня 2002 року та доручення Василю Григоровичу Кременю і Голові Державного комітету у справах релігії, де йдеться про прискорення вирішення питання щодо включення курсу з основ християнської етики та моралі у спеціальний перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, а також запровадження його у варіативній частині навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Вважаю, що *основи християнської культури і етики* — цей курс по-різному можна назвати — не слід в і д р а з у включати в шкільну програму. Можливо, спочатку

вести як факультатив, у класі можуть бути представники різних релігій. Звичайно, цю проблему треба вивчати, розв'язувати її разом із батьками.

Іван БЕХ

Директор Інституту проблем виховання АПН України, академік

Микола ЄВТУХ

Академік-секретар відділення педагогіки і психології вищої освіти АПН України

Очевидно, слід подумати про підготовку відповідних кадрів, які змогли б по-справжньому його прочитати. Це проблема номер один. Щоб не сталося так, як із переходом на трирічну освіту, — не підготувавши ні вчителів, ні підручників. Тут треба бути дуже обережними.

Звичайно, релігія може бути чинником виховного процесу, але тільки частково. У мене *створюється враження, що ми розписуємося у своїй неспроможності як науки*: у нас не виходить, давайте віддамо

Наталія ЧЕПЕЛЄВА

Заступник директора
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка
АПН України, доктор
психологічних наук

питання виховання релігії. Я думаю, що ми повинні розвивати свої технології, свої підходи, свою теорію. Інша справа, що ми можемо щось запозичати у релігії.

Мені здається, що потрібно говорити не про християнські цінності, а ско-

Я не уявляю собі, як повернути дитину до неба, без того, щоб не повернути її до себе, занурити в себе, зрозуміти, що таке людський світ. Ми не вичерпали наукові ресурси, не зробили все залежне від нас, щоб окультурити систему освіти і життя дитини загалом.

Олена КОНОНКО

Заступник директора
Інституту проблем
виховання,
доктор психологічних наук

Ідеологічний аспект цієї проблеми — дуже сильний. У всьому світі нині спе-

Сьогодні, коли занедбано моральні устої, слід використовувати різні способи, форми і методи морального виховання, які могли б принести користь. Щодо дисертаційних досліджень — розробляти ці проблеми вкрай необхідно.

рніше про гуманістичні. У нас чомусь уже стало традицією змішувати релігійне і духовне, релігійне і моральне. Це — різні речі. Мистецтво, наука так само прагнуть до духовного, як і релігія. Вся гуманітарна наука теж орієнтується на духовні цінності. Я вважаю, що *ми абсолютно неправі, коли віддаємо духовність релігії.*

У зміст шкільної освіти, на мою думку, спеціальний курс вводити не варто; можливо, — у вигляді недільної школи, факультативу. Знову-таки, чому увесь час йдеться про християнство? Давайте не забувати і про інші конфесії, оскільки християнство в Україні не є державною релігією.

Щодо дисертаційних досліджень на релігійну, просвітительську, виховну тематику, то вони *потрібні, коли це справді наукові дослідження.*

речаються релігії і світогляди. Ми, як представники православного світу, маємо бути коректнішими, коли йдеться про питання викладання; не просто — доречно чи ні, а з урахуванням того, хто і як викладатиме. *На мою думку, ми знаходимося лише на початку цього шляху.*

Щодо поєднання виховання і релігії, то мені здається, що пропонувати курс, пов'язаний з релігією, можна тоді, коли сформовано елементарний світогляд. Тоді у дитини є право вибору.

Взагалі, не слід шукати вирішення всіх проблем у школі. *Нам треба потурбуватися про те, як життя змінити, а не сподіватися на краще, вводячи додаткові шкільні курси.*

Зміст предмета має зосереджуватися довкола найзагальніших основ християнського віровчення, його етичного наповнення, християнського ідеалу людини та інших складників його моральної доктрини. Але аж

ніяк не на догматиці, особливостях служби божої, тонкощах культу та відмінностях між християнськими конфесіями.

Освоєння школою основ християнської етики в умовах релігійної,

церковної, конфесійної строкатості сучасної України допоможе зняти напруженість у віддавна неоднозначних релігійних питаннях. *Саме школа може подати святим отцям приклад зближення суспільства на християнській основі.*

Слід врахувати також реальну загрозу абсолютизації регіональної релігійної домінанти, яка дуже часто спирається на неправдиві дані та викривлені історичні факти. Саме з цих міркувань у шкільний курс треба запроваджувати лише основи християнської етики. *Якщо дитина захоче поглибити свої знання з цього предмета і ознайомитися докладніше з нюансами того чи іншого відгалуження могутнього дерева християнства, вона зможе це зробити в недільних школах, що якнайкраще узгоджується із сучасним законодавством.*

Впровадження нового курсу має також неодмінно супроводжуватися необхідним для його викладання навчальним комплексом програм, підручників, посібників, методичною розробкою, дидактичними матеріала-

ми тощо. Без цього вивчення основ християнської етики зводиться до лекційних форм, неефективних для середньої школи.

Особливості друга — підготовка кадрів, тобто тих учителів, які читатимуть цей предмет. Вона має здійснюватися на базі вищих педагогічних закладів освіти, що забезпечить такому фахівцеві належний рівень професійної підготовленості. *Фахівці, яких готують духовні заклади, не можуть, на жаль, подолати конфесійну заангажованість, й обмежити свою працю викладанням основ християнської етики.*

Моє глибоке переконання: чим раніше ми введемо у шкільний курс основи християнської етики, тим надійніше ми убезпечимо від гибелі наше суспільство.

Василина ХАЙРУЛІНА

Директор Українського коледжу №272 ім. В.О.Сухомлинського, член-кор. АПН України, кандидат педагогічних наук

Корені проблеми, що тут обговорюється, ведуть до уявлення про людину. **Що таке людина?**

Людина — духовна істота. Як духовна істота, людина — безсмертна. Тому закривати людині шлях до Бога — значить не визнавати її як духовну істоту, і наносити їй смертельний удар.

Якщо ми не розуміємо, що людина — Боже створіння, і що вона має подвійну природу — і звірину, і духовну, то обговорення того, чи потрібно нам уводити курс християнської етики, не має сенсу.

Звідси висновок: якщо ми сприймаємо дитину як духовну істоту, ми повинні давати їй духовну їжу, бо без неї вона не розвивається. І на цьому можна поставити крапку.

Ефективність християнського виховання залежить від того, наскільки

емоційно талановита дитина. Якщо її не розвивати з раннього дитинства, якщо вона не сприймає мистецтва, емоційних проявів навколо себе, то вона залишилась глухою й у вірі в Бога.

Все визначає віра. Якщо викладати невірному догми християнства, найкрасивіші, найпривильніші, то найбільшого результату, якого можна досягти — він буде про це знати. Все визначає віра. Тому проблема номер один — збудити у дитини віру. Віру не в щось там таке, а віру в Бога.

Микола ГУЗИК

Директор авторської школи-комплексу №3 м. Южне Одеської області, член-кореспондент АПН України

Ми порушили справді дуже актуальні, дуже важливі проблеми. Нагадаю, що близько **70%** нашого народу вважають себе віруючими, а з цих **70%** практично понад

95% — християни. Тому, якщо ми заперечуватимемо необхідність утвердження християнських цінностей, ми тим самим відобразимо думку меншості нашого народу.

Україна – неоднорідна держава. І якщо у Литві є два базових предмети, то Україна може ввести їх кілька.

Богдан ОГУЛЬЧАНСЬКИЙ

Священик, православне
Педагогічне товариство,
кандидат фізико-
математичних наук

Скажімо, два у тих областях, де переважають католики і православні, а у Рівненській області, де багато протестантів, може бути навіть три базових предмети. Батьки вибиратимуть курс за бажанням.

Щодо того, яким має бути предмет – християнська етика чи культура – є два основних підходи. За раціонально-етичного підходу, прийнятого у західній Україні, викладають основи християнської етики, за культурологічного – основи християнської культури. У цьому підході ключовим є вплив саме на сердечну, чуттєву, естетичну сферу людської душі, що дуже важливо для зустрічі з християнством.

Стосовно зарубіжного досвіду нагадаю, що в Росії викладають такий предмет як основи православної культури – його також введено як варіативний компонент загальної освіти; основи доброчесності викладають у Литві.

Я бачу корінь проблеми в тому, що в 90-х роках у нас стався крах соціальної системи. Утворився вакуум ідеалів і цінностей. Педагогіка, на превеликий жаль, не була готова дати щось ефективне

Юрій МАЛЬОВАНІЙ

Вчений-секретар відділення
дидактики і методики
АПН України,
член-кореспондент,
кандидат педагогічних наук

натомість комуністичних ідеалів. В а к у у м почав заповнюватися. Пішли за лінією найменшого опору: як єдиний шлях, по якому треба йти, було запропоновано цілісну, апробовану віками християнську релігійну ідеологію. Христи-

янські цінності протягом свого багатотисячолітнього існування відійшли від релігійного ґрунту і перетворилися у загальнолюдські, безвідносно до віросповідань. І очевидно у цьому плані християнські цінності мають право на місце в школі. Але при всій моїй повазі до Гузика, я категорично не згоден з тим, що лише віруючи в Бога, можна стати високоморальною людиною.

Віру не можна нав'язувати. Не можна заганяти у віру з першого класу. Людина має прийти до неї свідомо. Але я повністю згоден з Іваном Дмитровичем: *нашій педагогіці треба взяти на озброєння певні технології чи методики, які використовує релігія для впливу на свідомість.*

Основні тези нашого товариства: предмет має вводитися поступово, добровільно; обов'язкова апробація – необхідно провести експеримент. І третє: створити експертну раду, яка займатиметься розробкою нових програм і підручників з основ християнських цінностей.

Крім того, слід потурбуватися про курси підвищення кваліфікації вчителів, як це робиться, скажімо, в Росії, де їх проводять на базі існуючої системи підвищення кваліфікації. Так, у Москві до Всеросійського інституту підвищення кваліфікації вчителів запросили як викладачів традиційних конфесій, так і світських, і вони спільно розробили програму підвищення кваліфікації вчителів. Наше товариство вже третій рік проводить богословські педагогічні курси на базі київського відділення Києво-Могилянської академії з підготовки педагогів для викладання основ християнських цінностей.

Хочу нагадати, що таке соборність: соборність – це є різномисліє при єдиному серці. Це нормально, коли є різномисліє.

І ще: світське – це не атеїстичне. Вчені, представники точних наук, так само як і представники гуманітарних наук – не всі атеїсти. Це різні речі.

Хочу нагадати, що таке соборність: соборність – це є різномисліє при єдиному серці. Це нормально, коли є різномисліє.

І ще: світське – це не атеїстичне. Вчені, представники точних наук, так само як і представники гуманітарних наук – не всі атеїсти. Це різні речі.

школу записано, що у нас школа — світська. А коли у школі відправляють службу богу, то це означає, що Міністерство освіти не виконує своїх функцій з реалізації Конституції.

Резюме: *школа була, є і залишається світською. У загальноосвітній школі немає місця пропаганді релігійних вчень. З другого боку, до процесу формування моральних цінностей, на які нам потрібно орієнтуватися, дуже багато можна запозичити з*

цінностей християнських.

Щодо курсу християнської етики, то я проти нього не заперечую, але й не підтримую. Треба дуже добре подумати, що включити до цього курсу, і в якому віці його вводити. Це не повинен бути наскрізний курс з першого до одинадцятого класу.

Щодо християнізації української школи, її релігізації, то *розмова може йти лише про приватну школу.*

Ми розуміємо, що саме сьогодні від якості нашого суспільства залежить, яким воно буде і чи буде взагалі. Найтонкіше місце — кадри, їх підготовка. Хто їх готуватиме? Чому ми вчимо вчителів? Чому маємо вчити?

На гостроту проблеми вказує вже й те, що із педагогічних університетів, інститутів та коледжів ми випускаємо виключно вчителя-предметника, а не вихователя. В той же час в Академії педагогічних наук немає відділу, який би опікувався проблемами педагогічної освіти.

Ми кажемо, що нинішня якість людей призводить до гальмування поступу нашого суспільства. Але викладанням курсу що проблему не розв'язати.

Стосовно використання наукових

досягнень у плані виховного впливу ще, дійсно, наші резерви не використано. Для цього вкрай потрібні системні спеціалісти з проблем виховання.

Ті, які з да т н і жити в н ь о м у самі й т в о р и т и для інших багатоконтекстне середовище — світ, сприятливий для дітей. Отже, знову про кадри: підготовку педагогів-творців, майстрів, методологів, бо, дійсно, кадри вирішували й вирішуватимуть усе.

Я за наукові дослідження.

Ольга ВИГОВСЬКА

Доцент НПУ ім. М.П.Драгоманова, головний редактор журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», кандидат педагогічних наук

Тетяна ТХОРЖЕВСЬКА, докторантка Київського національного лінгвістичного університету

Я впевнена — про це свідчить моє дослідження — православна церква не погодиться на те, щоб школа була просто християнською, вона хоче бачити нашу школу православною. На думку Зеньковського та Ушинського, національне виховання повинно бути тіль-

ки релігійним.

Не можна створити церковну школу одним законом. Самі християни, християнські общини повинні дбати про створення школи християнського духу, оздоровлення суспільства.

Людмила ІСЬЯНОВА, старший науковий співробітник відділу мистелької освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України

У Данії, якщо міністр при здоров'ї — повинен їздити на велосипеді. Чому? Тому що в суспільстві заборонено накопичувати матеріальне багатство. Оце, вельмишановні, наше найближче майбутнє.

На мою думку, розмежовувати на-

укове і релігійне трохи дивно, тому що категорія Бога належить до тих, які неможливо ні довести, ні спростувати.

Наша розмова — підтвердження того, що ми перебуваємо на нульовій стадії дослідження в області естетичного виховання.

Костянтин КОРСАК, завідувачий відділом вищої освіти Інституту АПН України, кандидат фіз-мат наук, директор Київського інституту освітньої політики.

Вельмишановні педагоги хто нав'язав вам для початкової школи абстракції, про які можна говорити, мінімум у 15-16 років.

У підлітковому віці відбувається

перебудова мозку, настільки глибока, що особа в 10 і 15 років — це абсолютно різні люди. Отже, не можна вводити курс, пов'язаний з релігією у початковій школі.

На завершення до учасників круглого столу звернулась його ведуча Ольга Сухомлинська.

Шановні колеги! Емоційна, зацікавлена й бурхлива дискусія свідчить про те, як це набо-

ліло у кожного.

Думаю, що ніяка інформатизація чи комп'ютеризація не замінить кожній особистості потяг до пізнання світу, устремління до високодуховного, до морального. На мою думку, не суть важливо, де вона шукає це високоморальне — у точних науках, загальнолюдських цінностях чи цінностях християнства. *Важливо, щоб людина виросла духовною, високоосвіченою, високоморальною. Це моє тверде переконання.*

Ми маємо величезну матеріалістичну традицію. І зводити все до того, що християнська етика, християнство врятує світ — не можна. Я думаю, що ставлячи питання таким чином, ми догматизуємо його у такий же спосіб, як на превеликий жаль, десятиліттями складалася радянська традиція, яка догматизувала марксизм, не давала розвиватися живій думці.

Але безсумнівно — це дуже важлива цеглина у розбудові, формуванні людини.

Щодо досліджень. Світоглядна позиція носія ідей дуже сильно впливає на його наукові доробки, його стиль мислення, напрям наукової діяльності тощо. Але ухилиятися з цього приводу від співпраці — не можна; треба працювати разом.

Звичайно, ми маємо проводити дослідження, розкривати розвиток релігійних, може й церковних, теологічних ідей, але на раціональних наукових матеріалістичних засадах. З інших позицій ці ідеї мають розкриватися у богословських навчальних виховних закладах.

Шановні колеги, дякую за плідну дискусію. Хоча думаю, що сьогодні ніхто нікого ні в чому не переконав.

Результати соціологічних досліджень Центру релігієзнавства НаУ Острозька Академія м.Рівне: 50% керівників освіти, 90% батьків і абсолютна більшість учнів підтримують цей предмет. Більшість учнів назвали християнську етику найулюбленишим або одним із найважливіших предметів. За результатами досліджень, яке охопило 546 учнів, 86% учнів молодших класів, 74% підлітків і 72% старшокласників позитивно ставляться до вивчення християнської етики.

Щодо конфесійності класу в Рівненській області. Якщо взяти середній клас за 100%, у ньому буде 70% православних, 19% протестантів, решта — інші релігії. Є класи, де 50% православних, 50% — протестантів. Відтак про конфесійне навчання в школі не може йти мови.

На основі даних анкетування вчителів та учнів 9-11 класів Калинівської ЗНЗ № 1, яке провела Анна Кривошея, редакцією з'ясовано: 93% учнів вірять у Бога, 7% — вважають себе атеїстами. Подібні результати й у вчителів. У 79% дітей світобачення співпадає з батьківським, у решти — ні.

Майже всі учні вважають, що вчителі не повинні нав'язувати їм своє релігійне світобачення, такої ж думки дотримуються вчителі школи. Більшість учнів виявляє зацікавлення проблемами релігії, а саме: 78% хочуть дізнатись про всі релігії, 15% дітей не цікавляться нею. І, якщо половина респондентів висловлюється за вивчення релігієзнавства у школі, то об'єднанню школи-релігії своє "ні" висловлюють 100% вчителів та 89% учнів.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

*Створюємо сучасне віртуальне середовище,
у якому мають вчитися наші діти*
с. 28

*Як подолати суперечності
між інформатизацією освіти
та ризиками для здоров'я*
с. 36

Міфи та реалії інновацій
с.46

**Інноваційна
школа**

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ: ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО

Ця проблема в центрі уваги як педагогів, науковців, так і громадськості. Про що свідчать численні конференції, семінари, які проводяться за центральними та місцевими ініціативами.

Юрій Олексійович, як активний учасник багатьох з них, звертається до нас, шановні читачі, з проханням сприяти всім ініціативам, що спроможні забезпечити розвиток інформаційно-комунікаційних технологій всіх ланок освіти.

Сьогодні в системі освіти України розпочався новий етап інформатизації. Кабінетом Міністрів України затверджено “Програму інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп’ютеризації сільських шкіл на 2001–2003 роки” (Постанова КМ України від 6 травня 2001 р. № 436). Теоретичним базисом Програми стала “Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп’ютеризації сільських шкіл” (затверджена Колегією

освіти в Україні, характеристика системи загальної середньої освіти як предмета інформатизації, аналіз стану та головна мета інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, пріоритетні напрями та завдання інформатизації загальної середньої освіти, сформульовано принципи формування та організаційного забезпечення виконання Програми інформатизації, очікувані результати у сфері інформатизації та прогноз їх впливу на розвиток загальноосвітніх навчальних закладів.

Концепція визначає інформатизацію як упорядковану сукупність взаємопов’язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх, інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу. Головною метою інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів є підготовка підростаючого покоління до повноцінної

Юрій ЖУК

Заступник директора з наукової роботи Інституту засобів навчання АПН України, кандидат педагогічних наук

Міністерства освіти і науки України 27 квітня 2001 р.), у розробці якої брали участь фахівці Міністерства освіти і науки України, Адміністрації Президента України, Академії педагогічних наук України, вищих педагогічних навчальних закладів [1; 2].

У Концепції інформатизації подано аналіз стану та пріоритетні напрями розвитку загальної середньої

плідної життєдіяльності в інформатизованому суспільстві. Підстаюче покоління має опанувати наукову та культурну спадщину людства в умовах навчального середовища, яке адекватне рівню технологічного розвитку суспільства. Виходячи з цього, інформатизація загальноосвітнього навчального закладу, в першу чергу, передбачає формування навчального середовища на базі комп'ютерно орієнтованих засобів навчання. Включеність у навчальне середовище засобів інформаційних технологій забезпечує формування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, яке, за умови забезпечення можливості зовнішніх комунікацій, набуває ознак відкритого навчального середовища.

Оснащення шкіл засобами інформаційних технологій, створення і розвиток мережі комп'ютеризованих шкіл України здійснюється в рамках реалізації Проєкту "Пілотні школи — 2000", наукове забезпечення якого проводиться установами АПН України. Так, Інститутом засобів навчання АПН України проводиться цикл досліджень "Дидактичні засади формування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища", розпочато комплекс науково-дослідницьких робіт "Організаційно-технологічне та науково-методичне забезпечення створення, функціонування та розвитку мережі пілотних загальноосвітніх навчальних закладів України".

Необхідність проведення циклу фундаментальних науково-дослідницьких робіт визначається тим, що на сучасному етапі широкого впровадження новітніх засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання (ІКТН) в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів, особливового значення набуває проблема вивчення впливу засобів ІКТН як на результати навчально-виховного процесу, так і психофізіологічний розвиток, формування особистісних психічних та інтелектуальних якостей учнів.

У цьому дослідженні мають взяти участь більше 700 експериментальних навчальних закладів. На підставі результатів, які будуть отримані у широкомасштабному педагогічному експерименті, має бути розроблена система методичних пропозицій щодо використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів України. *Ще одним заходом реалізації Програми інформатизації є створення у складі Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України методичної комісії з педагогічних програмних засобів, одним з головних напрямів діяльності якої є координація робіт щодо розробка нового покоління дидактично орієнтованих вітчизняних програмних засобів, їх методичного супроводження, науково-педагогічної експертизи.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл. //Комп'ютер у школі та сім'ї, — №3, 2001. — С. 3-10.
2. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл (витяг) //Директор школи, ліцею, гімназії. — №4. — 2001. — С. 43,44.
3. Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи: Зб. наук. праць /Херсонський державний педагогічний університет. — Херсон: Айлант, 2001. — 176 с.

ІНТЕРНЕТ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Компанія «УкрСат» безкоштовно надає закладам освіти:

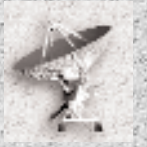
- адресу електронної пошти;
- розміщення web-сторінок на сайті <http://edu.ukrsat.com>;
- доступ до мережі Internet.

Додаткова інформація:

04070, м. Київ-70,
вул. Борисоглібська, 12
тел.: (044) 238-2555,
238-2565.

E-mail: sales@ukrsat.com
www.ukrsat.com
<http://edu.ukrsat.com>

**Інноваційна
школа**

КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ШКІЛ УКРАЇНИ В ПИТАННЯХ І ВІДПОВІДЯХ

Комп'ютеризація школи.
Чого більше: проблем чи
переваг?

**Відповідь на це запитання
залежить від проблеми, що
постає.** Зараз вже ні у кого не

виникає сумнівів у необхідності комплексного вирішення всієї проблеми, що, власне, і одержало своє втілення в ряді документів, у тому числі в "Програмі інформатизації загально-

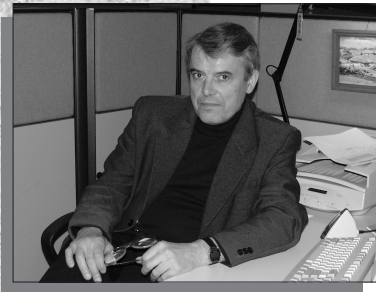
ноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001–2003 роки". Що саме за цим стоїть?

Щоб відповісти на це питання необхідно поставити себе на місце директора школи, котрий вирішує проблему впровадження передових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес. Для нього ця проблема розбивається на безліч, хоча й окремих, але взаємозалежних задач. Якщо з цієї множини виділити ту частину задач, що відбиває суть глобального вирішення проблеми в рамках Програми інформатизації, то одразу ж виявляються питання, відповіді на які знаходяться або на рубежі, або за межами сфери діяльності директора. Наприклад, що собою становить сучасний навча-

льний комп'ютерний клас? Яка техніка і програмне забезпечення для цього необхідні? Де і як це придбати? Як підключитися до глобальної мережі Internet? Як забезпечити доставку, монтаж, технічний супровід устаткування? А така задача, як перепідготовка педагогів школи з метою освоєння сучасних ІКТ? Адже сьогодні застосування ІКТ однаковою мірою актуально практично для будь-якого предмета навчальної програми.

Конкретні відповіді на зазначені питання можуть дати національні виробники технічних засобів і послуг, але саме тут, мабуть, і з'являються ті самі проблеми, про які й хотілося б сказати.

Справа у тому, що одній якійсь компанії практично неможливо охопити весь спектр технічних рішень, пов'язаних із сучасними запитамися системи освіти. Наприклад, сполучення серійного виробництва комп'ютерної техніки і надання Internet-послуг або серійного виробництва спеціальних меблів для навчальних комп'ютерних класів. Кожен виробник, як представник своєї галузі, спеціалізується на розвитку відповідних технологій. Звідси, розглядати можливості повного об'єднання технологій "в одних

**Віктор
КРИВЦОВ**

Керівник проектів
Департаменту
проектного
менеджменту
корпорації
«Квазар-Мікро»,
кандидат технічних
наук, доцент

руках” — це так само нереально, як і об’єднання відповідних галузей виробництва в одну.

При цьому комплексний підхід є чи не єдиним реальним кроком до вирішення зазначеної проблеми комп’ютеризації системи загальної освіти. Яким же чином це можна реалізувати?

Комплексне вирішення може бути досягнуте в результаті консолідації провідних виробників відповідного типу продукції і послуг у рамках єдиного проекту комп’ютеризації системи освіти. Саме це є однією з основних позицій інноваційної діяльності корпорації “Квазар-Мікро” у розглянутому напрямку. Реалізований корпорацією проект “Навчальний комп’ютерний комплекс”, по суті, поєднує зусилля ряду провідних національних ІКТ-компаній у спробі створення комплексного технічного рішення для комп’ютеризації й інформатизації українських шкіл.

Особлива увага у програмі приділяється розвитку спеціалізованого навчально-методичного програмно-забезпечення (ПЗ). Як відомо, створення будь-якої програми представляється складним технологічним процесом: від постановки задачі і розробки методу до створення алгоритму й об’єктного коду. Якщо ж говорити про навчальне програмне забезпечення на могутній мультимедійній платформі, складність технології його розробки зростає на порядок.

Для цього достатньо тільки уявити коло фахівців, за-

лучених до розробки однієї комп’ютерної програми одного з предметів навчальної програми. Насамперед, це методисти і психологи, системні аналітики і програмісти. Крім того, це художники і фотографи, диктори і звукорежисери, аудіо- і відеоредактори та інші. Наприклад, побудова так званої динамічної 3D-реальності, коли на екрані будується об’ємне зображення, доступне для маніпулювання, це складна математична задача, пов’язана також з етапом спеціальних студійних зйомок на моделі-макеті.

Безсумнівно, подібні проекти, пов’язані з відповідними матеріальними витратами на подібні технічні рішення, як правило, викликають подекуди скептичну реакцію. Мені іноді здається, що подібні скептики, насамперед, забувають про те, для кого призначене таке ПЗ. Навчаючи сьгодні дітей, ми закладаємо інтелектуальний рівень майбутньої держави і просто не маємо права на застосування чогось застарілого, неактуального. Потрібно чітко уявляти собі, що прийнятні сьгодні підходи і технології до моменту, коли нинішні діти стануть дорослими, просто застаріють і вийдуть із вжитку. **Загальноприйнятими стануть саме такі, котрі сьгодні сприймаються як експериментальні, передові ІКТ.**

Як відомо, якісний рівень продукції в цілому визначається професійним рівнем її проектувальників і виробників. З цих позицій якісний рівень навчання визначається професіоналами у сфері освіти, тобто вченими

Прийнятні сьгодні підходи і технології до моменту, коли нинішні діти стануть дорослими, просто застаріють

***Завжди
на крок
попереду.
«Квазар-
Мікро»
не просто
пропонує,
а здійснює
реальні кроки***

і педагогами, працівниками системи освіти. Мені здається, що саме ці фахівці повинні приймати рішення про допустимість застосування тих чи інших форм навчання на основі ІКТ, що пропонуються відповідною галуззю. Саме ідея тісного співробітництва фахівців галузей освіти й ІКТ є однією з ключових у комплексному підході до реалізації програми освіти «Квазар-Мікро», про яку йде мова.

Звичайно, ми можемо самостійно створювати й електронні підручники, і методичні посібники, і засоби автоматизації управління навчальним процесом, і, звичайно ж, навчальні програми для будь-якого предмета і форми навчання, але хотілося б здійснювати це в тісному партнерському контакті з педагогами-професіоналами, що володіють необхідним досвідом у постановці і використанні навчально-методичного забезпечення в навчальному процесі. Тільки в цьому випадку можна сподіватися на те, що інтелектуальні і матеріальні ресурси будуть ви-

трачені марно і принесуть відповідну користь.

«Квазар-Мікро», вірний своєму девізу *«Завжди на крок попереду»*, консолідувавшись зі своїми ІКТ-партнерами, не просто пропонує, а здійснює реальні кроки в напрямку реалізації тих чи інших проектних рішень у спробі зацікавити і допомогти системі загальної освіти.

Зокрема, комп'ютерні комплекси, що вже зараз поставляються у школи, «Квазар-Мікро» оснащує спеціально розробленим програмним забезпеченням. Це і клієнт-серверна підтримка роботи вчителя й учнів у локальній мережі (пакет MasterEye), і пакет автоматизації процедури підготовки розкладу і розподілу педагогічного навантаження «Методист», що знімає практично всі рутинні проблеми з завуча школи. Нині *закладається проект розробки окремої української, мультимедійної, навчальної програми* — першої з ряду запланованих навчально-методичних програм з предметів загальноосвітньої навчальної програми.

Отже, *при наявності належного фінансування, практично всі проблеми комп'ютеризації системи загальної освіти вирішуються в межах 2-х років*, і це, до речі, підтверджує досвід нашого найближчого сусіда — Росії, хоча їхні масштаби значно перевищують наші.

А у відношенні наших термінів ми можемо запропонувати елементарну арифметику. В Україні нараховується майже **22000** шкіл, з яких більш-менш комп'ютеризовано приблизно **20%**. Тобто

Група педагогів
у навчальному
центрі
«Квазар-Мікро»

приблизно **17600** шкіл мають реальні потреби у комп'ютеризації.

Парламенту України з великими труднощами вдалося таки домогтися виділення в Державному бюджеті на 2002 рік асигнувань у розмірі 45 млн. гривень на черговий етап програми комп'ютеризації загальної освіти. Припустимо, що сучасний, новий мультимедійний комп'ютерний комплекс, що включає, наприклад, 11 ПК, коштує, як вказано у коментарі до Проекту бюджету, близько 60000 гривень (хоча цінові пропозиції "Квazar-Мікро" значно менші). Тоді, за умови, коли кожній школі виділяється тільки один клас, вказаних асигнувань вистачить на комп'ютеризацію усього **750** шкіл. З цього виходить, що *вся програма при таких темпах фінансування буде виконуватись десь понад 23 роки*. Зрозуміло, що подібні терміни неприйнятні і, більш того, можуть привести до ще більш невтішної ситуації у цій галузі.

Звичайно, у цьому розумінні велика надія на місцеві бюджети, на допомогу спонсорів, представників державного сектору економіки і бізнесу, на різноманітні благодійні фонди і таке інше. Зараз, наприклад, існує практика самостійного збирання коштів самими школами за допомогою батьків. У кожному випадку корпорація готова до безпосереднього спілкування із замовниками і реалізації своїх пропозицій.

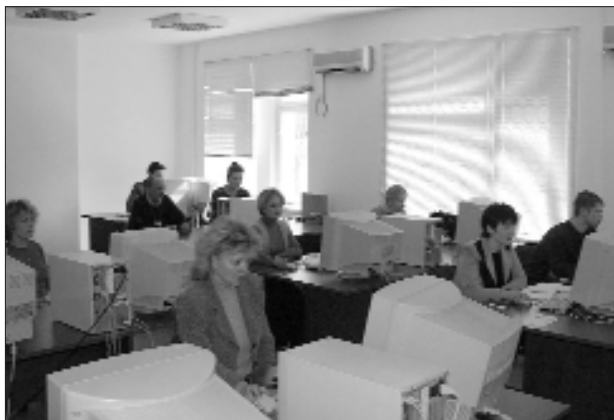
А от відповідь на питання, як вирішити цю проблему за 2

роки можна поділити на дві частини. Першу частину я вже розкрив – комплексне вирішення, а друга частина зводиться не до розподілу асигнувань на безліч окремих постачальників, а, навпаки, *концентрації асигнувань в обмеженому колі передових ІКТ-виробників, здатних вирішувати зазначену проблему в масштабах усієї держави.*

По-перше, це дасть істотне скорочення витрат, а, отже, досягнення найкращих якісно-цінових показників по відношенню до споживачів технічних засобів і послуг. По-друге, масштабність розв'язуваних компаніями задач залучить інвестиції в програму комп'ютеризації їхніх стратегічних партнерів, у тому числі закордонних. Прикладом знову ж може служити Росія.

Приблизно у **85%** шкіл, обладнаних комп'ютерними класами, *техніка вже настільки застаріла, що практично виключається можливість її модернізації.* Тому краще, на мій погляд, взагалі відмовитися від тотального переустаткування техніки в цих школах і, в цілому, говорити не про переоб-

Програму комп'ютеризації загальноосвітніх закладів можна виконати за 2 роки

ладнання класів, а про повну заміну устаткування на більш продуктивне і сучасне. Це, до речі, і дешевше, і надійніше для шкіл, оскільки старі моделі ПК менш надійні, а сума витрат на їхній частий ремонт, досить швидко перевищує ціну адекватної множини сучасних, більш надійних і високопродуктивних комп'ютерів.

Якщо ж говорити про оснащення шкіл технічними засобами, то роль "Квазар-Мікро" тут важко переоцінити. *На українському ринку корпорація — визнаний лідер з виробництва найсучаснішого комп'ютерного і телекомунікаційного устаткування.* При цьому в рам-

ках програми комп'ютеризації шкіл особлива увага приділяється виконанню санітарно-гігієнічних норм, а також нормативів електро- і пожежної безпеки. Втілюється це не тільки у тому, що виробництво "Квазар-Мікро" має міжнародний і український сертифікати якості ISO 9001 (ДСТУ-ISO-9001-95), сертифікат відповідності УкрСЕПРО, але й у розробці спеціальних технічних рішень, які забезпечують максимальний захист здоров'я дітей, що працюють за оригінальними комп'ютерами.

Також необхідно сказати про програмне забезпечення. Сам по собі комп'ютер — "залізна конструкція", віртуальний інтелект якого визначається програмним наповненням. Від якості і можливостей ПЗ залежить те, наскільки корисним виявиться комп'ютер у формуванні вже реального інтелекту учнів, наскільки правильно будуть сформовані елементи їхньої інформаційної культури.

Тому дуже важливо створити таке ПЗ, яке, з одного боку, було б максимально доступно і зацікавлювало б учнів, викликало би бажання його вивчення і застосування, з іншого боку, враховувало б методичну спрямованість і психологічні аспекти виховання інтелектуально здорової людини.

Ми маємо наміри і, власне, вже почали налагоджувати контакти з конкретними навчальними закладами, що зводиться не лише до поставок техніки. Окрім цього ми маємо наміри постійно

Навчально-методичний Інтернет-центр
«Квазар-Мікро» у місті Николаєві

інформувати наших партнерів і споживачів про нові розробки, пропонувати нові версії ПЗ, надавати консультаційні послуги і таке інше. Ми також схильні до усілякої підтримки інноваційної діяльності з боку шкіл, організації форумів, тобто ми — за усілякий взаємовигідний обмін інформацією з нашими споживачами.

Про те, скільки ж буде коштувати школі впровадження проекту корпорації “Квазар-Мікро”

Просто назвати яку-небудь цифру було б некоректно, оскільки ціноутворення формується на реальних витратах і залежить від багатьох параметрів, у тому числі, конфігурації комплексу, кількості робочих місць, розмірів приміщення та інше.

Додам, що в самій ідеї комплексу максимально враховані можливі варіанти відхилень від деякої стандартної конфігурації, що звичайно розглядається як базова. У тому числі можливі варіанти зміни кількості робочих місць, типів і конфігурації комп'ютерів, конфігурації периферії тощо. Таким чином, створена досить гнучка система конфігурування продукту, що розрахована на задоволення різних запитів конкретних шкіл. Природньо це позначається на ціні комплексів, однак можу Вас запевнити, що це — *реальна ціна, насамперед, високоякісної продукції*, а також тих послуг, що включені у комплекс.

З приводу стартового мінімуму можу повідомити, що і ці можливості також

враховані у пропозиціях “Квазар-Мікро”. По відношенню до комп'ютерів, придбаних у “Квазар-Мікро” припустимі дії, спрямовані на подальше підвищення їхньої продуктивності і функціональних можливостей, наприклад, нарощування пам'яті, заміни жорстких дисків, відеокарт та інше. При цьому гарантійні зобов'язання на модернізовані ПК не анулюються, якщо подібні заміни були виконані коректно, к в а л і ф і к о в а н и м и спеціалістами.

Багато вчителів і директори, особливо з віддалених і сільських шкіл, поки не готові перейти на нову методологію з активним застосуванням ПК у навчальному процесі.

Ця неготовність зовсім не означає, що ці школи не хочуть здійснити подібні кроки, можливо навіть навпаки. Тут усе зв'язано з відсутністю належної техніки і можливостей її освоєння. Одним з основних елементів пропозицій “Квазар-Мікро” є формування і проведення навчання педагогічних працівників у плані освоєння сучасних інформаційних технологій.

При цьому передбачається як навчання на місцях, тобто безпосередньо в регіонах із залученням філій

Відкриття навчально-методичного центру

У навчально-методичному Інтернет-центрі
«Квазар-Мікро» міста Львова

корпорації, так і в корпоративному Навчальному центрі силами досвідчених сертифікованих фахівців, у тому числі, фахівців, які мають міжнародні сертифікати Microsoft.

Взагалі перепідготовка педагогічних працівників — це дуже важлива тема, якій хотілося б приділити окрему увагу в наступних числах даного журналу. Тому, відповідаючи на це питання, я обмежусь посиланням на останні дві акції “Квазар-Мікро” у містах Львів і Миколаїв, де були відкриті спеціалізовані навчально-методичні центри, призначені, перш за все, для перепідготовки педагогів та розповсюдження педагогічного досвіду у регіонах по впровадженню передових ІТ у навчальному процесі.

Додам, що одночасно у Навчальному центрі “Квазар-Мікро” почала здійснюватися програма підготовки методистів по впровадженню ІТ, де у першу з груп були включені представники Вінницької, Львівської, Миколаївської, Кіровоградської та Київської областей. Це практикуючі педагоги, які після закінчення курсів перепідготовки зможуть самостійно навчати своїх колег на місцях. Таким чином, ми практично створюємо інформаційно-технічну базу і одночасно готуємо спеціалістів для системи перепідготовки педагогічних працівників.

Випереджаючи майбутню публікацію з цього приводу, пропоную декілька ілюстрацій відкриття центрів у вказаних містах, а та-

кож інформацію про першу групу педагогів з регіонів, які пройшли навчання у Навчальному центрі “Квазар-Мікро”.

У багатьох творчих вчителів існують власні методичні розробки і вони хотіли б самостійно їх реалізувати у вигляді навчального ПЗ.

Подібна діяльність може викликати тільки повагу і необхідно всіляко заохочувати вчителів, оскільки ніхто краще їх не знає реальних інтелектуальних запитів учнів, а накопичений педагогічний досвід, безсумнівно, повинен одержати своє втілення й у такому продукті, як навчальне програмне забезпечення.

Єдине “але” полягає в тому, що хотілося б, щоб вихідний продукт — навчальна програма — був виконаний у всіх відношеннях якісно, з урахуванням сучасних вимог технічної реалізації. На жаль, досить часто гарна ідея або алгоритм губляться і не знаходять належного втілення і, відповідно, попиту через недостатньо високу якість програмної реалізації, хоча, звичайно, буває і навпаки. У будь-якому випадку, ми за тісний контакт із творчими працівниками, за те, щоб спільними зусиллями створювати дійсно у всіх відношеннях високоякісні програми.

Додатково може припустити, що більшість вчителів, що намагаються самостійно втілити свої ідеї, досить чітко уявляють той інструментарій, якого їм не вистачає для досягнення цієї мети і, отже, можуть цілком конкретно сформу-

лювати технічне завдання на його розробку. Зі свого боку, корпорація “Квазар-Мікро”, анонсує роботи зі створення програмного забезпечення на замовлення, готова розглянути і такого роду замовлення, як розробку інструментарію для вчителів, за допомогою якого можна було б швидко і якісно створювати специфічне навчально-методичне забезпечення.

Ми розглядаємо вузи як рівноправних партнерів і готові співпрацювати з ними для того, щоб спільними зусиллями створювати дійсно необхідний і якісний програмний продукт. Альянс ІКТ-компаній ми створили в рамках інноваційної діяльності саме в спробі створення якісного програмного забезпечення на основі передових технологій. У досягненні ж належного методичного наповнення ми, безсумнівно, розраховуємо на подібне співробітництво з науковцями і педагогами системи освіти. Власне, *наша пропозиція повинна розглядатися не тільки як пропозиція конкретної продукції і послуг, але й як запрошення до творчого співробітництва*, до створення дійсно дуже необхідної інтелектуальної якості в системі освіти — *сучасного віртуального середовища, у якому повинні вчитися наші діти.*

ПОЗИТИВИ І НЕГАТИВИ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ ОСВІТИ

Уявімо собі, що під загрозою якоїсь глобальної техногенної катастрофи, наприклад, знищення атмосфери, людство відмовилось від використання двигунів, у моді стають романтичні кінні трійки, у Крим за сіллю поїхали на волах...

На превеликий жаль, більшість досягнень цивілізації технічного порядку мають негативні впливи на здоров'я людини, однак ми і не думаємо відмовлятися, скажімо, від автомобілів.

Знаючи про шкідливість вихлопних газів, ми зовсім не проти, а навіть і були б раді тому, щоб по закінченню школи, принаймні вищого навчального закладу, кожен випускник отримав права на керування автомобілем, мріємо про придбання багатосильного красеня, усвідомлюючи, що це не розкіш, а засіб пересування та економії часу.

Реалії ХХІ століття у превалюючому поступі гуманістичного над технократичним, вимагають пильного погляду на основний чинник інформаційного суспільства – персональний комп'ютер, його роль і місце в освітній вертикалі.

Беззаперечно, що процес інформатизації освіти набув незворотного характеру. Значні завдання по його інтенсифікації поставлено у

доповіді Міністра освіти і науки України В.Г. Кременя на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Разом з цим, стосовно кожного із ступенів навчання у педагогічній пресі лунає ряд застережень. Можливі негативні наслідки використання інформаційних технологій можна підрозділити на дві основні групи: а) *погіршення фізичного здоров'я дітей та юнацтва*; б) *поява психопатологічних симптомів*.

Не викликає сумніву, що причини названих негативізмів заслуговують на всебічний аналіз та серйозну принвентивну роботу.

Ставлячи у піднятій проблемі на терези "за" і "проти", чимало аргументів "проти" пов'язуються зі шкідливими впливами на здоров'я людей.

Президент асоціації комп'ютерної екології В.М.Бондаровська називає такі основні фактори ризику для фізичного і психічного здоров'я користувача: *комп'ютерні випромінювання; якість зображення на екрані; оформлення та освітлення приміщення; кількість часу, який користувач проводить за комп'ютером; ергономічна та психологічна якість програм; стреси, що виникають у зв'язку зі специфікою застосування комп'ютерів* [3, с.15].

**Микола
ЛЕВШИН**

Завідувач відділу педагогіки і психології вищої школи Інституту вищої освіти АПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

На думку завідувача лабораторії гігієни дитинства Українського науково-гігієнічного центру МОЗ України Н.С.Польки, всі гігієнічні вимоги і нормативи (стандарти) до організації навчання учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку із застосуванням комп'ютерної техніки – аналогічні, крім нормативів безперервної праці за екраном персонального комп'ютера та особливої уваги і суворих вимог до меблевого забезпечення кабінетів комп'ютерної техніки “відповідно до зросту...” [9, с.45]

Незважаючи на об'єктивність процесу інформатизації, у психолого-педагогічній літературі ведеться дискусія, в процесі якої викристалізуються три оціночні групи: *фанатично відданих романтиків; коректно поміркованих і зважених; скептично-войовничих.*

Дослідники першої групи беззастережно впроваджують комп'ютери у навчальний процес, багатократно порушуючи наявні нормативи, породжуючи у своїх підопічних хворобливо-наркотичне захоплення комп'ютерами, декларуючи гасло: *“Праска шкідливіша, ніж комп'ютер”*. Досить часто дана тенденція підсилюється відповідними умовами у сім'ях, де вважають “Є чим займатися дітям, і добре...” У даному випадку спостерігається поблажливо-зверхнє ставлення до всіляких нормативів, а багатогодинне перебування перед комп'ютером розглядається як неминучість. Така позиція не може бути прийнятною для навчальних закладів.

Думаю, що стаття О.Резниченка “Персональний головний біль”¹ є неупередженою, бо на першому місці стоїть захист від випромінювання, яке дає можливість зчитувати інформацію різноманітними технічними засобами розвідки.

Зокрема, автор зазначає: “За даними шведського інституту захисту від випромінювань, близько **82%** використовуваних комп'ютерів не відпо-

відають вимогам біологічної безпеки”.

Досить показовими є посилання на різноманітні спеціальні дослідження: “Медико-біологічні дослідження, проведені у Швеції, США та Росії, дозволяють стверджувати, що постійна робота за ПК збільшує ризик захворювань: органів зору – у **60%** користувачів; серцево-судинної системи – у **60%**; шлунково-кишкового тракту – у **40%**; захворювань шкіри – у **10%**. Також встановлено, що робота з ПК понад **4** години на тиждень збільшує ризик аномального завершення вагітності”.

Крім того, значна частина учнів старшого шкільного та студентського віку захоплюється інтернетом. У роботі [15] відзначається, що, крім нормального (здорового) його використання, спостерігається значне число патологічних проявів, зумовлених незадоволеними, інколи збоченими потребами користувачів (самореалізації та розвитку; належності до якоїсь групи; необмеженості дій; експериментування; зміни стану свідомості, аналогічно до наркозалежності; порушення реалій часу і простору; сексуального задоволення). Однак, підміна дійсних стосунків, з одного боку, сприяє більшій довірливості, а з іншого – викликає закомплексованість, пов'язану з відсутністю реального спілкування. Таке парадоксальне, одночасне задоволення і незадоволення потреб змушує користувача звертатися до інтернету знову і знову.

У статті пропонуються також показники, які дають можливість визначити міру захопленості інтернетом

Найбільше страждає зір

¹“Служба безпеки” №10, 1996 р.

(число потреб, на задоволення яких спрямована діяльність в інтернеті; міра відчуженості, обділеності, пригнічення потреб у реальному житті; типи діяльності в інтернеті; впливи на поведінку особистості; розлади нервової системи).

Друга група науковців, з розробниками санітарно-гігієнічних вимог включно, перебуває на позиціях неухильного їх дотримання.

Обґрунтовуючи методологічні засади комп'ютеризації вищих навчальних закладів, член-кореспондент АПН України В.П. Андрущенко, підкреслює, що її основоположними принципами мають стати: системність; належне психолого-педагогічне обґрунтування; наукове прогнозування негативних наслідків для здоров'я та психіки студентів [1, с.10].

Третя група дослідників та педагогів теж діє під гаслом "Не зашкодити!", але впроваджуючи його, часто використовує підміну понять, висуває як аргумент негативні наслідки, спричинені постійним виходом учнів та студентів за межі окреслених гігієністами вимог.

Показовою у цьому плані є робота [4], у якій перелічується ряд можливих негативних наслідків надмірної роботи з комп'ютером, робиться висновок про незбалансованість позитивних та негативних ефектів, впливу комп'ютера на здоров'я дітей у процесі навчання. **Вважасмо цей висновок тенденційно-упередженням.**

Загалом, визначення хронологічної точки відліку залучення учнів до роботи з комп'ютером має принципове значення, особливо з огляду на забезпечення максимальної чутливості вікового періоду та завдання неперервної освіти. Довготривала дискусія, яка продовжувалася у вітчизняній пресі з цього приводу, завершилась включенням факультативного курсу інформатики до початкової ланки навчання.

Думаємо, що це не могло статися без об'єктивної і виваженої позиції міністра освіти і науки В.Г. Кременя,

який неодноразово підкреслював сприйнятливості періоду молодшого шкільного віку для даного виду діяльності.

Однак, заклики "проти" лунають досить часто і, на наш погляд, впровадження напрацювань з цієї проблематики гальмується певною групою консерваторів.

Досить добре відповідає на ці заперечення учитель-методист ліцею №38 ім. В.М. Молчанова м.Києва Ф.М. Ривкінд, яка узагальнюючи позитивний і негативний досвід зазначає: "Усім відомий факт, коли один поважний чиновник відкинув Україну на 20 років назад лише фразою "Навіщо школі комп'ютер?" Це було на початку сімдесятих. Минув час. У цієї людини з'явилися послідовники. Вони стверджують, що не слід залучати молодших школярів до комп'ютерів. Чому? У них є досвід роботи з цією віковою групою? Вони працювали у початковій школі? Вони проводили дослідження?" [13, с.55-56]

На жаль, багато хто із противників такого досвіду не мають, і досліджень не проводили, а лякають такими даними: "Вчені французької академії наук встановили: знаходження дитини більше **50 (!) хвилин** на день біля екрана телевізора або монітора ПК зменшує в **1,4 (!) рази** здатність запам'ятовувати нову інформацію, що пов'язана з впливом електромагнітного випромінювання та його торсіонової компоненти на нейроструктури головного мозку?" [5, с.46].

Про що може свідчити таке посилення?

Тільки про необхідність суворого дотримання санітарно-гігієнічних вимог, адже, наприклад, другокласникам з неослабленим здоров'ям дозволяється працювати за ПК по 15 хвилин не більше чотирьох разів на тиждень [6, с.46]. Норми ці – загальновідомі. Порушувати їх – свідоме нанесення шкоди фізичному здоров'ю дітей.

Зауважимо, що у країнах Західної Європи та США дотримання санітарно-гігієнічних вимог є об'єктом пос-

тійного контролю педагогів та батьків. Наприклад, батьки програмують телевізор на дозволений час, а діти в межах цього часу вибирають необхідні їм передачі. Після завершення нормативного часу – телевізор відключається.

Даний приклад є взірцем правильного залучення школярів до комп'ютерної техніки.

Ми вважаємо, що **для запобігання негативним впливам ПК на здоров'я учнів та студентів необхідно вводити навіть особисті коефіцієнти, що зумовлені особистим станом самопочуття**, які дадуть змогу зменшувати часові нормативи роботи з комп'ютером на 1-2 порядки при дотриманні принципів безпечного застосування для здоров'я комп'ютерної техніки, обґрунтованих гігієністами: використання спеціальних меблів для комп'ютерної техніки; гігієнічне нормування всіх чинників при роботі комп'ютерної техніки; обов'язкова гігієнічна сертифікація комп'ютерної техніки; нормування тривалості безперервної роботи за ПК; обов'язкова психо-гігієнічна експертиза навчальних комп'ютерних програм; виховання гігієнічної культури користувачів; виконання комплексних вправ для профілактики зорової втоми та зняття втоми від статичної напруги [9, с. 45]

Аналізуючи негативні впливи використання комп'ютерів у діяльності навчально-виховних закладів, слід наголосити ще на одному непрямому, який впливає з психологічних стереотипів мислення користувачів.

Відомий літературознавець В.Панченко у книзі “Магічний кристал”, цитуючи дослідника Е.Кернана “Смерть літератури” (у зв'язку з витісненням друкованого слова електронними засобами) промовляє: “То, може, й справді настає кінець Гутенбергової ери? Може, не за горами той час, коли людина відмовиться від одного з найгеніальніших своїх винаходів – книжки?”

Навряд. У “Повісті минулих літ” літописець Нестор про 1029 рік напи-

сав усього два слова (“Мирно було”) – і той рік перетворився на “чорну дірку”: він не увінчався в слові” [8, с.3].

Однак, сьогодні здалося б дивним їхати до США прочитати якусь книгу, а не скористатися можливостями мережі Internet. І, безсумнівно, нам було б цікавіше, якби 1029 рік, крім словесного опису, відобразився ще й аудіовізуальною інформацією multimedia. За належних умов CD-ROM, мабуть, все-таки надійніший, ніж папірусний спосіб збереження інформації. І хоча “рукописи не горять”, є досить відомі факти “вірусного” знищення інформації в комп'ютерних мережах. Врешті-решт у збереженні інформації майбутнє за новими інформаційними технологіями. А “книжково-паперовим поколінням”, безумовно, тяжко розправлятися із генетично закладеною звичкою користуватися ручкою та папером.

Однак, уже нині зрозуміло, що проводити дослідження і повноцінно виконувати вироблену діяльність лише за допомогою ручки та паперу – означає “їхати на волах”.

Застосування інформаційних технологій у неперервному освітньому процесі надає учням і студентам ряд переваг:

- 1) дає можливість оволодіти сучасними засобами одержання, збереження, перетворення і передачі інформації, досконало оволодіння яким є необхідним компонентом професіограми будь-якого фахівця інформаційного суспільства;
- 2) сприяє створенню сучасних особистих інформаційних полів майбутніх фахівців;
- 3) закладає основу для орієнтації у сучасних інформаційних потоках, вміння структурувати і систематизувати інформацію, доступу до будь-якої інформації у планетарному масштабі;
- 4) сприяє формуванню здатності майбутнього фахівця до самостійної творчої діяльності.

Остання позиція потребує більш детального розгляду, адже гасло “Комп'ютер є засобом розвитку твор-

чого мислення учнів (студентів)” стало повсюдним. Однак, у багатьох випадках воно має чисто декларативний характер.

З огляду на розвиток творчої особистості студентів, комп'ютер виконує подвійну функцію:

- 1) створення необхідного інформаційного базису для здійснення самостійної, творчої діяльності. Підключений до Internet комп'ютер дає можливість планетарного спілкування у режимі реального часу, збагативши число точок дотику відомого з невідомим;
- 2) представлення програмно-педагогічних систем, засобами яких і здійснюється розвиток творчої особистості майбутніх фахівців. У зв'язку з цим, розробка належного програмно-педагогічного забезпечення є одним із найважливіших завдань сьогодення.

Зрозуміло, що поряд із критичністю, альтернативністю, прагненням постійного пошуку, основним показником творчого мислення є здатність одержувати оригінальний результат. У навчальному процесі, у більшості випадків, йдеться не про отримання нового знання, а про розв'язання творчого завдання, самостійне вирішення заданої проблеми.

Якщо для музичної, образотворчої діяльності можливості комп'ютера у забезпеченні творчої діяльності не тільки не викликають сумнівів (про це свідчить значне число взірців музичних творів та картин, включаючи фрактальні узори), то програмно-педагогічне забезпечення творчого спрямування з окремих навчальних предметів вимагає серйозних напрацювань, як для школи, так і для ВНЗ, власне для всієї системи неперервної освіти.

І найбільшу перспективу мають у цьому плані так звані “моделюючі” ППС (програмно-педагогічні системи), які дають можливість створювати проблемні ситуації на заданому навчально-предметному матеріалі.

Загалом, в інформаційному суспільстві особливого значення набуває моделювання. Вже сьогодні наукова

“мова моделей” набула значного розповсюдження в описі різноманітних гуманітарних наук, внаслідок необхідності забезпечення цілісності подання знань, а побудова моделей проблемних ситуацій стає універсальним методом одержання нових знань.

Таким чином, розвиток творчого потенціалу майбутніх професіоналів засобами інформаційних технологій визначальною мірою залежить від змісту розроблених ППС. Це відзначають і самі розробники Windows, у ліцензованому супроводі якого записано: “Комп'ютер сам по собі – це просто ящик і екран. Врешті-решт ви зіткнетесь з необхідністю вдихнути в нього життя...” Зауважимо, що життя це – не обов'язково словесне. Значний потенціал закладено і у правильно організованому комп'ютерно-графічному моделюванні. За даними опитування Ж.Адамара [2], за інтроспективними даними навіть серед найвидатніших математиків і фізиків у процесі своїх відкриттів приблизно 50% мислили логічно, 50% – образно.

Отже, використання комп'ютерів у навчально-виховному процесі освітньої вертикалі поряд з перевагами має певні ризики.

З огляду на них, необхідно дотримуватися таких підходів:

- 1) У будь-якій освітній ланці необхідне суворе дотримання санітарно-гігієнічних та ергономічних нормативів для техніки, що використовується.
- 2) Застосування інформаційних та медіатизаційних технологій має здійснюватися з максимальною обґрунтованістю, наявністю синергизму педагогічної дії, лише там, де максимально збільшується ефективність навчання та виховання, формується новий стиль мислення, бо без комп'ютера обійтися просто неможливо.
- 3) Необхідна постійна робота з виховання особистої користувачької культури, самоспостереження за станом здоров'я, рівнем втомлюваності, вироблення засобів його подолання.
- 4) Необхідне забезпечення жорсткого педагогічного контролю та регулювання

впливів комп'ютерів на становлення особистості не лише у навчальному процесі, а й у сім'ях.

Особливо це стосується студентів вищих навчальних закладів. Якщо для учнів ЗОШ існують розроблені санітарні норми і правила [10-12], для професійного користувача існують обмеження 4 години на день з перервою після кожної роботи, то для студентів ВНЗ (а це період юнацького розвитку) нормативи відсутні взагалі, у кращому випадку вони прирівнюються до норм професійних програмістів. Нерідкі прецеденти, коли шкільні та студентські «норми» перевищують санітарні норми навіть професіоналів.

Вважаємо, такий стан загрозливим і недопустимим.

Нормоване і обгрунтоване використання інформаційних технологій, Інтернет надасть можливість максимально використати їх переваги, виростити творчих професіоналів, дозволить попередити негативним впливам, зокрема допоможе запобігти кожному учаснику навчального процесу стати полоненим інформаційного звалища, і у поступі прогресу не перейти до волів як основного виду транспорту.

Таким чином, **одним із напрямків подолання суперечності** між широкомасштабною інформатизацією освіти та ризиками для здоров'я юнацтва є **дотримання обгрунтованої і стандартизованої міри безпечної роботи учнів та студентів за комп'ютером.**

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть // Вища освіта України. — 2001. — № 2. — С.5-13.
2. Адамар Ж. Исследование психологии процессов изобретения в области математики. / Перевод с фр. М.Н. Шаталовой и О.П. Шаталова. Под ред. И.Б. Погребисского. — М.: Советское радио. — 1970. — 152 с.
3. Бондаровська В.М. Діти та нові інформаційні технології: позитивні та негативні наслідки нової культури людського життя // Інформатика та комп'ютерно-орієнтовані технології навчання: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 16-18 травня 2001 року). — К.: Педагогічна думка. — 2001. — С.11-16.
4. Ветрова І.Г., Вербенко В.А. Використання комп'ютерів у навчанні молодших школярів і його вплив на формування їхньої психіки // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2001. — № 2. — С.22-25.
5. Інформатизація школи: комп'ютер і здоров'я дитини // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2001. — № 4. — С. 42.
6. Павленко А.Р., Думанський Ю.Д., Полька Н.С. Мінімізація негативного впливу комп'ютерів на здоров'я школярів // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2001. — № 4. — С.46-48.
7. Павленко А.Р. Комп'ютер, TV і здоров'я. — К.: Основа. — 1998. — С.152.
8. Панченко В. Магічний кристал. Сторінки історії Українського письменства. — Кіровоград: 1995. — С. 234.
9. Полька Н.С. Гігієнічні вимоги до роботи на комп'ютері // Початкова школа. — 2000. — № 6. — С. 44-46.
10. Полька Н.С. Гігієнічні аспекти охорони здоров'я школярів під час роботи з персональним комп'ютером. // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1998. — № 4. — С. 43-45.
11. Полька Н.С. Організація робочого місця за персональним комп'ютером. // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1999. — № 3. — С. 57-59.
12. Полька Н.С. Про державні санітарні правила та норми влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1999. — № 3. — С. 57-59.
13. Ривкінд Ф.М. Використання сучасних інформаційних технологій у початковій школі // Інформатика та комп'ютерно-орієнтовані технології навчання. — К.: Педагогічна думка. — 2001. — С. 55-57.
14. www.rider.edu/users/suler/psy cyber/html. первинну версію цієї статті опубліковано в CyberPsychology and Behaviour. — 1999. — № 2. — С. 385-394.

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ

Назва статті, напевно, викликає здивування: які міфи?! У той час, коли бурхливий вал інноваційних перетворень заповнив освіту України, коли ледве не кожен заклад намагається називатись інноваційним або сповіщати про інновації. Але, як на поверхні бурхливого моря опиняється піна, так і в сучасних творчих пошуках освітян є реалії... і – міфи.

Інновації, в тому числі, і педагогічні, є державним скарбом будь-якої країни. Інтелектуальна власність у XXI столітті посідає перше місце серед інших видів власності. Дійсно, за що борються країни на світових форумах? Чим найбільше цікавляться розвідки різних країн? Про що йдеться у численних бойовиках і “наворочених” кінодрамах? Японські футурологи усі країни світу розподілили у XXI столітті на 3 великі групи: I група – країни, що розвивають нові ідеї, II-а – тонкі технології, III-я – сировинні бази світу.

Отже ... Згадаємо світову гру “Одісея розуму”, турне по всьому світі, в тому числі і Україною, емісарів духовного, інтелектуального плану, конкурси проектів у фонді “Відродження” та інших численних зарубіжних фондах, асоціаціях, щоб зрозуміти: відбувається велика гра у гонитві за новими ідеями, методиками, технологіями, молодими та-

лантами. А ми поки що з великою напругою розрізняємо проєкти і прожекти, міфи і реалії і ще дуже погано підтримуємо дійсних новаторів.

Згадаймо, з якими труднощами пробивались до визнання педагоги-новатори Ш.Амонашвілі, М.Гузик, Є.Льїн, М.Палтишев, В.Шаталов та багато інших, завдяки зусиллям яких скресла крига тоталітарної педагогіки? Через які тернії пробивали свій шлях заклади нового типу: гімназії, ліцеї, школи-комплекси, авторські та приватні заклади?

І ось минуло 10 років. Подивимось назву цього журналу: “Директор школи, ліцею, гімназії”. У всіх нормативних документах, на решті, визнано варіативність освіти. Навчальні заклади нового типу відзначають ювілеї, а більшість з них є маяками освіти України на шляху непростих трансформацій.

Це – реалії інноваційного життя України: багато-профільність, варіативність освіти.

Хоча і міфів на макрорівні освіти вистачає. Згадаймо так звані “школи-

**Валентина
ПАЛАМАРЧУК**

Головний науковий співробітник лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України, доктор педагогічних наук, професор

ліцеї” або “школи-гімназії”, академії для дітей з початкових класів, комплекси “дитячий садок – школа – вуз”, де новим є тільки вивіска. Міфи продовжуються і на науковому рівні. Безліч визначень поняття “інновації”, відсутність ясності у діагностиці породжують плутанину і у практиці.

Тому ще на початку 90-х років минулого століття в лабораторії передового педагогічного досвіду визначились з поняттями “новація” та “інновація”. Обидва походять від лат. *“novo”* (новий, оновлювати) і означають введення нових ідей у практику. Новація – результат (продукт) творчого пошуку особи або колективу, що відкриває принципово нове в науці і практиці. Інновація – результат породження, формування і втілення нових ідей. Ось цим останнім і відрізняються інновації від власне новацій (*“in”* – “в”). Якщо директор (заступник, вчитель) відкриє принципово нове, він є новатором, якщо трансформував якусь наукову ідею у практиці – інноватором.

Лабораторія педагогічного досвіду направила нормативну базу діяльності закладів нових типів, розробила принципово нові ідеї у вихованні, дидактиці, управлінні і втілила їх у діяльність ліцеїв, гімназій України. Зараз ця група науковців продовжує дослідження у складі лабораторії педагогічних інновацій з проблеми інноваційного потенціалу реформи школи (зав. лабораторією – Л.І.Даниленко). Під її керівництвом розробляється важ-

лива проблема: діагностування інноваційної діяльності навчальних закладів України (сутність, структура, класифікації, показники, процес ліцензування інновацій у діяльності закладів різних типів).

Але звернемося до *реформи школи. Вперше вона має системний, а не локальний характер, і в центрі її уваги – не вузькопредметні знання, а Особистість*. “Освіта ХХІ століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта”, – наголошується в Концепції розвитку загальної середньої освіти. Ця ідея підкреслюється і в Національній доктрині розвитку освіти України ХХІ століття. Чи втілимо ці інноваційні документи у життя, або вони так і залишаться міфами реформ, залежить від багатьох чинників об’єктивного і суб’єктивного характеру, і від нас з вами, шановні читачі.

На жаль, інноваційні ідеї реформи ще не підкріплені широкомасштабними розвідувальними експериментами, особливо це стосується “12x12” (структури школи і нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів).

Уся освіта України зараз перебуває у стані глобального експерименту.

Але непогано було б згадати, як готувалась реформа початкової школи у колишньому Радянському Союзі. Під керівництвом академіка Л.В.Занкова група науковців разом із великим загалом учителів розробила принципи реформи, нові

Безліч визначень поняття “інновації”, відсутність ясності у діагностиці породжують плутанину і у практиці

програми і підручники, і в сотнях шкіл на величезних теренах Союзу експериментувався декілька років перехід від 4-х річного початкового навчання на 3-х річне.

Лабораторія початкового навчання Інституту педагогіки АПН України вже напрацювала нові програми і підручники для дитини, яка в цьому році вступила до 1 класу майбутньої 12-річної школи.

Це – реалії інноваційної педагогіки, але мене, як людину майже із 50-річним стажем наукової і практичної роботи, не покидає думка: для чого ми поспішаємо? Чи не краще додати рік до основної школи, в якій через особливості перехідного періоду суспільства і навчатимуться основні маси дітей?

Тому структуру школи я вважаю поки що міфом. Друга проблема – оцінювання. Більшість опитуваних освітян (понад 90%) вважають нову систему більш прогресивною і зручною. Але ж у практиці вчителі звели її знову до 4-х бальної; навіть застосовуються такі прийоми, як “накопичення балів” (“додай ще 1 (2-3) бали, а ти – 3 бали за відповідь; потім: “додай ще 1 (2-3) бали... Наприкінці підсумовуємо”). Чому 12, а не 10 (100) балів? Відповіді немає. **Щодо рівнів – їх визначили, не спираючись на дослідження рівнів знань і розумового розвитку учнів, досить некоректно, без єдиної логічної основи поділу.** На практиці вчителі досить рідко визначають творчі досягнення учнів, обмежуючись (за будь-яку роботу) **7-9 балами.** Навіть в елітних закладах **70%** учнів оцінюються такими балами, а у масовій школі – ще нижчими. У сучасній психології визнаною є думка про обдарованість (в певній галузі) кожної дитини. Так чому ж, нарешті, не розрізняти хоча б 3-и рівні засвоєння знань, формування вмінь і навичок (репродуктивний, конструктивний, творчий) і, відповідно, вищий рівень оцінювати балами 10–12, підкреслюючи просування учнів у розумовому розвитку?

Ще одним міфом є п’ятиденка. Парадокс: більшості учнів і вчителів – за, багато вчених – аргументовано проти. Спостерігається величезне переваження учнів класною і домашньою роботою. Навіть в основній школі – 6–7 уроків, потім – індивідуальні, факультативні, гурткові заняття, вдома – до пізньої ночі – домашні завдання. Невже директорам невідомо, що в Україні **60–65 %** хворих дітей, а закінчують школу лише **10%** здорових? Відомий психолог Сікорський дослідив, що через 60–70 годин знання дуже втрачають в якості, тому понеділок треба присвячувати входженню у навчання: відновленню працездатності, інтересу, опорних знань і умінь. На мою думку, підтверджену багаторічними спостереженнями у школах, старша школа повинна працювати 6 днів на тиждень – за умови 5 уроків у суботу з більш легких предметів. А в розкладі не повинні т.зв. “точні науки” ставитись останніми уроками, особливо – у п’ятницю. На жаль, ніхто з педагогів і психологів не береться вивчати навантаження учнів, навчальні плани і програми, але міф про те, що в центрі уваги – творча особистість – у всіх на слуху. Про яку творчість може бути мова при переваженні?

Були спроби відмінити і домашню роботу учнів (у 80-х рр. у Криму, в експериментах М.П.Щетініна, але життя спростувало цей міф. Інша річ, що домашня робота повинна за обсягом не перевищувати 1/3 в основній і 1/2 у старшій школі. Насправді ж у багатьох школах вчитель увесь тягар навчання перекладає на домашню роботу. Домашні завдання повинні бути диференційованими і варіативними, різними за типами.

Ось, наприклад, вчителька математики гімназії “Троещина” О.К.Черевко у 8 класах дає диференційовані завдання. Є талановиті учні, які вже опанували курс; для них – індивідуальна робота у класі і вдома. На черговому тижні точних наук у гімназії

всі учні зробили математичні і фізичні газети; яке це море винахідливості, кмітливості, оригінального дизайну! Завкафедрою математики і фізики Н.Ю.Курочкина уроки у 5 класах часто проводить у формі гри (останній урок узагальнення знань із звичайних дробів “Політ на Альфа-Центавра”), встигаючи з усіма учнями опанувати матеріали уроку, а вдома – за інтересами розв’язати кілька задач із шкільних газет. На уроках часті гості – батьки, які не просто спостерігають, а активно допомагають ефективно здобувати знання дітям. Ось це – педагогічні інновації. Взагалі, творчий колектив гімназії працює в інноваційному режимі, готуючись восени до 10-ти річчя закладу (про кожного можна написати поему, але прочитайте “Гімназія на порозі ХХІ століття”¹).

Багато суперечок точиться і про перевідні екзамени. У 80-х рр., за численними листами батьків у пресу, був проведений широкомасштабний експеримент з проблеми доцільності перевідних екзаменів, наукове керівництво цим експериментом довелося очолити мені, активно співпрацюючи із психологами, методистами, управлінцями, гігієністами. Працювала велика команда вчених, сотні вчителів, десятки шкіл із різних регіонів України. В експериментальних класах замість екзаменів проводилось узагальнююче повторення (терміни завершення навчального року були у всіх однаковими). Експеримент переконливо довів недоцільність перевідних екзаменів за всіма параметрами. Тому я підтримую стійку позицію В.Г.Кременя і Б.М.Жебровського в цьому питанні. Тим паче, що введені тематичні заліки, які треба оптимізувати і варіювати залежно від віку учнів і предмета. Інакше, замість 2-3 перевідних, наприкінці року учні складатимуть екзамени цілий рік. Уявіть себе, шановні колеги, у стані

безперервних комісій і стресів, спробуйте:

1. Цілий тиждень відвідувати уроки в якомусь класі, виконувати усі завдання в класі і вдома;

2. Здавати цілий рік разом з учнями заліки. Напевно, тоді краще від будь-яких наукових аргументів зрозумієте, що таке перевантаження.

Але це – “вічні” проблеми педагогіки, до яких звернемось у наступних статтях – за результатами досліджень.

Яка ж загальна картина досліджень з педагогічних інновацій? Розроблено теоретичні засади інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах, теорія і практика інноваційних процесів у зарубіжжі у ХХ столітті, основні етапи і тенденції розвитку педагогічних інновацій в Україні у ХХ столітті; проблема ефективності впровадження педагогічних інновацій у практику роботи школи, досліджується прогностична вага педагогічних інновацій.

Найбільший інтерес практики, звичайно, виявлятимуть до банку педа-

 27 квітня 2002 року відбувся науково-практичний семінар завідуючих районними (міськими) методичними кабінетами «Проектно-модульний підхід до організації роботи районного методичного кабінету».

На семінарі виступив **Іван ОСАДЧИЙ**, начальник відділу освіти Ставищенської РДА, який є членом редакційної ради нашого журналу. Учасникам науково - практичного семінару було рекомендовано проектно-модульний підхід до організації роботи РМК як інноваційну (альтернативну) форму організації науково-методичної роботи в сільському адміністративному районі.

Докладніше із проектно-модульним підходом до організації роботи РМК можна ознайомитись на сторінках нашого журналу: №4'2001. – С.80-89; №5-6'2001. – С.118-131.

¹Гімназія на порозі ХХІ століття. / Гол. ред. – Сафіулін В.І., – К.: Знання, 1999, 2002.

гогічних інновацій. Підґрунтям для його створення є спеціальна серія посібників з передового досвіду, яка виходила у видавництві “Радянська школа”, карто-

теки творчого досвіду у ЦППО та Інституті педагогіки АПН, “візитки” досвіду”.

На жаль, сьогодні лише 9 шкіл України здійснюють інноваційні експерименти. Затвердженими колегією Міністерства науки і освіти та Президією АПН є такі інновації: авторсь-

ка школа-комплекс М.П.Гузика, яка розвивається за комбінованою системою; теорія і технологія інтеграції змісту освіти; концепція життєтворчості особистості; система “розвивального навчання”, що вміщує декілька наукових шкіл і напрямків; програма всебічного розвитку дитини “Крок за кроком”, навчальні програми “Азимут” і “Росток” та ін.

Але це — лише невелика частка у значному інноваційному потенціалі України. Тому в Інституті педагогіки і ЦПО (Центрі педагогічних інновацій) створюється комп’ютерна версія банку, де б кожен бажаючий через спеціальну WEB-сторінку у мережі Internet знайшов би потрібне саме його школі.

Гальмує процес освоєння інновацій неготовність вчителів до творчої діяльності. За даними директора ЦППО В.В.Олійника, лише 8% вчителів працюють

як педагоги-новатори; негативно ж ставляться до педагогічних інновацій 25% учителів і стільки ж вважає себе підготовленими до експериментальної роботи. За нашими даними (10-ти річні дослідження) з проблем становлення закладів нових типів), у ліцеях та гімназіях, школах-комплексах тощо в інноваційному режимі працює більше половини вчителів і багато директорів, особливо тих, хто виробив власну модель діяльності закладу і захистив докторські і кандидатські дисертації. Це — ліцеї і гімназії В.М.Алфімова, М.І.Босенко, Г.С.Сазоненко, В.І.Сафіуліна, В.М.Хайруліної та ін. Академія дитячих мистецтв М.І.Чембержі, школа Артеку (генеральний директор М.М.Сидоренко, директор школи М.О.Первухін), директори фінансового і бізнес-ліцеїв Києва Ю.В.Шукевич і Л.І.Парашенко та ін. Високий науковий рівень діяльності керівників цих закладів дозволяє, не чекаючи експертизи “згори”, самим розроблювати, формувати, діагностувати і втілювати численні інновації.

В Інституті педагогіки АПН започаткований методологічний семінар з педагогічної інноватики. Його учасники висунули на майбутнє багато проблем, які обговорюватимуться надалі.

Чекаємо від читачів журналу найбільш значущих проблем педагогічної інноватики. А міфи залишимо історії.

**НОВИЗНА
ЗАКЛЮЧАЄТЬСЯ
В ХОРОШЕМ,
ПОТОМУ
ЧТО ОНО —
РЕДКОСТЬ**

*Александр
Дюма-сын*

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА

Проблема виживання людства у XXI столітті вимагатиме від кожного мінімального освітнього рівня, який за даними зарубіжних експертів, повинен відповідати рівню вищої освіти. За таких умов жоден не повинен бути позбавлений можливості навчатися через бідність, географічну або тимчасову ізолюваність, соціальну незахищеність та неможливість відвідувати освітні установи через фізичні вади або зайнятість виробничими та особистими справами. Традиційним системам освіти, на жаль, ця задача не під силу.

Останнім часом вже відбулися істотні структурні зміни в зарубіжній освіті, що зумовлені розвитком Інтернет та його зростаючим впливом на всі сторони діяльності суспільства. Як наслідок — чисельність студентів, які навчаються за нетрадиційними технологіями, зростає швидше, ніж чисельність студентів денних відділень. У системі освіти з'явилась нова форма навчання — дистанційна, як найбільш перспективна, гуманістична, інтегральна форма отримання освіти.

В цьому номері подаємо статтю одного з провідних фахівців дистанційного навчання — Віктора Васильовича Олійника, ректора Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти.

**Інноваційна
школа**

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ ТА В УКРАЇНІ СТИСЛИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Сучасному суспільству потрібна масова якісна освіта, яка спроможна забезпечити зріслі вимоги до споживача та виробника матеріальних і духовних благ. Виконати соціальне замовлення суспільства через збільшення асигнувань на освіту, збільшення кількості навчальних закладів та іншими традиційними способами не в змозі навіть заможні країни. Тому поява дистанційної освіти не випадкова, це закономірний етап розвитку та адаптації освіти до сучасних умов.

Питання “бути чи не бути” дистанційній освіті вже не є актуальним. У всьому світі дистанційна освіта існує, займає своє соціально-значуще місце в освітній сфері. У кінці 1997 року в 107 країнах діяло близько 1000 навчальних закладів дистанційного типу. Кількість тих, хто здобув вищу освіту в системі дистанційної освіти в 1997 р. становила близько **50 млн.** чоловік, у 2000 р. – **90 млн.**, за прогнозами у 2023 р. становитиме **120 млн.** чоловік [6].

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ

Ідея освіти на відстані в принципі не є новою. Вона

виникла з усвідомлення суспільством необхідності навчання без відриву від професійної діяльності більшої кількості людей і була втілена через систему заочної освіти. З 1938 р. існує Міжнародна рада із заочної освіти, яка отримала в 1982 р. нову назву – Міжнародна рада із заочної та дистанційної освіти (ІСДЕ – м. Осло, Норвегія, <http://www.icde.org/>). Нові обставини (збільшення попиту на освіту) і нові можливості (комп’ютеризація, нові інформаційні технології, телекомунікації тощо) дали змогу перевести навчання на відстані на якісно інший рівень – створена дистанційна освіта (навчання).

Піонером застосування дистанційного навчання (ДН) став заснований 1969 р. Відкритий університет Великобританії – навчальний заклад нового типу, світовий лідер в галузі дистанційної освіти. У 1996 році на семи його факультетах навчалося близько 215 тис. чоловік. Навчання платне, кожний з курсів передбачає виконання студентами 3–5 домашніх завдань, участь у 4-х тьюторіалах і в одній “недільній” школі, складання письмового іспиту. Послідовність вивчення курсів – за вибором студента.

3 моменту зарахування

© Віктор ОЛІЙНИК, 2001

Віктор ОЛІЙНИК

Ректор Центрального Інституту післядипломної педагогічної освіти, професор кафедри менеджменту освіти

Стаття публікується за матеріалами сайту:

<http://www.cippe.edu-ua.net/akt.htm>

на навчання абітурієнт є студентом відкритого університету Великобританії. За умови виконання навчального плану і складання письмових іспитів студенту вручаються документи про освіту (сертифікат або диплом) за зразком, прийнятим у Великобританії.

Навчання проводиться переважно за “кейс”-технологією дистанційного навчання. Кожному студенту видається в постійне користування кейс з навчальною літературою, програмно-методичним забезпеченням, довідниками, компакт-дисками, аудіо- та відеокасетами. Вимоги до рівня, обсягу та якості знань і вмінь випускників ставляться відповідно до Британських професійних стандартів компетентності менеджера.

У 1987 р. створюється Асоціація дистанційного навчання США (Unites States Distance Learning Association – USDLA), основна мета якої – розробка загальної стратегії дистанційної освіти та сприяння створенню нових технологій дистанційного навчання. Значна кількість університетів, коледжів та навчальних центрів США успішно реалізують дистанційне навчання через Internet. Цьому сприяє та обставина, що всі вузи США і 80% національних шкіл мають доступ до Internet (за даними 1997 р.).

Європейські підходи до проблем дистанційної освіти, як і американські, в основному прагматичні, але відрізняються від останніх більш глибокою розробкою дидактичних аспектів.

Для українського спожи-

вача використання інформаційних ресурсів Weб-сайтів дистанційної освіти США і Європи утруднено через мовні бар'єри, термінологічну невідповідність у галузі освіти, деяку різницю у підходах до проблем освіти в цілому. Виходячи з цього, певний інтерес становить ознайомлення педагогічної спільноти України з теорією і практикою дистанційної освіти в Росії.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В РОСІЇ

Для Росії з її величезними територіями та нері-

ВИЗНАЧЕННЯ

- **Дистанційна освіта** – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання.
- **Технології дистанційного навчання** складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання.
- **Педагогічні технології дистанційного навчання** – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді.
- **Інформаційні технології дистанційного навчання** – це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку.

Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватись за очною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні роботи тощо). Кількісні та змістовні показники цієї частини залежать від напрямку підготовки (спеціальності) та етапу розвитку дистанційної освіти і визначаються нормативними документами Міністерства освіти і науки України.

Технології дистанційного навчання можуть використовуватись не тільки в дистанційній освіті, а й в інших формах навчання: очній, заочній, екстернаті; крім того – в окремих дисциплінах або блоках дисциплін, що призначені для підвищення освітнього рівня чи кваліфікації окремих осіб та (або) груп слухачів.

ПРИВАБЛИВІ РИСИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

- **Гнучкість:** учні, студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці.
- **Модульність:** в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремих курс створює цілісне уявлення про окрему предметну галузь, що дозволяє з набору незалежних курсів модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.
- **Паралельність:** навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності.
- **Велика аудиторія:** одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості учнів, студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами.
- **Економічність:** ефективне використання навчальних місць та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців.
- **Технологічність:** використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір.
- **Соціальна рівність:** рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.
- **Інтернаціональність:** можливість одержати освіту у навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном.
- **Нова роль викладача:** дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.
- **Позитивний вплив на студента (учня, слухача):** підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення.
- **Якість:** якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам.

вномірною щільністю населення дистанційна освіта — стратегічний напрямок вирішення освітніх завдань держави.

У 2000 р. в Росії функціонувало 67161 школа, з яких 46538 (70%) у сільській місцевості. Одна школа в середньому обслуговувала територію у **254,2 кв. км** (у Московській області — 28,6, у Красноярському краї — 1467 кв. км) [5]. Нерівномірність розвитку інфраструктури Росії призвела до суттєвих розривів у забезпеченні населення освітніми послугами. Гостро стоїть питання стосовно забезпечення шкіл, особливо сільських, вчителями-предметниками, великий розрив в якості вищої освіти між столичними і периферійними вузами тощо.

Починаючи з 1993 р. розвиток дистанційної освіти в Росії стає предметом державної політики в галузі освіти [5].

Характерними особливостями становлення та розвитку дистанційної освіти в Росії є:

- Глибока та всебічна наукова розробка проблеми. З теоретичними аспектами та новими розробками в галузі дистанційної освіти можна ознайомитися на сайті групи МАХАОН — www.machaon.ru/distant.
- Комплексний підхід до формування територіальних та корпоративних мереж дистанційної освіти та розробка їхньої інфраструктури. У 1996 р. при Міністерстві освіти Росії створено Центр інформаційно-аналітичного забезпечення дистанційної освіти. Центр є головною

організацією з питань формування мережі дистанційної освіти та координатором спільних дій навчальних закладів та організацій у цьому напрямку (<http://catalog.unicor.ru/>).

- Реальна інтеграція дистанційної освіти Росії в міжнародний освітній простір;
- Регулярне проведення міжнародних конференцій, семінарів з обміну досвідом в галузі дистанційної освіти.

В Росії є кілька десятків освітніх закладів, які тією чи іншою мірою реалізують технології дистанційної освіти.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався значно пізніше, ніж у країнах Західної Європи і здійснювався за несприятливих умов.

По-перше, рівень інформатизації українського суспільства становить не більш як **2-2,5%** від рівня країн Заходу. **85%** шкіл оснащені комп'ютерною технікою, яка не відповідає сучасним вимогам, відсутні спеціалізовані робочі місця дистанційного навчання. Освіта практично не охоплена Internet системою. Лише близько 50 навчальних закладів (університети, інститути, коледжі, школи тощо) мають власні Web-сайти, що, безумовно, недостатньо в масштабі держави [3]. Водночас зміст Web-сайтів носить виключно інформаційний характер і не спрямований на навчання (<http://www.kiev.ua/>).

По-друге, теоретичні,

практичні та соціальні аспекти дистанційної освіти розроблені недостатньо. Окремі надруковані праці українських вчених П.В.Дмитренка, В.М.Кухаренка, В.В.Олійника, Ю.А.Пасічника, С.Сазонова, О.В.Третьяка та ін. належать переважно періоду до 1999-2000 рр. та істотно впливу на загальну ситуацію щодо дистанційної освіти в Україні не мають. Те саме стосується і локальних досягнень у галузі дистанційної освіти окремих вузів і наукових організацій: Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (<http://users.kpi.kharkov.ua/>), Національного технічного університету "Київський політехнічний інститут" (<http://www.cad.ntu-kpi.kiev.ua/>), Міжнародної лабораторії та навчального центру ЮНЕСКО/ІІР Інституту кібернетики ім. В.М.Глушкова (<http://www.dlab.kiev.ua/>) та ін.

По-третє, в Україні довгий час, практично до 2000 р., була відсутня державна стратегія розвитку дистанційної освіти, що знайшло відображення в законодавстві України в галузі освіти.

Загалом, дистанційна освіта в Україні за станом на кінець 2000 року не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства і не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір [4].

Водночас розвиток дистанційної освіти в Україні відбувається з урахуванням уже існуючих досягнень у цій галузі. У динаміці цього

Дистанційна освіта в Україні не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства

процесу можна умовно виділити два етапи – початковий та поточний.

Основним змістом початкового етапу (1997–2000 рр.) була постановка та розв’язання завдань з інформатизації суспільства та освоєння Україною Internet, ініціативні розробки в галузі дистанційного навчання, здійснення окремих міжнародних проектів, а також усвідомлення науковою спільнотою та органами управління освітою необхідності комплексного підходу до проблеми, насамперед на державному рівні.

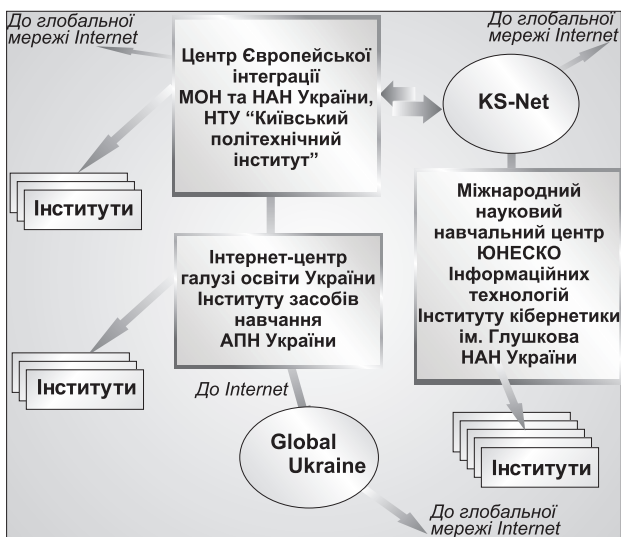
У лютому 1998 р. Верховна Рада приймає Закон України “Про національну програму інформатизації”, в 9-му розділі якої формулюються задачі з інформатизації освіти та визначаються напрямки їх реалізації [1]. З моменту прийняття цього Закону у системі освіти України відбувається ряд позитивних змін у галузі інформатизації та освоєння Internet.

Так, спільною постановою Президії Національної Академії наук України і Колегії Міністерства освіти України від 20.06.1997 р. створюється Асоціація користувачів телекомунікаційною мережею закладів освіти і науки України з координуючим “Центром Європейської інтеграції” у м. Києві (www.ospu.odessa.ua/uran), який в подальшому отримав офіційну назву Українська науково-освітня телекомунікаційна мережа “УРАН” (27.02.1998 р.). Принципову структуру мережі “УРАН” показано на схемі 1.

У результаті на початковому етапі були створені певні наукові, матеріально-технічні та мережеві передумови розгортання національної системи дистанційної освіти.

Поточний період характеризується низкою ініціативних пропозицій щодо створення Української системи дистанційної освіти. Так, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут” публікує Меморандум створення інформаційної освітньої мережі “Українська дистанційна освіта” (основні положення Меморандуму ви знайдете на стор. 49). З подібною пропозицією виступив Львівський інститут менеджменту (<http://www.lim.lviv.ua/>), який претендує на лідерство у створенні української системи дистанційної освіти (UDL System) та бере на себе відповідальність за розвиток дистанційної освіти в Україні. За сприяння Світового Банку на базі Української Академії держав-

Схема 1.
Принципова структура Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі “УРАН” (Київський регіон)

ного управління при Президентові України створюється Центр дистанційної освіти мережі глобального розвитку (Центр навчальної мережі глобального розвитку – НМГР), який також претендує на роль засновника системи дистанційної освіти.

Наказом міністра освіти і науки України № 293 від 07.07.2000 р. створюється структурний підрозділ Національного технічного університету “Київський політехнічний інститут” – Український центр дистанційної освіти (УЦДО), головною метою діяльності якого є створення системи дистанційної освіти України відповідно до завдань Національної програми інформатизації.

Нині УЦДО розробив концепція розвитку дистанційної освіти України, визначив основні задачі та напрямки її реалізації; запропонована організаційна структура системи. Відповідно до Концепції створення базових підвалин системи дистанційної освіти (СДО) планується здійснити в два етапи.

Перший етап (протягом 2001 р.):

- створення організаційної структури СДО;
- розробка правових основ і стандартів ДО;
- створення матеріально-технічної бази регіональних і локальних центрів ДО;
- створення первинного фонду дистанційних курсів і забезпечення їх експериментального впровадження;

- розробка засад фінансування СДО;
- реалізація пілотних проєктів впровадження ДО.

Другий етап протягом (2002-2003 р.):

- повномасштабне розгортання і впровадження дистанційної освіти як форми навчання, рівноцінної з очною, заочною та екстернатом;
- впровадження системи багатоканального фінансування юридичних і фізичних осіб СДО;
- розробка і впровадження системи пільг щодо використання комп’ютерних мереж і телекомунікаційної інфраструктури для складових СДО (юридичних і фізичних осіб);
- впровадження системи ліцензування, атестації та акредитації закладів ДО;

За станом на кінець 2000 р. в Україні кількість користувачів Internet становила близько **300 тис. осіб** – постійних і близько **150 тис.** – епізодичних.

Темп зростання кількості користувачів Internet у 2000 р. у середньому становив близько **40%** (середньосвітовий темп зростання ~ 55%).

Послуги Internet в Україні надають 270 фірм, з яких близько половини знаходяться в м. Києві. За кількістю комп’ютерів, які мають вихід в Internet, Україна відстає від економічно розвинутих країн десь у **100 раз**.

В Україні розподіл інтересів користувачів Internet характеризується такими даними: бізнес-інформаційні – **47%**; інформаційно-довідкові ресурси – **16,6%**; розважальна інформація – **14,8%**; інформація про діяльність наукових і навчальних закладів – **4,4%**; інформація про діяльність органів державної власності – близько **10%**.

Насиченість шкіл України комп’ютерними класами не перевищує **30%** (близько **7,8 тис.** шкіл), з яких, як було зазначено вище, до **85%** не відповідають сучасним вимогам. Кількість телекомунікаційних вузлів, підключених до мережі Internet, становить: в університетах – **57 (85%)**; в академіях – **26 (~60%)**; в інститутах – **21 (35%)** [2].

Дистанційне навчання для середньої школи повинно використовуватися для рішення специфічних ускладнених завдань

- інтеграція СДО України у світову систему.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ

У середній школі цілком переважає денна (стаціонарна) форма навчання. Вечірня школа як така практично зжила себе, про що свідчить їх незначна кількість (у 1999 р. близько 200). Екстернат, як форма отримання середньої освіти, на сьогодні знаходиться в стадії формування.

Дистанційне навчання для середньої школи не може розглядатися як форма здобуття освіти. В той же час воно може і повинно використовуватися для рішення специфічних ускладнених завдань та завдань, які відносяться до розвитку творчої складової середньої освіти. До таких завдань можна віднести [9]:

- посилення активної ролі СН в особистій освіті: у постановці освітніх цілей, виборі домінуючих напрямлень, форм та темпів навчання у різних галузях освіти;
- різке збільшення обсягу доступних освітніх масивів, культурно-історичних досягнень людства, доступ до світових культурних та наукових скарбниць для дітей з будь-якого населеного пункту, які мають телезв'язок;
- отримання можливості спілкування СН з педагогами-професіоналами, з однолітками-одномумцями, консультування у спеціалістів високого рівня незалежно від їх територіального розташування;

- збільшення евристичної складової навчального процесу за рахунок застосування інтерактивних форм занять, мультимедійних навчальних програм;
- комфортніші порівняно з традиційними, умови для творчого самовираження СН, можливість демонстрації продуктів своєї творчої діяльності для всіх бажаних, широкі експертні можливості оцінки творчих досягнень людей;
- можливість змагання з більшою кількістю однолітків, які мешкають у різних містах та країнах за допомогою участі в дистанційних проектах, курсах, олімпіадах тощо.

Нові інформаційні технології, насамперед комп'ютерні ігри на CD-ROM та в Інтернет, здійснюють суттєвий вплив на психологічні та світоглядні якості школярів. Вони приваблюють дітей своєю інтерактивністю, а саме можливістю здійснення власних дій, що вимагають швидкості, спритності, кмітливості. Дистанційне навчання знімає багато психологічних проблем, пов'язаних з комунікабельністю школярів, дозволяють їм бути більш відвертими. Можливість попрацювати над своєю думкою допомагає учням усувати огріхи усного спілкування.

Таким чином, дистанційне навчання для шкільної освіти не є електронним варіантом традиційних форм навчання, а є специфічною технологією, що посилює творчу складову середньої освіти.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Зараз існує низка варіантів технологій дистанційного навчання (ДН), найважливішими з яких є «кейс»-технологія, TV-технологія, мережева та змішана технології.

«Кейс»-технологія дістала свою назву через комплект засобів навчання, який розміщено у кейсі і надається студенту з моменту його зарахування на навчання. Комплект, як правило, містить: методичні документи, спеціально розроблені навчальні посібники, довідники, аудіо- і відеокасети, дискети, компакт-диски тощо. Дидактичне забезпечення високої якості, достатнє для самостійної роботи з конкретного курсу.

Організація навчального процесу кожного з курсів, що вивчається, передбачає проведення тьюторіалів, виконання домашніх завдань, проміжні та підсумкові екзамени, а також «недільні» («літні») школи. Останні являють собою інтенсивні, практичні заняття навчальної групи під керівництвом тьютора, під час яких застосовують такі основні методи навчання як: аналіз конкретних ситуацій, розробка бізнес-планів, ділові ігри тощо. Плата за навчання стягується з кожного курсу окремо. Тривалість навчання відбувається відповідно до узгодженого індивідуального навчального плану. З «кейс»-технології дистанційного навчання у більшості випадків починається етап входження навчально-

МЕМОРАНДУМ

*створення інформаційної освітньої мережі
«Українська дистанційна освіта»
(основні положення)*

У всьому світі зараз йде бурхливий розвиток дистанційного навчання. Усі навчальні заклади зрозуміли, що для успішного розвитку потрібна кооперація. Створити повноцінну дистанційну освіту окремому навчальному закладу не під силу.

Навчальні заклади України займаються розробкою дистанційних курсів, але фінансова криза стримує розвиток дистанційної освіти, розрив між європейськими навчальними закладами у цій сфері з кожним роком збільшується.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ ХПІ) пропонує всім навчальним закладам та організаціям взяти участь у формуванні на добровільних засадах інформаційної освітньої мережі «Українська дистанційна освіта» (ІОМ УДО), де внеском кожної організації буде інтелектуальний продукт (навчальні курси).

Основні цілі мережі:

1. Формування інформаційного освітнього простору для вільного користування інформацією суб'єктами мережі.

2. Підготовка викладачів дистанційного навчання.

3. Науково-методична робота.

Принципи функціонування мережі:

1. *Добровільність.* Учасником такої мережі може стати будь-яка організація України, яка згодна з основними положеннями цього меморандуму та готова співпрацювати з іншими членами мережі.

2. *Відсутність адміністративних структур.*

3. *Незалежність.* Кожний навчальний заклад визначає свою мету участі у роботі мережі, вкладає кошти для розвитку своїх структур, отримує прибутки від своєї діяльності.

4. *Співробітництво.*

Робота такої мережі залежить лише від діяльності окремого навчального закладу.

* * *

Тепер майже всі надруковані навчальні та методичні матеріали виконуються за допомогою комп'ютера. Це дозволяє без великих зусиль перевести ці матеріали у відповідні формати (html, pdf та інші) для розміщення в Інтернет, що вирішує проблему авторських прав. Для організації дистанційного навчання в конкретному навчальному закладі зараз треба лише скласти навчальну програму дистанційного навчання та вказати де студент може знайти той чи інший матеріал та які вправи виконати. Тобто, усе буде вирішувати педагогічна технологія, яка розвинута у конкретному навчальному закладі ...

Меморандум склали:

В.О.Кравець, В.М.Кухаренко

Додаткову інформацію ви зможете знайти за адресою <http://users.kpi.kharkov.ua/>

го закладу в систему дистанційної освіти.

TV-технологія дистанційного навчання передбачає застосування у процесі навчання різних систем телебачення (мережевого, кабельного, супутникового тощо) та спеціальних освітніх програм. У 70-х роках минулого століття телевізійна ейфорія була дуже розповсюджена. На цей засіб передавання інформації були покладені великі надії у всіх сферах життя, в тому числі й в освіті. На телебаченні з'явилися освітні програми; телезаняття проводилися, як правило, висококваліфікованими викладачами; широко використовувалися мультимедійні засоби відображення інформації тощо. Проте вже у 90-і роки стало зрозумілим, що *надії, які поклалися на освітні можливості телебачення, не виправдалися*. Основні причини цього полягали у відсутності особистісної орієнтації змісту навчання, жорсткій регламентації часу передач, відсутності якісного зворотного зв'язку, високій вартості

ефірного часу та освітніх програм і т.і. Усе це ставить під сумнів доцільність застосування TV-технологій дистанційного навчання у "чистому" вигляді. У той же час повністю відкидати можливості телебачення було б неправильним. Ураховуючи наявність у населення домашніх відеомагнітофонів, було б корисним організувати масовий спеціалізований випуск відеокасет з освітнім змістом. Та відеопродукція, яку ми зараз маємо на вітчизняному ринку, не відповідає вимогам ні педагогіки, ні психології, ні, тим паче, принципам і методам ДН.

Мережева технологія ДН на сьогоднішній день є педагогічною технологією високого класу та рівня. Її основним принципом є застосування у навчанні телекомунікаційних мереж, в тому числі й Інтернет, найсучасніших інформаційних технологій пред'явлення, відображення, корекції, оновлення та зберігання навчальної інформації. На думку деяких авторів мережева технологія ДН – це основна педагогічна технологія освіти XXI століття. Мережева технологія ДН володіє великими потенційними можливостями, але її реальне впровадження у навчання вимагає значних організаційних зусиль, відповідних інтелектуальних ресурсів, матеріально-технічного та фінансового забезпечення.

Змішані технології ДН передбачають обгрунтоване та органічне поєднання елементів різних технологій в єдине ціле. Застосування у навчанні змішаних технологій можна розглядати як етап переходу від технологій нижчого порядку до вищого. Так, поступово насичуючи "кейс"-технологію елементами мережевої, ми тим самим забезпечимо її розвиток, кінцевою метою якого є перехід повністю на мережеву технологію.

Вибір для ДН будь-якої технології обумовлюється низкою обставин, найважливішими з яких є можливості навчального закладу та готовність до навчання потенційних користувачів

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про Національну програму інформатизації" від 4.02.1998 р.
2. Гуржій А.М. Інформаційні технології в освіті / Проблеми освіти: наук. метод. зб. Вип. II. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 5-11.
3. Дмитренко П.В., Пасічник Ю.А. Дистанційна освіта. – К.: НПУ, 1999. – 25 с.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. – К.: КПП, 2000. – 12 с.
5. Колмогоров В.П., Малитков Е.М., Карпенко М.П. Теоретические и практические аспекты развития дистанционного образования в Российской Федерации // Образованіе. – 2000. – № 1. – С. 42-54.
6. Татарчук Г.М. Институционализация дистанционного обучения: социологический аспект // Образованіе. – 2000. – № 1. – С. 63-72.
7. Скребицкий Э.Г., Холина Л.И. Психолого-педагогические аспекты дистанционного обучения. – Новосибирск: НГАСУ, 1999. – 138 с.

(стартовий рівень, наявність технічних можливостей тощо).

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Реальне впровадження дистанційного навчання (ДН) не можливе без зацікавленого ставлення до проблеми як керівників освіти, так і широкої педагогічної спільноти, без спеціальної підготовки викладачів ДН, що безпосередньо здійснюють організацію й управління самостійною роботою слухачів, контролюють її результативність.

Таким чином, проблеми підготовки кадрів з питань ДН має два аспекти. З одного боку – це ознайомлення керівників освіти і широкої педагогічної спільноти з можливостями ДН та його технологіями, з іншого – підготовка викладачів (тьюторів) для ДН.

Підготовка керівників освіти з питань ДН в ЦПППО здійснюється як шляхом проведення спеціалізованих семінарів, так і в ході планової курсової підготовки. Так, згідно навчально-тематичних планів підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти на 2001 р. у групах проректорів регіональних інститутів ППО, ВНЗ III – IV рівнів акредитації, завідувачів кафедрами, завідувачів відділами освіти, директорів опорних шкіл, були проведені круглі столи на тему *“Стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіти”* (4 год.).

ВИСНОВКИ

Значне відставання України від країн зарубіжжя з питань дистанційної освіти, зумовлене об'єктивними та суб'єктивними причинами, стримує розвиток вітчизняної освіти, уповільнює темпи її входження в світовий освітній простір як рівноправного партнера.

Відсутня науково обґрунтована та чітко сформульована стратегія дистанційної освіти в Україні. У державі немає відповідних програм загальнодержавного та регіонального рівнів. Невисокий рівень комп'ютеризації суспільства та системи освіти зокрема, низьке освоєння навчальними закладами мережевих інформаційних технологій, несформованість національного освітнього простору в Web-середовищі та ін. не дають змоги реалізувати значні потенційні можливості дистанційного навчання. Окремі ініціативи та позитивні результати їх реалізації в цілому проблему не розв'язують.

У той же час ситуація з дистанційною освітою в Україні змінюється. Для подальшого розвитку ринку освітніх послуг, вирішення низки соціальних проблем, реального впровадження дистанційної освіти у вітчизняну освіту необхідно:

- осмислення на державному рівні, органами управління освітою, керівництвом та професорсько-викладацьким складом навчальних закладів, широкими педагогічними спільнотами доцільності й об'єктивності необхідності та можливості впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту;
- створення науково обґрунтованої системи освіти та умов, що забезпечать її стійке функціонування та подальший розвиток. Для запобігання кон'юнктурних підходів та помилок минулого (програмоване навчання тощо) необхідно з самого початку надати системі соціально-педагогічну спрямованість. Застосування в дистанційній освіті телекомунікаційних мереж та сучасних інформаційних технологій – умова необхідна але недостатня;
- використовуючи існуючі та новостворені телекомунікаційні мережі (УРАН, Корпоративна мережа державного управління, міністерств та відомств тощо), доцільно, насамперед, прискореними темпами формувати у Web-середовищі систематизований вітчизняний освітній простір як інформаційну основу розгортання повномасштабної системи дистанційної освіти;
- з урахуванням нових функцій викладача та особливостей навчання в системі дистанційної освіти забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для дистанційного навчання, насамперед в галузі застосування у навчанні телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій.

1 **ЗАХІДНИЙ РЕГІОН**

Р О К И	
1991	2001
Динаміка стану за показниками	
Мережа ЗНЗ	6865 6918
Чисельність учнів ЗНЗ	1693 1696 тис.
Прийом учнів до I класів ЗНЗ	177.6 177.0 тис.
Частка вчителів 5-11 класів з вищою освітою	97.6 94.7 %
Частка вчителів початкових класів з вищою освітою	63.5 73.3 %

3 **ЦЕНТРАЛЬНИЙ РЕГІОН**

Р О К И	
1991	2001
Динаміка стану за показниками	
Мережа ЗНЗ	4598 4313
Чисельність учнів ЗНЗ	1350 1328 тис.
Прийом учнів до I класів ЗНЗ	142.1 137.3 тис.
Частка вчителів 5-11 класів з вищою освітою	97.4 96.1 %
Частка вчителів початкових класів з вищою освітою	60.8 71.7 %

2 **ПІВНІЧНИЙ РЕГІОН**

Р О К И	
1991	2001
Динаміка стану за показниками	
Мережа ЗНЗ	3763 3645
Чисельність учнів ЗНЗ	1195 1154 тис.
Прийом учнів до I класів ЗНЗ	123.6 112.1 тис.
Частка вчителів 5-11 класів з вищою освітою	96.8 95.2 %
Частка вчителів початкових класів з вищою освітою	65.1 78.2 %

4 **ПІВДЕННИЙ РЕГІОН**

Р О К И	
1991	2001
Динаміка стану за показниками	
Мережа ЗНЗ	3606 3407
Чисельність учнів ЗНЗ	1417 1348 тис.
Прийом учнів до I класів ЗНЗ	146.0 128.0 тис.
Частка вчителів 5-11 класів з вищою освітою	97.2 94.9 %
Частка вчителів початкових класів з вищою освітою	59.0 69.9 %

5 **СХІДНИЙ РЕГІОН**

Р О К И	
1991	2001
Динаміка стану за показниками	
Мережа ЗНЗ	3137 2975
Чисельність учнів ЗНЗ	1447 1331 тис.
Прийом учнів до I класів ЗНЗ	135.8 115.9 тис.
Частка вчителів 5-11 класів з вищою освітою	96.8 95.8 %
Частка вчителів початкових класів з вищою освітою	54.9 69.1 %

СТАТИСТИЧНІ ШТРИХИ ШКІЛЬНИХ РЕАЛІЙ У РЕГІОНАХ

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Управлінська діяльність
як інформаційна система*
с.54

*Коли оцінювання діяльності керівника ЗНЗ
дає позитивні результати*
с.61

*«Вузькі місця»
традиційної методичної системи*
с.67

Управління
школою

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ

В УПРАВЛІННІ ПЕДАГОГІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Сучасне людське суспільство живе в умовах невинного зростання інформації, кількість якої дедалі зростатиме, відображаючи та обумовлюючи наявні і майбутні здобутки. Тому, розглядаючи педагогічні проблеми, не можна залишити поза увагою питання, пов'язані з інформаційним забезпеченням управління педагогічними системами, ефективність якого залежить від цілеспрямованого формування інформаційних потоків.

Управління педагогічними системами представляє собою багатоаспектну діяльність суб'єктів щодо забезпечення становлення, функціонування та розвитку навчального закладу. Основним видом системоутворюючих зв'язків процесу управління є інформаційні потоки. Вони дозволяють побачити специфіку закономірностей управлінської діяльності як інформаційної системи, її взаємодію з іншими явищами соціальної дійсності.

Тому одним з головних етапів у розв'язанні питань інформаційного забезпечення управління педагогічними системами є вивчення потоків інформації, яка циркулює в них, виявлення структури потоків, знання їх властивостей і функцій, розробка теоретично обґрунтованої системи диференціації інформаційних потоків, їх типізації та критеріїв ефективного використання в процесі управлінської діяль-

ності щодо забезпечення підвищення якості навчально-виховного процесу.

Перехід людства до інформаційного суспільства характеризується експоненціальним зростанням різного роду інформації та бурхливим ростом інформаційних потоків. Як свідчить В.І.Мудрак, «кожні 40 хвилин у світі з'являється стільки інформації, скільки її вміщує Британська енциклопедія» [7, с.14]. Зростання та розвиток інформаційних потоків обумовлені науково-технічним прогресом, змінами в соціально-економічному стані країни, характером та особливостями управління суспільством на різних історичних етапах розвитку нашої держави, зміною освітньої парадигми, розвитком науки, теорії та практики управління, зростаючими вимогами до особистості керівника, розвитком школи як соціально-педагогічної системи.

Велика кількість інформаційних потоків, які спрямовані на педагогічну систему та функціонують в ній,

**Віра
ГУМЕНЮК**

Заступник директора
Хмельницького ОІППО,
кандидат педагогічних наук

потребують від керівника цілеспрямованої роботи щодо їх формування та впорядкування.

Аналіз наукової та довідкової літератури, дослідницьких робіт та організаційно-методичних матеріалів підтвердив відсутність визначення такого поняття як «інформаційні потоки в педагогічних системах» та як наслідок цього відсутність єдиної класифікації потоків інформації, що спричиняє труднощі при побудові системи інформаційного забезпечення.

У словнику з кібернетики знаходимо таке визначення інформаційних потоків: «Інформаційний потік – це рух у певному середовищі даних, представлених в структурованому вигляді» [10, с. 242].

Під інформаційними потоками в педагогічних системах ми розуміємо організований рух інформації, структурованої на підставі змістовно-цільового взаємозв'язку та впорядкованості, від джерела до суб'єкта-користувача.

Педагогічні системи як системи кібернетичні передбачають постійний обмін інформацією всіх їхніх компонентів. Тому в управлінні педагогічними системами потоки інформації можуть бути використані як підстава для аналізу і порівняльних оцінок поточного стану системи, тенденцій та закономірностей її розвитку, джерелом аргументації при прийнятті управлінських рішень, джерелом фактичних даних для побудови системи інформаційного забезпечення управління навчально-виховним процесом, для вивчення взаємодії та взаємозв'язків між суб'єктами управління.

Використовуючи та цілеспрямовано формуючи інформаційні потоки, необхідно знати їх властивості. Виділимо основні властивості потоків інформації:

- **Спрямованість.** Інформаційні потоки спрямовані від джерела інформації до її користувача, від одного етапу процесу певної діяльності до іншого.

- **Рух за каналами зв'язку.** Від джерела до користувача інформація рухається за каналами зв'язку, які являють собою сукупність різних матеріальних об'єктів, призначених для передачі інформації.
- **Структурованість.** У середині кожного потоку відокремлюються та співставляються характерні структурні складові: інформація педагогічного, соціального, психологічного характеру, інформація про досягнення науки, практики тощо.
- **Кількісна оцінка наданої інформації.** Інформаційним потокам завжди можна дати кількісну оцінку (інтенсивність, прискорення чи уповільнення).
- **Логічна наступність даних.** У кожній конкретній послідовності інформації відображається стан та розвиток педагогічної системи.
- **Організованість.** Інформаційні потоки пронизують і зв'язують в одне ціле усі аспекти функціонування педагогічних систем та управління ними.
- **Динамічність.** Інформація про хід та результати діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу швидко змінюється. Щоб прийняти ефективне управлінське рішення, необхідно вивчити, співставити, опрацювати десятки різних даних, що характеризують хід навчально-виховного процесу.

Зовнішній прояв властивостей інформації, яка знаходиться в динаміці (потоці), щодо педагогічної системи Е.П.Бережна називає «функціями інформаційних потоків» [7, с.100].

Основними **спільними** для всіх інформаційних потоків є **функції: інформуюча** – служити засобом інформування суб'єктів управління про стан системи та оточуючого середовища; **управлінська** – забезпечувати прогнозування, планування, облік, організацію, контроль, регулювання,

координацію; **інтегративна** – забезпечувати зв'язок між окремими елементами системи та їх об'єднання в досягненні цілей, взаємодію системи з іншими організаціями, установами; **комунікативна** – забезпечувати обмін інформацією між суб'єктами управління, учасниками навчально-виховного процесу, працівниками вищестоящих органів освіти, батьками, громадськістю; **прогностична** – забезпечувати можливість визначити подальші перспективи розвитку системи на підставі інформації про тенденції суспільного, економічного, науково-технічного розвитку, стану освіти та педагогічної науки; **попереджувальна** – якщо керівники приймають неправильне рішення, то інформація на підставі зворотного зв'язку фіксує ступінь неоптимальності рішення і його наслідки.

Інформаційний потік являє собою сукупність елементів: джерело; канали, за якими циркулює інформація й приймач. Першою та кінцевою ланкою в цьому ланцюгу є суб'єкт. Тому при формуванні інформаційних потоків в управлінні педагогічними системами організуючим початком є уява про структуру даної системи, функціональні зв'язки та інформаційну взаємодію суб'єктів управління.

Розглянемо структуру педагогічних систем на прикладі загальноосвітнього навчального закладу, враховуючи, що поняття «педагогічна система» інваріативне за структурою для будь-яких навчальних закладів.

Для виявлення *специфіки* загальноосвітнього навчального закладу як *управлінської системи* її необхідно розглядати як *поліфункціональну соціально-педагогічну систему, яка має складну багаторівневу структуру.*

Різні абстрактні моделі педагогічних систем ґрунтуються або на окресленні її окремих системоутворюючих елементів, або – на функціональному розчленуванні педагогічної системи.

Так як нас цікавить, перш за все інформаційна, управлінська сторона

функціонування педагогічних систем, доцільно брати за основу визначення педагогічної системи, запропоноване П.І.Третьяковим, який розглядає її як «соціально обумовлену цілісність взаємодіючих на основі співробітництва між собою, оточуючим середовищем і його духовними та матеріальними цінностями учасників педагогічного процесу, спрямовану на формування і розвиток особистості» [11, с.29].

У цьому визначенні звернемо увагу на комунікативний, інформаційний характер взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, який і є системоутворюючим фактором у даному аспекті розгляду.

З точки зору управління, основними компонентами педагогічної системи є керівники, педагоги, учні. Між ними йде постійний обмін інформацією. Ці компоненти утворюють своєрідну ієрархію, яка полягає у тому, що педагог і учень є такими ж суб'єктами-об'єктами педагогічного управління, як і керівник, бо вони є активними джерелами та користувачами інформації і самі приймають багато рішень, які (в рамках кібернетичного підходу до терміну «управління») правомірно назвати управлінськими [13, с.13]. Адже навчальна діяльність є особливого роду управлінською діяльністю, об'єктом якої є сам її суб'єкт, а предметом – засвоєння ним змісту навчання, відповідні зміни в суб'єкті-об'єкті.

При цьому управлінська взаємодія керівників з учнями може здійснюватися як через середній елемент структури (педагоги), так і безпосередньо через педагогічну та адміністративно-організаційну діяльність керівників. Тому постійне суміщення управлінської та педагогічної діяльності як керівників, так і педагогів, а також і безпосередній взаємозв'язок керівників з учнями дозволяє враховувати особливості основних компонентів педагогічної системи та їх інформаційну взаємодію.

Керівники педагогічної системи, на відміну від керівників інших організованих систем, самі є основними працівниками – педагогами, а тому їх треба розглядати не лише як суб'єкти, а і як об'єкти управління. *Демократизація управління і гуманізація всієї діяльності педагогічних систем передбачає відображення внутрішньої активності суб'єктів в моделях управління на всіх ієрархічних рівнях.*

Взаємодію суб'єктів управління ми розглядаємо як інтегрально-диференціальну, тобто взаємозв'язок відбувається між керівником, педагогічним колективом та колективом учнів, що свідчить про інтегральний характер взаємодії, при якому обмін інформацією йде чисельними диференціальними лініями по вертикалі: керівник – педагог – учень, причому кожна з них має індивідуальні особливості. Накінець, в багатьох випадках необхідно враховувати і взаємодію між суб'єктами управління по горизонталі – між собою педагогів, між собою учнів, між собою керівників.

Очевидно, що *керівники, педагоги, учні є основними суб'єктами-джерелами та суб'єктами-користувачами внутрішньошкільних інформаційних потоків.* Отримана інформація на кожному рівні відповідно обробляється.

Інформація, що лежить за межами компетенцій певного компоненту управлінської структури, чи не відповідає його цільовим функціям, пересувається далі за своїм потоком і «осідає» там, де вона є предметом діяльності відповідного компоненту.

Таким чином під впливом інформаційних потоків відбувається коригування цільових функцій усіх складових управлінської структури, їх субординаційне та координаційне поєднання.

Окрім потоків внутрішньої інформації, на загальноосвітній навчальний заклад спрямована велика кількість і потоків зовнішньої інформації, які надходять до суб'єктів управління з різноманітних джерел.

Потоки, які входять в педагогічну

систему ззовні, є джерелом інформації для її функціонування та розвитку. Одні з них несуть інформацію про соціальне замовлення, яке покликана виконати система, регулюють взаємодію учасників навчально-виховного процесу, тобто виконують інформативну та управлінську функції.

Інші, вхідні потоки, несуть інформацію про досягнення та факти педагогічної науки, накопичену та відображену в педагогічних, історико-педагогічних, методичних працях.

Істотними для педагогічної системи є потоки інформації, що забезпечують її розвиток на основі взаємодії з досягненнями інших наук: природничих, суспільних, технічних. Вони дозволяють виявити ступінь впливу ідей, методів та досягнень окремих наук на розвиток педагогіки і виконують, окрім інформативної, ще й інтегративну функцію.

Ряд потоків містять інформацію про педагогічні знахідки, здобутки, нововведення практиків. Вони несуть поряд з позитивним передовим досвідом ще й запити педагогічної практики. Існування цих досить інтенсивних потоків пояснюється розривом між фактичним станом освіти та її бажаним рівнем. Дані потоки виконують ще і прогностичну функцію.

Необхідними є потоки інформації про діяльність позашкільних установ, закладів, організацій, громадськості, батьків щодо педагогічної системи. Такі потоки дозволяють максимально використати наявний потенціал даних суб'єктів-об'єктів у навчанні та вихованні дітей.

Потоки, які несуть інформацію про різноманітні сторони суспільного життя, мають важливе значення для прийняття управлінських рішень та оптимізації процесів виховання, навчання, освіти. Дані потоки, виконуючи інформативну, комунікативну, інтегративну, управлінську, прогностичну функції, впливають на педагогічну систему, оскільки в ній узагальнюються та трансформуються не лише факти шкільного життя, а й

весь хід поступального розвитку суспільства.

Усі вхідні зовнішні потоки є джерелом створення нової педагогічної інформації.

Вихідні потоки являють собою вироблену в педагогічній системі нову інформацію, тобто продукт, результат діяльності системи. Вони слугують джерелом необхідних даних для розв'язання нових педагогічних проблем.

Виходячи з того, що аналіз практики свідчить про невпорядкованість саме потоків інформації, які безпосередньо функціонують в педагогічній системі, ми основну увагу зосереджуємо на головних об'єктах інформаційного обміну в педагогічній системі, якими є керівники, педагоги, учні, адже **для створення системи інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом основним є формування внутрішньошкільних інформаційних потоків.**

Як внутрішні, так і зовнішні потоки інформації можуть бути прямими або зворотними. Особливу увагу ми акцентуємо на зворотних потоках. Адже, як вважає Б.А.Гаєвський, «зворотний зв'язок – це інформаційне забезпечення процесу, що в соціальному варіанті є необхідною умовою ефективних управлінських рішень» [3, с.11].

Оскільки основними джерелами і приймачами прямої та зворотної інформації в педагогічних системах виступають керівники, педагоги, учні, то потоки зворотної інформації можуть нести дані як про кожного з суб'єктів управління (і тут уже суб'єкт виступає як об'єкт зворотного зв'язку), так і про взаємодію цих суб'єктів.

Це дає можливість виділити всі об'єкти педагогічної інформації:

- а) результати навчального процесу, які проявляються в рівні знань, засвоєнні способів діяльності, розвитку професійно значимих якостей особистостей учнів;
- б) результати виховного впливу на школярів;
- в) якість педагогічної діяльності;

- г) рівень підготовленості педагогів і розвитку професійно значимих якостей їх особистостей;
- д) якість управлінської діяльності (включаючи і взаємодію керівників з учнями);
- е) підготовленість до неї керівників.

Матеріальні умови навчального процесу ми не розглядаємо як об'єкт, оскільки, на нашу думку, інформація про них є досить важливою, але не носить чисто педагогічного характеру.

Ми цілком погоджуємося з думкою Л.І.Фішмана про те, що об'єктами зворотних зв'язків в управлінні педагогічними системами, тобто показниками, які контролюються, крім самих суб'єктів-об'єктів інформаційного обміну, є і їх взаємодії, а саме:

- а) ступінь сформованості якостей учнів, які прогнозуються цілями педагогічної системи;
- б) рівень підготовленості педагогів до даного виду діяльності та професійно значимі якості їх особистості;
- в) якість діяльності педагогів у визначеному цілями педагогічної системи напрямку;
- г) рівень підготовленості та професійно значимі якості особистостей керівників;
- д) якість управлінської діяльності керівників.

З точки зору заявлених підходів, зворотні інформаційні потоки повинні нести дані не лише про суб'єктів-об'єктів інформаційного обміну, якими є керівники, педагоги, учні, а й про їхню взаємодію (схема 1):

Для об'єднання потоків інформації в систему інформаційного забезпечення управління школою необхідно виділити основу, навколо якої буде групуватися вся інформація. Такою основою мають стати цілі управління. Цілі виражають бажане – досягнення об'єкта управління, показують його кінцевий стан. І.П.Раченко досить вдало розглядає ціль «як вихідне положення, що визначає спрямованість діяль-

ності, як сукупність задач для досягнення кінцевого результату, накінець як сам результат» [9, с. 30-31].

У наш час в теорії та практиці управління особливе місце займає підхід, в якому цілі відіграють провідну роль і визначають характер усіх управлінських дій. Як відомо, такий підхід отримав назву «цільового», або «цільове управління».

Зупинимосся на деяких аспектах цільового підходу, зокрема на проблемі формулювання цілей та їх декомпозиції, адже саме ці питання мають істотне значення для правильного розуміння інформаційних процесів, що відбуваються в педагогічних системах.

В теорії управління цілі класифікуються за змістом, рівнем управління, часовою ознакою, значимістю. Для них характерні підпорядкованість, співвідносна важливість, декомпонованість. За часовою ознакою — класифікуються як постійні та змінні. Постійні — це ті, які не змінюються, поки існує дана система.

Якими ж є постійні цілі управління педагогічною системою, або що ж визначає спрямованість діяльності керівника педагогічної системи. Безперечно, що основною метою управління є створення в загальноосвітньому навчальному закладі умов, які забезпечують розвиток особистості учнів і педагогів та загальноосвітню підготовку школярів згідно з суспільними вимогами.

Сформулювавши основну ціль, декомпонуємо її на підцілі.

Оскільки за визначенням ряду науковців [1, 2, 9] головні напрямки діяльності керівника фактично є основними цілями, які підлягають його управлінському впливу, то цілком логічним буде показати підцілі процесу управління у такому вигляді:

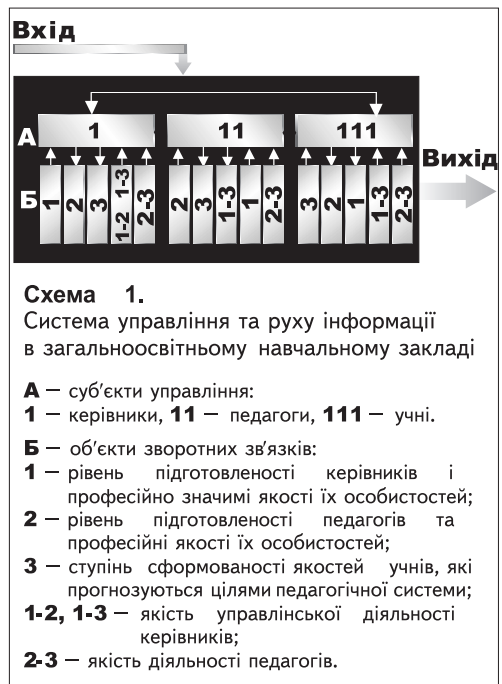
- 1) управління навчально-виховним процесом;
- 2) педагогічне керівництво вихованням школярів;
- 3) адміністративно-управлінська діяльність;

- 4) управління професійно-творчим розвитком вчителів;
- 5) господарсько-фінансова сфера.

Виділені цілі являють собою систему, бо побудовані на принципах природного взаємозв'язку, взаємно доповнюють одна одну, чіткі, є такими, які можна досягнути.

Таким чином, основними об'єктивними паттернами для диференціації інформаційних потоків в педагогічних системах є цілі управління, які визначають зміст необхідної прямої і зворотної інформації, та суб'єкти управління (керівники, педагоги, учні), що є джерелами та користувачами інформації. Тому **типізація інформаційних потоків повинна мати, на нашу думку, трьохмірний характер: ціль — суб'єкт-джерело — суб'єкт-користувач.**

Запропонована нами система диференціації інформаційних потоків дозволяє побудувати модель цільового інформаційного забезпечення управління навчально-виховним процесом. Основу цієї системи повинен

складати спеціально організований рух прямої та зворотної інформації, структурованої на підставі змістовно-цільового взаємозв'язку, від джерела до суб'єкта – користувача.

Розроблена система диференціації інформаційних потоків потребує виділення чітких критеріїв ефективного її використання в процесі управлінської діяльності щодо забезпечення підвищення якості навчально-виховного процесу.

Критерієм ефективного використання системи є максимально можливе залучення всіх суб'єктів управління до збору, обробки та передачі інформації щодо реалізації цілей управління. Розподіл функціональних обов'язків між членами шкільного колективу повинен проводитися таким чином, щоб виконання функцій забезпечувало керівників об'єктивною, достатньою інформацією.

Наступним критерієм є своєчасне надходження обробленої інформації на відповідний рівень управління. Досягнути цього можливо лише за умови наявності чіткої структури організованих зв'язків та інформаційних залежностей.

Досить важливим, на нашу думку, є критерій мінімізації витрат часу керівником на одержання необхідної інформації. Безперечним є факт, що час як об'єктивна реальність і мірило буття людини не може ігноруватися при управлінні цим буттям. Щодо управління загальноосвітнім навчальним закладом час виступає як один з педагогічних інструментів формування особистості і є одночасно критерієм результативності цього процесу. «Час управлінської діяльності, – стверджує М.М.Поташнік, – безперечно повинен бути одним з показників її якості, її оптимальності» [12, с. 41].

Необхідно зазначити, що названі критерії ефективного використання системи диференціації інформаційних потоків повинні застосовуватися лише взаємозв'язано та одночасно. Якщо використовувати їх ізольовано один від одного, то досягнення рівня

максимальної в даних умовах ефективності буде неможливим.

Таким чином, *сутність* розробленої нами системи диференціації інформаційних потоків *полягає в організованому їх формуванні на підставі змістовно-цільового взаємозв'язку даних, спрямованих від суб'єкта-джерела до суб'єкта-користувача. Така диференціація потоків є основою для створення цільового інформаційного забезпечення управління педагогічною системою.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь В.И. Управленческая деятельность директора школы: дидактический аспект. – К.: Радянська школа, 1987. – 154 с.
2. Маслов В.И. Теория и методика организации непрерывного повышения квалификации руководителей школ. Учеб. пособие. – К.: МНО УССР, 1990. – 259 с.
3. Гаєвський Б.А. Основи науки управління. – К.: МАУП.- 1997. – 112 с.
4. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-30 жовт. 1998 р.) – К., Правда Ярославичів, 1998. – С. 63-67.
5. Бережная Э.П. Функции информационных потоков в обеспечении педагогических исследований: Дис. ... канд. пед.наук: 13.00.01. – М., 1981.– 173 с.
6. Раченко И.П. Научный подход к формулировке цели и задач педагогического труда. – Пятигорск, 1987.
7. Словарь по кибернетике: Св. 2000 ст. / Под ред. В.С.Михалевича. – 2-е изд. – К.: УСЭ им. Бажана, 1989. -51 с.
8. Третьяков П.И. Управление общеобразовательной школой в крупном городе. – М., 1991.
9. Управление современной школой. Пособие для директора школы / Под ред. М.М. Поташника. – М.: АПП ЦИТП, 1992. дис. ...- 168 с.
10. Фишман Л.И. Обратные связи в управлении педагогическими системами: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Российская академия образования. Институт образования взрослых. – Санкт-Пет., 1994. – 41 с.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

Управління
школою

Не секрет, що в бізнесі зроблено лише те, що виміряно. Якщо перенести цю просту істину в сферу освіти, то вона може стати смертним вироком для багатьох директорів сучасних загальноосвітніх закладів, тому що критерії оцінки їхньої управлінської діяльності досі залишаються невиробленими, несистематизованими, нестабільними і неконкретними. Директори виявили неповну довіру державним управлінським структурам щодо об'єктивності оцінювання, тому не хочуть, щоб їхню діяльність оцінювали і погоджувалися на самооцінку, тестування, співбесіди. Все частіше подейкують на те, що управляти школою стало важче: змінився соціально-економічний статус загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ), модель його фінансування, залишається нестабільною правова і нормативна база освіти. В суспільстві постійно відчувається спад престижності знань через низьку заробітну плату, дефіцит кваліфікованих педагогічних працівників.

Найголовнішим принципом, на якому будується система оцінки, є демократичність. Він передбачає об'єктивність, однакове неупереджене відношення до всіх категорій керівників, а також те, що прийняті на їх

основі рішення сприймаються тими, кого оцінюють, як справедливі. Система оцінювання відповідає цьому принципу за таких умов:

- процедура оцінювання застосовується до всіх керівників загальноосвітніх закладів даного регіону. При цьому враховується категорія керівників відповідно до типу навчального закладу, тобто управлінська діяльність керівників шкіл нового типу, приватних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл оцінюється за своїми специфічними критеріями (стандартами) і нормами.
- одночасність попередження про оцінювання чи ознайомлення з періодичністю цього процесу;
- однакова підготовленість до оцінювання під час проходження курсів або самоосвіти;
- керівники виступають як в ролі тих, кого оцінюють, так і в ролі тих, хто оцінює;
- проведення оцінювання заздалегідь регламентовано встановленими правилами (періодичність, порядок, процедури, конкретна документація по процесу оцінювання);

Світлана ПОГРЕБНЯК

Заступник директора з навчально-виховної роботи ЗОШ № 22 м. Хмельницького, аспірантка Центрального інституту післядипломної освіти

Директор школи, дітяю, гімназії № 3 2002

- норми і критерії (стандарти) оцінювання донесені до відома керівників ще на початок того періоду, за який проводиться оцінка, а не в момент її здійснення;
- заходи по оцінюванню проводяться у вигляді діалогу, в якому зацікавлені обидві сторони (це не “каральна операція” чи підписання вироків);
- повна відповідність методів оцінювання тим завданням, які вирішуються з їхньою допомогою; вони забезпечують повну достовірність даних. Дуже важливо, щоб цими результатами вміли грамотно користуватися всі учасники процесу оцінювання (і ті, хто оцінює, і ті, кого оцінюють).

Вважаємо, що оцінка супроводжує всі етапи життєвого і професійного шляху будь-якої людини, присутня в її повсякденній трудовій діяльності. *Щодо кадрової політики в ЗНЗ, то вона допомагає досягти тих цілей і завдань, які відповідають стратегії розвитку закладу на перспективу.* При цьому зміст і методи оцінки можуть суттєво відрізнитися залежно від того, які конкретні завдання вирішуються з її допомогою.

До таких завдань, які найчастіше зустрічаються на практиці, відносяться:

- оцінка кандидатів при призначенні на посаду керівника ЗНЗ (це частіше всього тестування, анкетування, співбесіда, які допомагають виявити особистісні якості і здібності: старанність і ретельність по відношенню до доручень, відповідальність, уміння знаходити спільну мову з різними людьми, здібності до навчання, професійні якості);
- атестація керівника ЗНЗ (періодична, систематизована оцінка управлінської діяльності щодо відповідності займаній посаді);
- оцінка ефективності управлінської діяльності для встановлення рівня заробітної плати і форм стимулювання (в епоху розвитку демокра-

тичного суспільства є можливість використовувати такий тип оцінки в приватних закладах, в закладах, які мають спонсорські кошти чи мають можливість поповнювати преміальні фонди за рахунок місцевих органів влади);

- оцінка управлінської діяльності керівників ЗНЗ з метою формування резерву кадрів регіональних органів управління освітою, тобто з метою професійно-кваліфікаційної кар'єри;
- оцінка професійних знань і навичок керівника ЗНЗ для організації системи його подальшого навчання, створення програм підвищення кваліфікації при методичних центрах управлінь освіти чи в інститутах післядипломної освіти.

Оцінка управлінської діяльності керівника загальноосвітнього закладу — це система, яка включає продуману і ефективно взаємодіючу сукупність об'єктів, суб'єктів, предметів, засобів, форм оцінки і націлена на вирішення конкретних завдань. Це зазвичай свого роду документ, який розроблений методичним кабінетом, затверджений керівником управління освіти регіону. В ньому викладені організаційні та методичні основи роботи по оцінці управлінської діяльності, але при розробці цього документа повинні бути дані відповіді на такі питання:

- *кого оцінюємо*, на які групи, відповідно яких критеріїв ділимо керівників загальноосвітніх навчальних закладів (відповідно до типів шкіл, вікових та статевих особливостей, залежно від стажу роботи на даній посаді, територіальних особливостей — сільські чи міські школи; наповнюваності навчальних закладів — школи, в яких 500 учнів, більше 1000 учнів, малокомплектні школи і т.п.);
- *що є безпосереднім об'єктом оцінки:* (результати управлінської діяльності, професійні навички, осо-

бистісні, ділові, лідерські якості та здібності тощо);

- **як оцінюємо**, за допомогою яких методів і з використанням яких критеріїв;
- **хто оцінює** – інспектор управління освіти, методист ОШПО, колеги по посаді, вчителі, учні, батьки, громадськість – чи враховується самооцінка, чи залучаються незалежні експерти;
- **яким чином виводиться комплексна, вирішальна оцінка** (якщо було заплановано зібрати характеристики різних якостей: ступінь розвитку професійних навичок, ініціативність, вміння працювати в “команді”, здатність до саморозвитку і самоосвіти, вміння управляти творчістю та освітою педагогічного колективу та інші);
- **який розподіл обов'язків** при проведенні оцінки (що робить експерт чи спеціально сформована комісія, психолог, керівник ЗНЗ, вчителі і т.д.);
- **яка документація** оформляється в процесі оцінювання;
- **які відомості** не підлягають розголошенню, а які доводять до відома громадськості, забезпечуючи гласність результатів;
- **яким чином керівник ЗНЗ може ознайомитися з документами** і результатами оцінки, висловити свою згоду чи незгоду з прийнятими рішеннями.

Сучасні вчені виділяють основні області управлінської діяльності керівника ЗНЗ, до яких відносять: *вміння управляти собою, особистісні цінності, особисті цілі, готовність до саморозвитку, здатність вирішувати проблеми, творчо підходити до справи, вміння впливати на людей, розуміння специфіки управлінської праці, здатність формувати колектив співробітників*. Н.М.Островерхова та Л.І.Даниленко закликають “визначитись у виборі підходу до оцінки ефективності управлінської діяльності керівників шкіл (системно-комплекс-

ний, функціональний, діяльнісний, аспектний, компонентний) [3, с.74].

За допомогою методів анкетування, тестування, інтерв'ю, бесід, групової дискусії нами досліджувались основні види управлінської діяльності керівника ЗНЗ: планування роботи школи і визначення цілей на перспективу, управління діяльністю педагогічного колективу, формування учнівського колективу та організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, робота з батьками та громадськістю; менеджерська, комерційна, дипломатична, консультативна, викладацька, контрольна-аналітична, фінансово-господарська діяльність, маркетинг освітніх послуг, діяльність по збиранню, обробці, аналізу та трансформації внутрішньої і зовнішньої інформації. Результати оцінювання показали, що керівники ЗНЗ аналізують свою діяльність, вміють знаходити помилки і ліквідувати їх, а особливої допомоги потребують з питань попередження невдач (особливо це відноситься до таких видів управлінської діяльності, як фінансово-господарська, комерційна, дипломатична). Матеріали нашого дослідження використали, в основному, інформаційно-методичні кабінети управлінь освіти та методисти обласних інститутів післядипломної освіти для планування навчально-методичної роботи з керівниками ЗНЗ, а також самі керівники з метою самоосвіти.

На сторінках даного журналу читаємо полеміку щодо понять «керівник», «менеджер», «лідер» в освіті, які, на нашу думку, одночасно вкладені в поняття «директор школи». Ця особистість має бути унікальною, вшуканою, лідером в колективі однодумців.

Оскільки управління школою – це складний процес, який ґрунтується на опануванні особливими знаннями і уміннями, керівник ЗНЗ має володіти цим видом мистецтва, проявити свої природні задатки, особистісні якості. Тому, розробляючи критерії

оцінки управлінської діяльності керівника ЗНЗ, ми запропонували ряд професійно-особистісних якостей, які повинні бути притаманні сучасному керівникові, вони відповідають, на нашу думку, сучасним соціально-педагогічним, науково-технічним і фаховим вимогам.

Визначені нами критерії поведінки (по способу збору інформації, прийняття рішення, організації взаємодії з навколишнім світом), які притаманні сучасному керівнику ЗНЗ, директори рангували (за пріоритетністю) так:

- здатність швидко адаптуватися;
- прозорливість, здатність до стратегічного планування;
- діловитість;
- організаторські здібності;
- здатність швидко приймати рішення;
- здатність вирішувати проблеми;
- вміння знаходити вихід із конфліктної ситуації;
- енергійність і уміння протистояти стресам;
- керівництво групами: власну діяльність співвідносить з тим, що відбувається в групах. Заохочує ініціативу.
- керівництво за індивідуальним

принципом: спілкується з людьми особисто, без посередників. Виходить з інтересів, знань, умінь. Продумана система доручень, зацікавлений в успіху співробітників;

- наявність почуття гумору; вміння адекватно сприймати дійсність;
- володіння ораторським мистецтвом, легко справляється з виконанням офіційних ролей;
- вміння давати оцінку і самооцінку.

Основні риси характеру керівника ЗНЗ: *визначеність* (стабільна поведінка в різних ситуаціях), *цільність* (єдність слова і діла), *врівноваженість*, *твердість* (обов'язкове виконання прийнятих рішень).

Слід відмітити, що оцінка управлінської діяльності керівника ЗНЗ не повинна бути випадковою, епізодичною або вибірковою, що веде до створення конфліктних ситуацій, погіршенню психологічної атмосфери в колективах. **Оцінка** – це **складова управлінської діяльності** (як самооцінка для керівника ЗНЗ чи складова діяльності управлінської освіти різних рангів). Тому *процес оцінювання управлінської діяльності керівника ЗНЗ дасть позитивні результати лише в тому випадку, коли буде створена система оцінок, продумані і зафіксовані їх критерії, що допомагає реалізувати як стратегічні, так і тактичні цілі школи, а також оперативні кадрові завдання.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Виговська О. Місія директора. // Директор школи, ліцею, гімназії, 2002. - №1-2. - С.95-110.
2. Красовицький М. Директор школи – менеджер чи лідер? // Директор школи, ліцею, гімназії, 2000. - №2-3. - С. 126–132.
3. Островерхова Н.М., Даниленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: Монографія. – К.: Школяр, 1996. – 302с.

ДО ВАШОЇ УВАГИ

15 вересня цього року Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти буде проведена Всеукраїнська конференція “Альтернативні системи освіти”.

11-12 жовтня – Івано-Франківським ОІППО буде проведено Всеукраїнський семінар “Організаційно-педагогічні засади роботи з кадрами освітніх закладів гірського регіону”.

17-19 жовтня – Одеським ОІППО буде проведена Всеукраїнська конференція “Використання інформаційних технологій у післядипломній освіті вчителів. Проблеми та перспективи дистанційного навчання”.

ЦЕНТР ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ШКОЛІ

Управління
школою

Створення і розвиток потужної інформаційної освітньої інфраструктури України сьогодні стає реальністю, хоча це потребує чимало спільних зусиль з боку навчальних закладів, освітніх центрів з метою створення відповідних структур, які б забезпечували доступ до будь-яких джерел інформації і організовували ефективну роботу з ними.

Минули ті часи, коли книга була єдиним шляхом до здобуття знань, отримання необхідної інформації. Відео- і аудіоматеріали, комп'ютерні мережі і програми вже наприкінці ХХ століття вщент зруйнували її інформаційну монополію. Так чому б не скористатися тими досягненнями цивілізації, які так широко нам пропонує сучасність? Чи повинна шкільна бібліотека продовжувати пропонувати педагогу чи учневі лише одне, хоча перевірене століттями, джерело отримання інформації — книгу? Звичайно, при наявній матеріальній базі відмовлятися від благ суспільства не варто. Це відкриває лише більше можливості пізнання навколишнього світу і спрощує пошук необхідної, а часом, “найсвіжішої” інформації. Звісно, книга не повинна втратити свого панівного становища в системі соціальних інститутів. Вона і надалі залишатиметься вірним помічником

викладача, студента, школяра. Недарма давньоримський філософ Цицерон сказав: *“Дім, де відсутні книги, подібний тілу, позбавленого душі”*. Бібліотека ніколи не втратить назву Храму Знань, але використання сьогодні в нашій роботі лише книги, коли суспільство зробило великий крок вперед — цього вже недостатньо. Тому стратегією побудови Центру інформаційних ресурсів (ЦІР) школи-гімназії №2 являється збереження специфіки бібліотеки з використанням зовнішніх ресурсів.

З 1 вересня 2001 року бібліотека школи-гімназії №2 реорганізується в ЦІР. Нині ЦІР складається з 4-ох відділів: абонементу, читальної зали, відділу іноземної літератури і книгосховища, які займають 172 кв. м. і розташовані в одній рекреації, що зовсім не характерно для типової побудови школи 25-річної давнини. Незабаром ЦІР планує збільшити свої володіння на цілих 100 квадратних метри. Для найменших відвідувачів тут створюється спеціальний відділ обслуговування молодших школярів, відкривається оглядова зала для відеотеки і проведення позашкільних масових заходів.

ЦІР приваблює універсальним по галузевому

**Світлана
БОЙКО**

Завідуюча
Медіацентром
школи-гімназії №2
м. Севастополя

складу фондом традиційних засобів інформації – на сьогодні він налічує 49527 екземплярів навчальної, художньої, довідкової, науково-популярної та методичної літератури, в тому числі 6 тисяч – іноземною мовою.

Щорічно ми поповнюємо фонд періодичних видань – передплачуємо до 50 найменувань видань України і Росії для всіх категорій читачів.

Крім того, закладається фонд нетрадиційних засобів інформації, який вже складає 90 одиниць – це відео- і аудіокасети, компакт-диски, дискети.

Перший етап створення ЦІРа практично завершено. Він передбачав вибір і оформлення приміщення, створення 30 зручних індивідуальних місць для самостійних занять з книгою, які поступово оснащуються сучасною технікою.

На другому етапі розвитку ЦІРа планується установка комп'ютера (до мережі Інтернет гімназія під'єднана з 2000 року), створення єдиної універсальної інформаційної бази, електронного каталога, телевізора і відеомагнітофона, а також створення місць для колективних занять (огля-

дової зали для відеотеки) та подальше поповнення фонду різноманітними нетрадиційними засобами інформації.

Яку ж, конкретно, інформацію, нетрадиційну для шкільної бібліотеки вже сьогодні наш читач може отримати? Як викладач, так і школяр може ознайомитися з творчістю Хаггарда, Купера, Теккеря, Байрона, Моема, Елюора та багатьох інших відомих представників зарубіжної літератури в оригіналі; оволодіти англійською та французькою мовами за допомогою сучасних підручників, виданих не лише у нас, але й в Англії, Франції; закріпити свої знання за допомогою аудіо- і відеокурсів, компакт-дисків; поринути у світ мистецтва і культури різних країн світу, використовуючи відео- і аудіокасети, ілюстровані альбоми; здійснити відеомандрівку містами Франції, Великобританії, Сполучених Штатів Америки; подумки перенестись у концертні зали і насолодитись музичними творами видатних композиторів світу. Вчитель може використовувати цю інформацію при підготовці і проведенні уроків, а учень – при написанні творчих робіт, рефератів, творів.

Все це стало можливим завдяки підтримці багатьох людей, колективів: районний відділ освіти, директор школи-гімназії №2 Раїса Петрівна Семенова, завідувача кафедрою іноземних мов Наталія Федорівна Селіверстова, волонтери Корпусу Світу США, серед яких Елісон Саурес, а також завідувача білінгвального відділення Людмила Володимирівна Олексієва при підтримці посольства Франції в Україні і товариства "Альянс-Франсез". Цей проект створювався при постійній і активній допомозі і підтримці батьків наших гімназистів і, звичайно ж, завдяки щоденній, копійчій праці висококваліфікованих спеціалістів-бібліотечарів Алевтини Романівни Павлицевої та Ірини Вікторівни Мікаелян.

Читальна зала

Абонемент

НЕХАЙ СИЛИ ЗМІН ЗАВЖДИ БУДУТЬ З НАМИ...

Управління
школою

НОВАЦІЇ І НОВАТОРИ: жадані чи небезпечні вони для суспільства?

Відкриття і винахідники як автори новацій є предметом шани в будь-якому суспільстві... Але не одразу, а з часом, як правило. Разом з тим, життя переконує і в тому, що у всі часи особистості з надмірним творчим потенціалом підлягали нейтралізації, оскільки майже некеровані і «здатні потрясти основи цивілізації». Таким чином, вирішувалась й вирішується на цей час проблема збереження соціуму, у такий спосіб великі системи зберігають своє status quo, навіть якщо це гальмує їхній розвиток. Для цього створюються надійні захисні механізми. Однак після того, як проблема збереження успішно вирішена, виявляється, що перед соціумом стоїть також і проблема розвитку, до того ж розвитку не лише в заданих відомих напрямках і межах, але й розвитку як пошуку й реалізації нових напрямків руху. Саме тоді й визнається дефіцит інновацій, який пов'язаний з проблемою креативної особистості. Не виняток й освітня система.

ЯК СИСТЕМА ОСВІТИ ЗАХИЩАЄТЬСЯ ВІД ІННОВАЦІЙ

Серед соціальних систем освітня – найбільш консер-

вативна. Невипадково, що і «захисник» у неї потужний – інспекторсько-методична система. В нормативних документах вважається «науково-методичною» й уявляє собою розгалужену мережу структурних підрозділів із значним кадровим потенціалом.

Місія цієї системи чітко обумовлена: виокремити учителю простір для творчості в чітко визначених умовах педагогічної життєдіяльності; допомогти зрозуміти, в чому він, учитель, може виразити свою індивідуальність при наявності жорсткої регламентації. У такий спосіб реалізується оптимізаційний підхід до педагогічної діяльності, який першочерговою умовою її розвитку розглядає узгодженість педагогічних дій, професійних уявлень і переконань учителя з нормативними актами, державними вимогами до процесу навчання і його результатів; учителю надається можливість вибудувати «кращий варіант» з дозволених.

Як «правозахисник» освітньої політики сьогодення, методична система не прокладає шлях в майбутнє, а покійно крокує за системою адміністративною, укріплюючи її тили. Й досі її головним ідеологічним завданням залишається забезпе-

Олена ОСТАПЧУК

Заступник
директора
Саксаганського
природничо-
наукового ліцею
м. Кривий Ріг,
старший викладач
Криворізького
державного
педагогічного
університету,
кандидат
педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2002

чення несуперечливості, узгодженості продукту педагогічної творчості з «методичними стандартами». Тому *про сприяння з боку методичних структур і пошук ними саме тих освітніх інновацій, які порушують суттєві зміни в системі освіти, говорити майже не приходиться.*

Природньо, що інспекторська функція поєдналася з методичною. Це призвело до утвердження ідеології контролю в сфері педагогічної творчості. Красномовно про наслідки такого поєднання свідчать спостереження педагога-новатора С.М. Лисенкової. Вона помітила, що під час виступів перед учителями, її практично не запитують про особливості нового методу навчання молодших школярів, питання у всіх одне: «Якщо Ви порушуєте порядок проходження тем, то як Ви це відмічаєте в журналі? А тож методисти замучать!». ***Жорсткий контроль, його постійне вдосконалення і зміцнення гальмує впровадження навіть такого методичного продукту, який отримав статус «передового педагогічного досвіду».*** Більш того, прогресивні методичні стратегії, методики, технології, що вже підтвердили свою практичну спроможність, спеціальним чином прилаштовуються під традиційну типологію уроків, діючі навчальні програми і навіть стереотипи, які не мають жодних нормативних і наукових підстав. До останніх можна віднести домінування фронтальної роботи на уроках, упереджене ставлення, неофіційне заперечення і несхвалення системної колективної (групової, парної) роботи як такої, що може призвести до хаосу і ускладнити контроль за її результативністю. Свідоме «прилаштовування» знімає зайві ризики в роботі педагогів-практиків, які намагаються розвивати свою професійну діяльність, «не викликаючи вогонь на себе».

Для укріплення імунітету освітньої системи проти інновацій розбудовується нормативно-правова база. Її надійним підґрунтям є Положення про інноваційну діяльність, яке наділяє керівників методичних під-

розділів виключним правом визначати рівень, статус, подальшу долю інноваційного продукту, що надійшов з учительського середовища. Лише подолавши всі управлінські шаблі (районний, міський, обласний рівень), новація отримує дозвіл на життя. І ніякого конфлікту інтересів. Методисти, які перетворилися на чиновників, що, як правило, не мають за плечима досвіду наукової діяльності, самі обирають, яка новація є безпечною і не руйнуватиме налагодженого механізму освітньої системи; якщо потрібно, підлаштують новацію під нормований режим функціонування. Сприяти впровадженню інноваційних проєктів – справа значно складніша і небезпечніша. Це означає брати на себе вагому частину відповідальності за наслідки їх реалізації, що в свою чергу, вимагає наукової досвідченості, принциповості, професійної проникливості та інтуїції. Тому краще не переобтяжувати себе формуванням наукової компетентності, та повною мірою реалізувати делеговану компетенцію у вирішенні долі інноваційних проєктів. Таким чином, наукові інтереси поступаються меркантильним, які виявляються в збереженні «педагогічної стабільності». З боку методистів такий стан речей пояснюється необхідністю забезпечення права громадян України на отримання якісної освіти.

Якщо ж новатор виявиться надмірно наполегливим, а висунута пропозиція надмірно сміливою, то її ініціатор змушений буде самостійно знайти спосіб отримання авторитетної наукової експертизи в наукових організаціях (відшукати кошти, налагодити творчий зв'язок з науковцями, переконати їх у науковій і практичній спроможності педагогічного винаходу, хоча б і суб'єктивно нового) та представити її в установленому порядку безпосереднім керівникам методичних підрозділів. У результаті новоспечений новатор не повинен розраховувати на авторитет, матеріальну, наукову і моральну підтримку. Передусім йому гарантований прискіпливий контроль за

діяльністю і виконання особисто взятих планів і зобов'язань («як би чого не вийшло!»). Тому рішення включитися в інноваційну діяльність для педагога-практика — крок не лише відповідальний, але й небезпечний, що потребує наполегливості і мужності у справі громіздкій і частіше всього невдячній як з боку колег-консерваторів, так і з боку керівництва. Таким чином, інноваційний рух в учительському середовищі перетворився на поодинокі випадки більш-менш принципових зрушень в освітній практиці. Це є красномовним свідомством того, що «оптимізаційна» парадигма методичної роботи і нині домінує над «інноваційною», адже незмінним залишається механізм запровадження новацій в освіті.

ВІД «ІННОВАЦІЙНИХ ВИБУХІВ» ДО «ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ»

У радянські часи головні етапи розвитку освіти знаменувалися проведенням освітніх реформ. Саме вони констатували чергову кризу, передбачали і закладали кардинальні зміни в освітній галузі щодо її ліквідації. І як би не хотілося стверджувати, що освіта в Україні розвивалася постійно і поступово, треба визнати — *розвиток цей не був сталим, безперервним і природним, чим характеризується глибокий інноваційний процес*. Кожна реформа пропонувала свою оновлену модель освітнього процесу, яка уособлювала в собі нові підходи, стратегічні за своїм спрямуванням. Як правило, на її реалізацію відводилося п'ять років. За цей час спрацьовував повний цикл «запуску» інновації: з державних шаблів до учительських колективів. Механізм впровадження інновації державного рівня передбачав нормативно-методичне забезпечення даного процесу: розробку програми заходів щодо вдосконалення педагогічних систем, методичних рекомендацій, наказів, звітів про їхнє виконання (така собі модель «інновації за наказом»). Головною метою

наступного етапу було термінове формування педагогічного досвіду, найкращі зразки якого набували статусу передового, оскільки більш точно унаочнювали пропоновану модель в освітній практиці і відповідали головним критеріям чергового нововведення «зверху». Такий підхід, з одного боку, був достатньо зручний для управління процесами змін: достатньо керованим ззовні, прогнозованим щодо результатів, регламентованим відносно процедури впровадження. Більш того, в практичну діяльність потрапляв науково обгрунтований новітній продукт, що знімало ризики відносно його практичної спроможності. Таким способом вирішувалася проблема наукової експертизи. Суттєвим було і те, що нововведення впроваджувалися одночасно в усіх навчальних закладах, що давало можливість керівництву координувати даними процесами: спочатку навчалися методисти інститутів удосконалення, після чого одержували відповідну підготовку керівники методичних кабінетів, керівники навчальних закладів і останніми — вчителі. Даний процес здійснювався в режимі ланцюжкової реакції, інформація поступово переходила з одного рівня на інший, майже виключною була ситуація невизначеності і стихійності.

Особливістю інноваційного руху в освітньому середовищі залишається орієнтація на процес, на відміну від практики управління, зорієнтованого на результат. Хибність такого підходу і зараз не всім очевидна, але вона так міцно увійшла в практику, що проблема «управління інноваційними процесами за результатами» в сфері освіти як актуальна, гостра, практична проблема, що вимагає негайного розв'язання, в колі керівників майже не обговорюється: її просто не бачать. Тому і результати впроваджуваних новацій оцінюються частіше всього за хибними показниками: замість того, щоб чітко з'ясувати виконана чи не виконана будь-яка з проголошених

програм, перелічується, скільки конференцій і семінарів було проведено за звітний період, які питання на них ставилися і обговорювалися, скільки проведено педагогічних конкурсів і т.п. У результаті одні рішення нашаровуються на інші, новачі запроваджуються без огляду на реальні терміни та можливі шляхи успішної реалізації задумів. Нова освітня політика запроваджується на основі ще невпровадженої попередньої. Зрештою *це зумовлює постійне нагромадження незавершених справ, їхньої неузгодженості.*

З часом зріла чергова реформа, для якої готувалася свіжа новачія, не менш фундаментальна за своїми масштабами щодо залучених ресурсів (людських, фінансових, матеріальних). Так і жили: від одного «інноваційного вибуху» до іншого.

ПРО ІННОВАЦІЙНУ СПРОМОЖНІСТЬ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ

Проблема спроможності в першу чергу турбує професійних методистів, оскільки їм небайдужа доля системи, в якій вони працюють, яка надає їм відповідного статусу і забезпечує авторитет в учительській спільноті. Турбота ця виявляється в намаганнях надати сучасних рис формам і методам методичної роботи, налаштуванні на інноваційний спосіб розвитку освітньої практики. Певну допомогу в цьому методичним підрозділам надають сучасні видання, які посилюють впевненість, що сформована методична система, дійсно, спроможна без заміни директивного стилю управління на демократичний в методичній сфері, безконфліктно та без структурних реформувань успішно вирішувати принципово інші завдання, виконувати раніше не притаманні їй функції управління інноваційним рухом і народжувати цей рух.

Нова культура управління, що поступово формується в Україні, привчає до попереднього визначення очікуваних результатів від запланова-

них дій. Та винятком в цьому перш за все є методична сфера: навіть не вбачається ніякого сенсу в тому, щоб побудувати прогноз щодо корисності та підсумкової ефективності методичних заходів, які так старанно організовують методисти-менеджери. Про неупереджений моніторинг реальних зрушень в освітній практиці за результатами наданої «ззовні» методичної підтримки майже не приходиться й говорити, оскільки підсумки такого дослідження зведуть нанівець всі зусилля величезного колективу методистів. Звичайно, існують звіти про успішність впровадження інновацій, але вони мало про що свідчать. Та чи можна сподіватися на те, що відкриті уроки, 10-ти хвилинні презентації, теоретичні доповіді на семінарах здатні допомогти учителю оперативну, своєчасно (одразу як висунули вимоги «згори») оновити свої підходи, вибудувати систему дій на підґрунті принципово інших для усталеної педагогічної практики базових ідей? Але дана проблема залишається поза увагою, головне – провели, оформили документально, є про що звітувати. Таким чином, *інноваційне реформування методичної системи звелось до формування і висування нових вимог до учителів, контролю щодо їхнього виконання і відповідності новим критеріям освітньої діяльності.*

Інноваційна спрямованість сучасної методичної системи виявляється також у тому, *що педагогічний досвід тепер вважається і частіше називається технологією, наукова робота учителя стає обов'язковою* (авжеж тепер не просто методична, а науково-методична діяльність), *доповнилися вимоги до вчителів під час проходження атестації (необхідно вести експеримент чи певне науково-педагогічне дослідження, представити публікації, особисті педагогічні нароби у друкованому вигляді).* І все б гаразд, якби не справа, з якої слід було починати, визнаючи пріоритетним інноваційний спосіб розвитку освіти в державі, а саме – формування такої методичної систе-

ми, розбудова такої мережі методичних підрозділів, які б були потенційно і діяльнісно спроможними забезпечити науково і методично нові запити і потреби учительства. Таким чином, **підійшли до ключового питання: на що здатна сучасна методична система?** Для цього з'ясуємо кілька принципових позицій.

По-перше, чи здатні методичні структури запропонувати практикам якісний методичний продукт, який дозволив би успішно впроваджувати ідеї проголошеного особистісно зорієнтованого підходу.

На перший погляд проблеми начебто не існує: на сучасному етапі в світ вийшло чимало публікацій, монографій, посібників, які пропонують широкий спектр методик, технологій, технік, стратегій, класифікованих за напрямками. Іншими словами, бери і працюй, для цього є достатньо інформації. Але не зважається на те, що технології пропонуються на рівні цільових орієнтацій, класифікаційних характеристик, концептуальних дидактичних положень, гіпотез, опису особливостей методики викладання, уроку як основної форми навчання, змісту освіти, функціональних схем особистісно-орієнтованого освітнього процесу, порівняльних таблиць, що безперечно, важливо і цінно. Однак, опанувавши таку інформацію, вибудувати цілісну педагогічну систему — справа складна не лише для практика. Навіть *поверхові спостереження* (а тим більше серйозні спеціальні дослідження) з усією очевидністю *дозволяють стверджувати: крім когнітивної парадигми* (на педагогічному сленгу — ЗУНівська), яка порівняно легко дозволяє визначати за якісними і кількісними показниками знання, уміння і навички учнів, *всі інші парадигми технологічно не інструментовані*. Тому, почавши працювати в межах особистісно-зорієнтованої концепції, **абсолютна більшість педагогів сходиться в кінцевому рахунку на формування і визначення знань, умінь і навичок, оскільки цей спосіб традиційний, відомий,**

порівняно простий і саме на нього орієнтована вища школа. У зв'язку з цим загострюється питання: хто ж вибудує для практиків зручний і ефективний спосіб впровадження ідей особистісного освітнього процесу, які дуже складно піддаються технологізації?

Не слід забувати, що головний обов'язок учителя — навчати і виховувати (звісно на науковій основі), забезпечувати результат впровадження нових ідей в навчально-виховний процес, досліджувати і вдосконалювати його. До того ж, **не кожний учитель здатний розробляти інтерактивні методики, прийоми, новітні форми діяльності учнів у відповідній галузі знань.** **Щодо методиста** — в сучасних умовах інноваційного розвитку освіти **це має складати головний зміст його діяльності, адже він має бути** не просто колишнім учителем, що організує методичну роботу, а науковцем, що забезпечить безпосереднє проникнення **наукових** здобутків у педагогічну практику.

Розмірковуючи далі, слід відзначити, що **технології, які пропонуються педагогам-практикам, передбачають спеціальну підготовку для їх впровадження** на рівні тренінгів, окремі з них не адаптовані до умов масової школи або можуть функціонувати лише в авторському виконанні. Останнє, в свою чергу, значно підсилює значимість методичних підрозділів у забезпеченні кваліфікованої підготовки учителів на рефлексивному рівні. Але **реалії такі, що в арсеналі методичних підрозділів відсутні ефективні і прості у використанні методики**, які б дозволили учителям успішно застосовувати їх на практиці. Методична підтримка нових стратегій розвитку освіти зводиться до подачі невпорядкованої маси «передового педагогічного досвіду», «інструкцій» та рекомендацій. Тому найчастіше буває так, що вчителі, знайомлячись із новим підходом, просто додають нові знання до невпорядкованого набору інших методичних прийомів і методик. Занепокоєння цим зростає з усвідомлен-

ням того, що діти навчаються краще у послідовно та цілісно організованому навчальному середовищі, навіть якщо там не задіяні «найкращі методики», ніж за умови, коли навчання не має послідовної системи. От і залишається учитель сам-на-сам з проблемою: як здійснити перехід від доктрини до конкретного уроку.

По-друге, чи спроможна методична система забезпечити оперативне опанування педагогом-практиком необхідними знаннями, що дозволять йому системно впроваджувати сучасні концепції, ідеї, виконувати програми розвитку освіти у зазначеному напрямку.

На жаль, фахова і загальна педагогічна післядипломна підготовка учителів, яка б забезпечувала сталий інноваційний розвиток їх особистої системи роботи, невиправдано формалізована. Курси перепідготовки, що проводяться один раз на п'ять років, не здатні сформувати необхідну професійну компетентність учительських кадрів в умовах, які постійно змінюються, оскільки за своїм змістом вони надмірно затеоретизовані, а за періодичністю – не спроможні оперативно підготувати учителя до впровадження нових методик і стратегій на рефлексивному рівні. Учителі і керівники навчальних закладів не мають можливості обирати методики, які найбільш їм потрібні для розвитку освітньої практики, оскільки програми курсів перепідготовки будуються і реалізуються на принципі визначення змісту післядипломної освіти лише згідно заявленого кваліфікаційного рівня слухача (мається на увазі кваліфікаційної категорії, на яку в подальшому буде претендувати педагог). Не враховуються індивідуальні професійні запити: слухачі курсів навіть не мають уяви, чому навчатимуться і з якими знаннями вони повернуться на своє робоче місце, адже це є принциповим для тих навчальних закладів, які реалізують чітко визначену освітню концепцію. До того ж в

кадровому складі структур, що відповідають за перепідготовку, відсутні спеціалісти, які володіють конкретними техніками на рефлексивному рівні. Тому частіше всього курсова перепідготовка зводиться до загальних педагогічних розмірковувань, розповідей про окремі технології, пояснення чергових нормативних документів, демонстрації розрізаних відкритих уроків та інших методичних заходів, що не утворюють системи. Форми перепідготовки не забезпечують «занурення» педагогів в процес опанування методиками, не демонструються різноманітні моделі взаємодії учнів та учителів.

По-третє, чи здатна кадрово-методична система забезпечувати пошук, відбір і наукову експертизу інноваційного продукту.

На це можна відповісти: «Кадри вирішують все..., в тому числі долю інновації». Розвиток освіти за «оптимізаційною» моделлю заклав відповідне кадрове забезпечення методичних структур. Мова йде про методистів як організаторів інноваційного процесу на місцях. Вони обираються з числа найбільш досвідчених і успішних педагогів-практиків, головний обов'язок яких зводиться до роз'яснення державних документів, організації методичних заходів, оцінки творчих здобутків учительських колективів і окремих педагогів для подальшого визначення, чий досвід можна вважати передовим, принаймні на місцевому рівні. Вимоги до методистів з точки зору володіння ними новітніми методиками на рівні відтворення в особистій практичній діяльності, спроможності здійснювати кваліфіковану оцінку теоретичної і практичної значущості продукту педагогічної творчості не ставилися. Ось чому на запитання до уявного методичного працівника зі стажем: «Якими методиками, стратегіями, технологіями ви володієте особисто?» – частіше всього позитивної відповіді не отримуємо, або ж почуємо заперечення, наприклад, того,

що методичний працівник не зобов'язаний всього знати, хоча в учительському середовищі неофіційно набувають статусу «педагогічної еліти». Як наслідок, зміст науково-методичних семінарів районного і місцевого рівнів наповнений теорією і майже позбавлений знань, які можна оперативно використати учителю в особистій діяльності. Мова не йде про чисельні анкети, приписи, рекомендації, ксерокопії статей, схем, що можна об'єднати за своєю значущістю і ефективністю спільним терміном «педагогічний примітивізм». Останнє підтверджується спостереженнями: як правило, учасники методичних семінарів не готові до участі в активних формах методичної роботи (педагогічні тренінги, дискусії, круглі столи), а очікують на класичні ґрунтовні теоретичні повідомлення, хоча здавалося, що як практичні працівники в них більшою є потреба саме в практичному опануванні сучасними техніками. Методична система привчила наших вчителів до пасивної участі в методичних заходах, ґрунтовних теоретичних викладів, не пропонуючи учительству методичний продукт, простий, але системний і результативний у використанні.

Зрозуміло, проблема не в тому, що методисти несвідомо ставляться до своєї справи. Відверто кажучи, питання: «Хто навчить методиста методичній роботі» теж залишається відкритим. При цьому мова повинна йти не про універсальну підготовку, а вузьку, в конкретному напрямку. Навіть науковці з багатим досвідом наукової роботи не беруться керувати й здійснювати експертну оцінку будь-яких досліджень і проблем. Методисти ж як правило – фахівці-універсали на довгі роки (змінюються концепції освіти, а методист залишається «передовим» навіть тоді, коли не сповідує нове педагогічне кредо). Саме тому сьогодні доволі важко вдовольнитися тим, як здійснюється координування та методичне забезпе-

чення інноваційної діяльності на місцевому рівні.

НА ПОРЯДКУ ДЕННОМУ – РОЗБУДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

В Україні недостатньо зважають на становлення «реформаційних структур», спроможних забезпечити сталий інноваційний процес (всупереч інноваційним «вибухам» від реформи до реформи). Освітня система традиційно є слабкою у сприйнятті та розповсюдженні нових знань; наукові відкриття не виступають рушієм педагогічної практики. Пряма стратегія («ось проблема – ось її вирішення») не спрацьовує: освітня система змінюється внаслідок непрямих механізмів навчання та соціального буття.

Традиційна методична система є добрим прикладом «надмірної структурованості», яка спричинює появу культури з усталеними нормами та правилами, жорсткими процесами та чіткою визначеними каналами обміну інформацією. Як наслідок, це зумовлює втрату гнучкості, зупинку інноваційних процесів та спотворення результатів діяльності. Зрозуміло, що не можна допустити і недостатню структурованість, що призводить до розладу та нереалізованих задумів. Слід спробувати встановити баланс між надмірною та недостатньою структурованістю.

В Україні склалася ситуація, яка вимагає серйозної реорганізації застарілих механізмів управління педагогічними системами та процесами, оскільки попередні централізовані моделі не можуть бути пристосовані до стрімких соціальних і економічних зрушень в умовах інноваційного розвитку суспільства. Інноваційний розвиток – функція спеціальної структури, яка діє поза межами владних органів у співпраці з ними. Тому одним із найважливіших завдань є розробка нормативно-правової бази, яка зробила б можливим функціонування науково-методичної системи як системи сприяння і підтримки інноваційних процесів в освіті.

САКСАГАНСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ТА ЙОГО ДИРЕКТОР

«Я пам'ятник себе воздвиг...»

Саксаганський ліцей — авторський навчальний заклад. Він є результатом особистої науково-педагогічної діяльності його директора, який не копіював чийсь діяльність, а створив оригінальну педагогічну систему.

За професійним переконанням Сологуба, *задача керівника як ученого — створити та очолити наукову школу* і перевести, таким чином, навчальний заклад в режим системного інноваційного розвитку. За переконаннями стоять реальні справи. Кафедра інноваційної педагогіки Дніпропетровського обласного інституту післядипломної освіти, яку очолює Анатолій Іванович, об'єднала зусилля педагогів-дослідників ліцею по реалізації програми експериментальної апробації авторської технології.

Свого роду, це педагогічний феномен: педагогічна теорія впевнено увійшла в освіту не директивним шляхом, а за ініціативною практиків. Сьогодні переконливо доводить високу результативність такого органічного поєднання. Тепер *наука народжується в ліцеї*

Інноваційний характер Саксаганського ліцею визначає його кадровий склад. Новизна полягає у плеканні особистого наукового потенціалу, коли із звичайного колишнього учителя виростає педагог з науковим світоглядом.

Яку ж головну задачу здатен розв'язати ліцей?

На думку Анатолія Івановича, більшість проблем, які актуалізувалися і значно ускладнилися на сучасному етапі розвитку цивілізації, пов'язані з низьким рівнем креативності, *дефіцитом* креативних особистостей. Подумалось, а хто ж виплекає креативну особистість, хто є відповідальним за підвищення креативності нашого суспільства? Зрозумівши, що сучасна українська школа не відповідає належним чином цій стратегії, **розробили власну концепцію креативної освіти**, яка визначає умови створення духовно багатой, соціально активної, фізично розвиненої творчої особистості інтелігента-природодослідника.

Головне для педагогів ліцею не оцінка і оцінювання, а цінування будь-якої діяльності дітей на уроці чи поза ним, рух їх думки і душі. І відчуваючи цей рух, вони талановито підтримують найменші намагання учня піднятися на новий щабель свого інтелектуального і духовного розвитку.

Непоодиноким факт, коли школа є знаною лише за рахунок авторитету директора. Винятком з цього є Саксаганський природничо-науковий ліцей м.Кривого Рогу Дніпропетровської області на чолі з його керівником — кандидатом педагогічних наук, член-кореспондентом АПН України **Анатолієм Івановичем СОЛОГУБОМ**.

На фото:
Анатолій
Сологуб на
семінарі у
Пуші
Водиці

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

*Як риторика надає імпульс
розвитку інтелекту учня*
с.80

*Як забезпечити готовність учителя до
розвитку творчих здібностей учнів*
с.83

*Що робить для юного покоління
Український рух «Педагоги за мир
і взаєморозуміння»*
с. 90

ВОЛЬОВІ ЯКОСТІ ТАЛАНОВИТОЇ ОСОБИСТОСТІ ПАРАДОКСИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

**Олексій
ВИГОВСЬКИЙ**

Аспірант Інституту
психології
ім. Г.С. Костюка
АПН України

Слово “талант” для більшості педагогів, психологів, а також людей, не пов’язаних з психолого-педагогічною наукою, асоціюється з поняттям *волі*. У суспільній свідомості склався певний узагальнений образ носія таланту, наділеного непохитною волею, що долає на своєму шляху всілякі зовнішні і внутрішні, психологічні, перешкоди.

Широко відома фраза Л. Толстого: *“Талант – це одна крапля натхнення та 99 крапель поту”*.

Цю концепцію теоретично розвивають і деякі психологічні моделі обдарованості і таланту. Вольовий компонент є одним з основних структурних компонентів в моделях Г.І. Россолімо (1905) і Дж. Рензуллі (1984, 1986).

Модель обдарованості Россолімо [6, с.7] включає в себе гранично розвинені загальні групи психічних процесів:

- уваги і волі;
- мимовільної пам’яті;
- асоціативних процесів.

“Трьохкільцева” модель обдарованості Рензуллі крім інших компонентів включає такі вольові властивості особистості, як наполегливість і терпіння в роз-

в’язанні тих або інших проблем, витривалість в роботі та ін. [9, 10].

Які ж дані слугують підґрунтям науковим теоріям? Численні факти з життя видатних особистостей, які іноді просто вражають уяву тих, хто з ними знайомиться: 30 томів наукових праць Пуанкаре, більше за тисячу патентів Т. Едісона ... – чим ще можна пояснити таку продуктивність, як не витривалістю, наполегливістю, працьовитістю, винятковими вольовими якостями? Відомий факт з біографії Мікеланджело: для того, щоб заощадити час для роботи, він спав, не роздягаючись, і їв у короткі перерви між напруженою працею.

На цьому можна було б поставити крапку, констатувавши, що продуктивність талановитої особистості пояснюється її вольовими якостями. Але об’єктивний дослідник не може пройти повз інші біографічні дані, що не узгоджуються із загальноприйнятими уявленнями.

Біограф Олександра Макдонського, відомий німецький історик Ф. Шахермайр так описує життя Олександра після повернення із славнозвісного індійського походу: “ніхто ... не повинен був знати, що цар

може проспати весь день після нічного бенкету, що він вдається до гри у кості або, підкоряючись хвилинному пориву, грає з пажами в м'яч ... І у справах Олександр легко піддавався швидкоплинним настроям. *Він неохоче підкорявся тому, що зве-тється обов'язком...*" [8, с.447].

Як це не схоже на поведінку вольової людини! І це зовсім не схоже на поведінку самого Олександра, коли він, пересилуючи всі тягарі військового походу, важкі поранення, втому, нехтуючи зручностями, з незвичайною наполегливістю вів військо уперед, до нових перемог. Як уживалися такі різні типи поведінки в одній людині? І це не єдиний факт в біографії талановитої людини, що не відповідає концепції вольової особистості.

Друзі і біографи Леонардо да Вінчі дивувалися, як ця геніальна людина могла розмінювати свій талант, цілими днями вдаючись до пустих занять [5, с.258]. Одного разу Леонардо захотілося розфарбувати ящірку таким чином, щоб це могло викликати переляк у оточуючих. "Як раніше він витратив багато часу на те, щоб розписати круглий щит, так і тепер він витрачав цілі дні на те, щоб змінити колір своєї ящірки-дракона, вигадуючи нові колірні ефекти" [5, с.259]. Керований швидкоплинними захопленнями, Леонардо не виконував узятих на себе зобов'язань, хоч це і доставляло йому чимало неприємностей. Цілими роками ходили за ним за-

мовники, щоб примусити нарешті Леонардо виконати те, за що вони заплатили йому гроші.

Леонардо нагадує учня, який займався цілий рік тим, чим йому заманеться, і береться до справи, коли далі відкладати вже нікуди, перед самим екзаменом. А. Дживілегов, досліджуючи особистість Леонардо да Вінчі, прямо говорить: "...У Леонардо воля була млява ..." [4, с.147]. У зв'язку з цим виникає цілий ряд закономірних запитань:

1) Яким чином при такій "млявій" волі Леонардо зміг домогтися геніальних результатів, стати всесвітньо визнаним генієм?

2) Чи є розвинені вольові якості обов'язковими для талановитої особистості, для результативності її діяльності?

3) З іншого боку, якщо визнати, що талановита особистість може й не володіти розвиненими вольовими здібностями, то як пояснити ті вияви вражаючої витримки і волі, якими рясніють біографії видатних людей?

Ці питання легко вирішуються, якщо звернути увагу на поведінку дітей. Всім відомо, що діти з ранку до вечора ганяють м'яч або без втоми гасають на велосипедах (самокатах, мотоциклах, роликах, скейтбордах ...), самозабутньо грають у всілякі ігри. Багатьох дітей іноді доводиться буквально силою відривати від їхніх улюблених занять. У дорослих часто виникає питання: звідки діти беруть стільки енергії? Відповідь проста:

Унікальність психіки талановитої людини полягає в тому, що вона зберігає риси, властиві дитячому й юнацькому віку

захоплено займаючись цікавою для себе справою, на емоційному підйомі діти не помічають втоми. У той час, як більшість дорослих, щодня, “проявляючи волю”, примушують себе робити по суті не цікаві, але необхідні речі й просто “валиться з ніг” від втоми.

Особливістю талановитих особистостей є те, що вони все життя займаються тільки тією справою, яка для них винятково цікава. У ході проведення психологічного дослідження нами було проаналізовано біографії 69 видатних особистостей: спортсменів, державних діячів, підприємців, митців, музикантів, акторів, письменників. У всіх досліджуваних основна діяльність викликала настільки високий інтерес, супроводжувалася таким високим рівнем задоволення, що вони буквально жили своєю роботою, ігноруючи навіть біологічні потреби, наприклад, в їжі.

По суті, талант все життя продовжує захоплено ганяти той самий м'яч, тільки його гра, його діяльність стає з роками серйознішою, а її результати набувають суспільної значущості. **Як і у дитини, діяльність носія таланту спрямована, передусім, на отримання задоволення**, тільки воно пов'язане вже не з ігровою діяльністю, а з професійною [2].

Унікальність психіки талановитої людини полягає в тому, що вона зберігає риси, властиві дитячому й юнацькому віку, це – здатність гаряче захоплюватися певною діяльністю, в той час, як

більшість людей згодом втрачають цю здібність.

Зосереджена діяльністю талановита людина часто працює без перерви, не помічаючи втоми. Саме завдяки такій інтенсивності й досягається та надвисока результативність, яка відокремлює талант від “пересічної” людини [2]. При цьому, зовнішньому спостерігачеві здається, що носій таланту повинен володіти “надлюдською волею”, оскільки, самому спостерігачеві, щоб домогтися такої інтенсивності діяльності, довелося б додати дійсно величезних зусиль.

Чи прикладає талановита людина в своїй діяльності вольові зусилля? Як відомо, воля полягає в здатності долати внутрішні й зовнішні перешкоди. Вольове зусилля – це форма емоційного стресу, що мобілізує внутрішні ресурси людини (пам'ять, мислення, уяву), створює додаткові мотиви до дії, яких недостатньо, або зовсім бракує [1, 3, 7]. Вольове зусилля переживається як стан значного напруження. Безумовно, що у певні моменти від будь-якого індивідуума може вимагатися прояв вольових зусиль, але очевидно, що *основна діяльність талановитої людини, що супроводиться високим емоційним підйомом*, так само, як і ігрова діяльність у дитини, не викликає внутрішніх труднощів і не пов'язана з подоланням значних перешкод. **У цьому випадку результативність діяльності**

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванников В.А. К сущности волевого поведения // Психол. журн. – 1985. – Т.6. – № 3.

2. Виговський О.С. Діяльність талановитої особистості: загальні особливості. Психологічний аналіз // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – №5-6.

3. Выготский Л.С. Проблема воли и ее развитие в детском возрасте. – Собр. Соч., т.2. – М., 1982, с. 454-465.

4. Дживилегов А.К. Леонардо да Винчи. – М., 1969.

5. Нардини, Бруно. Жизнь Леонардо. – М., 1978.

6. Марков С.Л. Механизмы творчества и интегративная модель одаренности. В кн.: Талановита особистість: сім'я, школа, держава. – К., 1984.

не пов'язана з вольовими якостями особистості.

Зовнішня перешкода вимагає вольового зусилля у випадку, коли вона переживається як внутрішня трудність, внутрішній бар'єр, який необхідно подолати [1]. Вивчаючи особливості психіки Леонардо да Вінчі, бачимо, що у ситуації, яка вимагає від нього певного вияву зусиль, подолання внутрішнього напруження (наприклад, відкласти цікаві справи у бік і виконати замовлення), Леонардо, при всьому розумінні необхідності діяти, як і раніше йде по шляху найменшого опору, опікуючись лише тим, що його цікавить у даний момент. Ми цілком можемо погодитися з А. Дживілеговим — вольові якості у Леонардо дійсно слабкі, нерозвинені.

В рамках нашої концепції стають зрозумілими, психологічно з'ясованими особливості поведінки багатьох видатних особистостей. Коли Олександр Македонський роками без втоми веде своє військо в похід, тижнями не спить і не їсть, і коли він цілими днями вдається до нестримного пияцтва, ним рухає внутрішній порив, він спрямований лише на отримання задоволення, ігноруючи як зовнішні вимоги, так і вимоги свого організму. Закінчуючи фразу, що характеризує емоційно-вольову сферу Олександра, Ф. Шахермайр говорить: "...він неохоче підкорявся тому, що зветься обов'язком, *ним керува-*

ли захоплення і пристрасть" [8, с.447].

Стає також зрозумілим і режим роботи Леонардо да Вінчі, що дивував очевидців: "Леонардо писав безперервно, забуваючи про їжу і питво. А бувало, пройдуть 2, 3, 4 дні, а він до картини й не доторкнеться, годину або дві простойть коло неї, спостерігаючи, та й сам на сам судить про свої фігури... Бачив я також, як, корячись капризу або химері, він йшов зі Старого двору, де ліпив свого "Коня",... і, узявши кисть, торкався двома-трьома мазками до однієї з фігур, а потім раптово йшов звідти у інших справах" [4, с.33]. *Він хотів працювати пензлем і різцем лише тоді, коли приходило бажання. "Його приваблювало життя, яке дозволяло робити те, що йому хотілося"* [4, с.152].

Для талановитої особистості взагалі характерне прагнення уникнути зовнішніх вимог, зосередитися на своїх власних задачах, не пов'язаних з подоланням внутрішніх перешкод.

Це не означає, що всі талановиті люди мали слабку вольову сферу. Петро I, Брюс Лі, І. Сталін — відомі як люди залізної волі. Однак інтенсивність і, як наслідок, результативність діяльності талановитої особистості пояснюється не вольовим зусиллям, а захопленістю, емоційним поривом, надзвичайно високою мотивацією, що є характерною особливістю психіки, яка певною мірою загальмувалася в своєму розвитку, зберегла юнацькі риси.

7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т.1, 2. — М., 1986.

8. Шахермайр Ф. Александр Македонский. — Ростов н/Д., 1996.

9. Renzulli J.S., Reis S.M. (1984). The scholastic enrichment model. Mansfield Center, CT: Great Learning Press.

10. Renzulli J.S. (1986) The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. In Sternberg R.J., Davidson J.E. (Eds.). Conceptions of giftedness. Cambridge Univ. Press. P.53-92.

РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Олександр МАРЧЕНКО

Доцент кафедри філософії
НПУ ім. М.П. Драгоманова,
кандидат філософських наук

Поняття педагогічного впливу, на наш погляд, є ширшим, ніж поняття «навчання», «виховання», «педагогіка». Якщо під педагогікою мати на

увазі цілеспрямований та усвідомлений вплив на людину з боку іншої людини з метою змінити на краще духовний світ, то педагогічний вплив може бути як усвідомленим, так і неусвідомленим. До того ж неусвідомлений вплив може справляти не тільки людина.

Неусвідомлений вплив залежить від багатьох обставин. Назвемо декілька з них, на наш погляд, — головних. Річ у тім, що *не усвідомлюються*:

- 1) імпліцитні джерела, які зазвичай лежать набагато глибше, ніж рівень мотивації, тобто глибше за психологічний пласт;
- 2) співвідношення відповідності внутрішнього змісту духовності та зовнішнього вираження (це те, що часто називають неадекватністю цих співвідношень);
- 3) сприйняття тієї або іншої інформації;
- 4) аналіз, оцінка та прийняття цієї інформації;
- 5) трансформація цієї інформації до рівня переконання, світогляду тощо.

Між неусвідомленим та усвідомленим впливом існує взаємозв'язок, діалек-

тична взаємодія, взаємоперехід, який залежно від змісту та спрямованості розвитку може набувати різних форм.

У середній освіті — школах, коледжах, ліцеях, гімназіях тощо — як правило, насамперед використовується усвідомлена й цілеспрямована частина педагогічного впливу. Цей позитивний момент, якщо обмежуватися тільки ним, перетворюється на негативний, оскільки подальше спілкування між учнем та вчителем, як правило, виражається у пригніченні розвитку учня з боку вчителя, тому що програма, яку реалізує вчитель, не коригується на лише стосовно кожного учня як особистості, а й стосовно всього класу учнів і навіть стосовно всіх учнів узагалі впродовж усього педагогічного шляху вчителя. Усвідомлений та цілеспрямований вплив передбачає, що вчитель передусім мусить донести до учня навчальну та наукову інформацію через інтелект останнього. У зв'язку з цим на перший план виступає так звана теорія комунікації, оскільки спілкування між учнем і вчителем пов'язане із закономірностями передачі певної інформації з метою розкриття особливостей розвитку особистості учня. Теорія комунікації — це комплексна багатозначна система, яка в межах педагогічного процесу відіграє

виключну роль каталізатора духовного розвитку учасників цього процесу, а за межами цього процесу має значення неофіційної системи освіти, яка справляє вагоміший вплив, ніж офіційна.

Усвідомлений та цілеспрямований вплив на інтелект учня з боку інтелекту вчителя ставить питання про зміст, структури та форми інтелектів обох сторін і, зрозуміло, про способи їхньої взаємодії. Як правило, у середній освіті на перше місце виступає вплив вчителя на учня і недооцінюється вплив учня на вчителя. При цьому допускаються принаймні три положення:

1. *Те, що інтелект учителя сформований.* На жаль, це має місце не часто, оскільки інтелект ототожнюють з раціональністю. Якщо у вищих навчальних закладах студенти не вивчають курсу логіки або вивчають його у скороченому вигляді, то формуються (у найкращому разі) лише елементи інтелекту, до того ж далеко не всі.

2. *Те, що інтелект учителя сформований правильно.* З терміном «правильно» пов'язано багато непорозумінь. Для визначення цього терміна необхідно вказати на взірць, оцінка співвідношення з яким дала б відповідь на питання про правильність. Вважаємо, що це окреме і серйозне питання. Тому тут ми лише зазначимо, що вирішення питання про правильність інтелекту обмежується зовнішніми умовами його розвитку та внутрішніми умовами його саморозвитку. Як

правило, для останнього можна вказати на неприпустимість формально-логічних (і не лише їх) помилок у функціонуванні інтелекту.

3. *Те, що інтелект учителя використовується на добро.* Останнє можливо, мабуть, лише тоді, коли вчитель любить дітей, що, на жаль, трапляється не досить часто — не тому, що таких людей мало взагалі, а тому, що небагато з них вступають до педагогічних закладів, оскільки система прийому до них не визначає не лише ставлення абітурієнтів до дітей, а й наявності в тих, хто обрав професію вчителя, сформованого інтелекту.

Вплив з боку учня на вчителя може найкраще виявити ефективність навчального процесу і, головне, — його правильність та міру досягнення мети. У зв'язку з цим постає проблема визначення взаємодії учня та вчителя.

Проблема взаємодії учня та вчителя вирішується в різних планах. Першим може виступати *питання мови.* Це зазвичай досліджують філологічні науки. Другий план — *психологічний.* Це передусім психологічні закономірності спілкування. Третій план — *логіко-філософський.* Саме він і розкриває взаємодію інтелектів учня і вчителя. Зазначимо, що всі ці плани, насамперед останній, безпосередньо пов'язані з виявленням та прояснюванням творчості всіх сторін (хоча далеко не завжди однаковою мірою) комунікативного процесу, який ми називаємо педагогічним процесом. Звернімо увагу й на те, що така послідовність має місце саме для учня чи

Як правило, у середній освіті на перше місце виступає вплив вчителя на учня і недооцінюється вплив учня на вчителя

**Неможливо
дати імпульс
до розвитку
інтелекту
учня, свідомо
не викорис-
товуючи
риторику**

для будь-якої людини, що вчиться. Взагалі розгортання процесу взаємодії розпочинається у зворотному напрямку – як правило, з боку вчителя, оскільки в цьому процесі він відіграє активну роль лідера.

Логіко-філософський план може виявлятися через риторику. Для педагогічного процесу це основна форма прояву. Його можна було б назвати своєрідним зовнішнім проявом, оскільки одна з цілей риторики – переконати учня в тих принципових положеннях, що несе у своєму викладі вчитель. Цей зовнішній прояв, як правило, має місце у певних формах спілкування, найефективніші з них часто називають активними формами навчання (евристична бесіда, дискусія, полеміка, ділова гра, логічний турнір тощо).

Від зовнішнього прояву треба відрізнити прояв внутрішній. Саме в ньому риторика як наука виявляє свою суттєву необхідність не лише щодо логіко-філософських наук узагалі (і зокрема – стосовно логіки та філософії як наук), а й щодо педагогіки. Неможливо дати імпульс до розвитку інтелекту учня, не використовуючи свідомо й цілеспрямовано певні структури та форми риторики, а, отже, в процесі комунікації між учнем та вчителем риторика є необхідним елементом системи комунікації.

Викладання риторики, а також її використання в цьому комунікативному процесі, на жаль, часто зводяться лише до її п'ятої частини, яка має назву

«акціо», і при цьому цілком ігноруються попередні чотири (інвенція, диспозиція, елокуція, меморіо), що саме й становлять суть риторики як науки. У цих частинах виявляються закономірності переходу від логіко-філософських основ інтелекту вчителя до формування та розвитку основ інтелекту учня. Ось чому виникає нагальна потреба не лише у викладанні риторики як дисципліни в середніх та вищих навчальних закладах (це має бути саме собою зрозуміле), а й у свідомому використанні риторичних структур для розвитку інтелекту учня.

Таким чином, *риторичний аспект педагогічного впливу має задовольнити потребу в інтелектуальному розвитку й передачі навчальної та наукової інформації*. Від того, як здійснюється цей аспект, залежить певною мірою (вважаємо, що ця міра досить значна) якість освіти, її цілеспрямованість і перспективність. Зв'язок логіко-філософських основ інтелектуального розвитку, риторики та педагогічного впливу слід враховувати не лише на методологічному рівні, а й у методиці викладання будь-якої навчальної дисципліни, оскільки через цю зв'язку в конкретних навчальних дисциплінах здійснюється розвиток особистості. Тим більше це слід враховувати при викладанні дисциплін безпосередньо логіко-філософського циклу, який великою мірою визначає не лише гуманітарну освіту, а й освіту взагалі.

**Між учнем
та вчителем
риторика є
необхідним
елементом
системи ко-
мунікації**

ТВОРЧИЙ ПОШУК ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ГІМНАЗІЇ

Педагогіка
школи

Важливою проблемою реформування системи освіти в Україні є робота з талановитими та обдарованими дітьми. Розв'язанню цієї проблеми багато в чому сприяла розроблена за ініціативою Міністерства освіти України в 1991 році комплексна програма пошуку навчання й виховання обдарованих дітей і молоді «Творча обдарованість», у якій ставилося завдання розроблення методів і форм організації навчально-виховного процесу з обдарованими дітьми, підкреслювалася необхідність апробації та широкого впровадження системи ранньої та поетапної діагностики, своєчасного виявлення обдарованих дітей і молоді різних вікових категорій.

У розв'язанні означеної проблеми істотне значення має той факт, що Україна в 1993 році ратифікувала Конвенцію про права дитини, основними з яких є її права на виживання, розвиток і захист, чим підтвердила згоду з статтями цього документу та прагнення до їх реалізації. Визначальним принципом здійснення прав дитини є принципи опори на розвиток внутрішніх можливостей, резервів особистості, зорієнтований насамперед на її соціалізацію та самореалізацію.

Вирішенню проблеми виявлення, збереження і розвитку обдарованих дітей значною мірою сприяло створення в 90-х роках ХХ століття середніх загальноосвітніх закладів нового типу: гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних комплексів. У нормативних документах Міністерства освіти України визначено, що ці заклади створюються для пошуку, навчання, розвитку і виховання обдарованих і талановитих дітей, відродження і зміцнення інтелектуального потенціалу України.

Гімназія НПУ ім. М.П.Драгоманова є базовим підрозділом Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, Вчена рада якого у жовтні 1992 року зініціювала заснування гімназії. Директор гімназії С.О.Балаба є членом Вченої Ради університету ім. М.П.Драгоманова.

Спільно з Вченою радою університету педагогічним колективом гімназії розроблено концепцію навчального закладу, яка передбачає підготовку нової генерації педагогічних кадрів, формування творчої особистості. Для забезпечення навчально-виховного процесу на

**Світлана
БАЛАБА**

Директор гімназії
НПУ ім. М.П.Драгоманова,
віце-президент
Асоціації ліцеїв
і гімназій України

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2002

Розвинути творчі здібності — це значить відкрити в кожній дитині її найсильнішу сторону

сучасному рівні гімназія використовує матеріально-технічну базу лабораторій інформатики, фізики, хімії, кабінетів історичного факультету, бібліотеки, спортивного комплексу, активно співпрацює з кафедрами університету.

У навчальному процесі гімназії беруть участь 10 викладачів НПУ ім. М.П. Драгоманова, половина з яких має науковий ступінь.

Згідно Статуту в гімназії навчаються учні 8-11 класів на гуманітарному та природничо-математичному відділеннях.

Індивідуальний робочий навчальний план, затверджений Головним управ-

лінням освіти м.Києва, передбачає диференціацію розвитку гімназистів з використанням можливостей вибору поглибленого вивчення англійської мови та математики, спецкурсів — література англomовних держав, практикум розв'язання олімпіадних задач з математики, факультативів, гуртків — факультатив українознавство, стилістика і культура мовлення, бізнес-курс німецької мови, історія фізики в особах і фактах, французька мова, основи журналістської майстерності, правознавство, світова художня культура і основи економіки та підприємництва, предметного та естетичного профілів.

Тенденції розвитку сучасної школи і майбутніх навчальних закладів важко уявити без передбачення сукупності шляхів і засобів, націлених на розвиток творчих здібностей особистості. Тому *кожен творчо працюючий педагог шукає шляхи реалізації цієї проблеми.* За визначенням В.О.Сухомлинського, розвинути творчі здібності — це значить відкрити в кожній дитині її найсильнішу сторону і доbitися, щоб дитина досягла успіхів у тій справі, котра найбільше розкриває її природні задатки.

Оскільки шкільні роки — це роки становлення особистості, то *одне із основних завдань вчителя і полягає в тому, щоб, орієнтуючись на формування основних якостей особистості, з урахуванням вікових особливостей, всебічно сприяти становленню і усвідомленню учнем такої сукупності особистісних*

Урок хімії в університетській лабораторії

якостей і особливостей індивідуального стилю діяльності, яка й веде його до успіху в творчому пошуку.

Як свідчить аналіз педагогічної літератури, у шкільній практиці існують **діалектичні протиріччя розвитку творчих здібностей особистості, зокрема:**

- соціально-педагогічні протиріччя між соціальними процесами, з одного боку, і функціонуванням, розвитком педагогічної системи, з іншого;
- власне педагогічні протиріччя, які виникають в самій педагогічній системі виховання і самовиховання (навчання й учіння, формування й розвитку) творчих здібностей особистості, в процесі організації як індивідуальної, так і колективної навчально-творчої діяльності учнів;
- психологічні і особистісні протиріччя, які відображають причини становлення саморуку творчих здібностей особистості.

М.І.Махмутов, Т.В.Кудрявцев, А.М.Матюшкін акцентують увагу на протиріччях, які виникають в учнів при розв'язанні навчальних проблем, творчих завдань, зокрема протиріччя між тим, що знає, вміє, і на що здатний учень. Як правило, його знань, умінь, здібностей недостатньо, щоб розв'язати навчальну проблему. Потрібна актуалізація попереднього досвіду, додаткова мобілізація творчих здібностей особистості, допомога з боку вчителя, щоб навчальна

проблема була розв'язана.

Існує й інше протиріччя. В практиці навчання і виховання домінує функціональний підхід до розвитку творчих здібностей учнів. Одні педагоги акцентують увагу на стимулюванні позитивних мотивів навчально-творчої діяльності, інші на розвитку інтелектуальних якостей, треті – максимально активізують самоорганізацію особистості учня в навчально-творчій діяльності. До того ж самі компоненти творчих здібностей особистості розвиваються нерівномірно. Це протиріччя дає змогу виокремити проблему розробки цілісного підходу до діагностики й розвитку творчих здібностей особистості в процесі навчання і виховання.

Поряд з діалектичними протиріччями у шкільній практиці існують **труднощі**, які згрупуємо в три групи:

- **соціально-педагогічні** (відсутність соціальних умов для заняття бажаним видом творчої діяльності, несприятливий творчий мікроклімат у сім'ї, низький престиж даного виду діяльності; нерідко байдужість учителів до успіхів і досягнень учнів у навчально-творчій діяльності; захоплення педагога інформативно-алгоритмічними методами викладання, внаслідок чого учням дається надлишкова інформація, що лишає їх самої можливості творчості; недостатньо активізується попередній досвід, знання і вміння учнів, через що учні не в змозі виконувати навчально-творчу діяльність; догматичний стиль викладання; жорсткий кон-

В процесі педагогічного дослідження велика увага надається особистості вчителя, його готовності до розвитку в учнів творчих здібностей

троль на всіх етапах навчально-творчої діяльності, що скоує ініціативу учнів);

- **особистісті** (психологічні): низький (або навіть негативний) мотив у гімназистів до розв'язання творчих завдань, невіра у власні сили, лінь, байдужість до успіху, лідерство, сліпа віра в авторитет, відсутність уяви, односторонність аналізу і мислення в цілому, інерція мислення;

- **фізіологічні**: перевтома, слабе здоров'я, порушення санітарно-гігієнічних вимог до організації навчальних завдань.

Зважаючи на актуальність проблеми розвитку

творчих здібностей в учнів для педагогічної теорії й практики, колектив гімназії з вересня 2000 року розпочав дослідження теми: «Управління процесом розвитку творчих здібностей гімназистів». З квітня 2001 року наказом № 99 Головного управління освіти і науки м.Києва гімназію затверджено експериментальним майданчиком з цієї проблеми. Науковим консультантом цього експериментального дослідження є доцент кафедри педагогіки й психології вищої школи, кандидат педагогічних наук В.В.Сгадова.

Метою творчого пошуку вчителів гімназії з цієї проблеми є теоретичне обґрунтування та апробація структури, змісту, форм і методів управління процесом розвитку творчих здібностей особистості.

Завданням дослідження є:

- Проаналізувати стан дослідженості даної проблеми в педагогічній теорії й практиці.
- Визначити особливості управління процесом розвитку творчих здібностей учнів гімназії НПУ ім. М.П.Драгоманова.
- Визначити напрями співпраці вчителів гімназії й викладачів НПУ ім. М.П.Драгоманова у дослідженні даної проблеми.
- Виявити структуру, види, рівні навчально-творчої діяльності, основні педагогічні засоби й умови її ефективного функціонування й розвитку.
- Розробити зміст, цілі, принципи, форми і методи, ефективні засоби і психолого-педагогічні

Бізнес курс з німецької мови: зустріч з німецькими викладачами

Засідання пресклубу

умови управління процесом розвитку творчих здібностей учнів.

- Обґрунтувати зміст і форми теоретичної та практичної підготовки вчителів гімназії до управління навчально-творчою діяльністю учнів з метою розвитку їх творчих здібностей.
- Визначити результативність здійснюваної педагогічним колективом гімназії діяльності з управління навчально-творчою діяльністю учнів.
- Розробити методичні рекомендації щодо управління процесом розвитку творчих здібностей учнів й апробувати їх у практичній роботі гімназії.

З метою реалізації цих завдань було створено творчу групу, до складу якої ввійшли директор гімназії, його заступник, науковий консультант, психолог та 12 вчителів гімназії. В процесі педагогічного дослідження велика увага надається особистості вчителя, його готовності до розвитку в учнів творчих здібностей. Так, упродовж 2001 року тема експериментального дослідження була предметом розгляду на виробничих нарадах, педагогічних радах, на засіданнях науково-методичної ради, предметних кафедр, батьківських зборах.

Учителі нашої гімназії пропонують такі способи розвитку творчих здібностей учнів як: індивідуальна робота з кращими учнями, робота старших консультантів і різноманітні завдання, які вимагають висловлення власної думки і ставлення до

певних проблем комбінаторне та компаративне вивчення матеріалу і т.д.

Важливим завданням організації методичної роботи в гімназії є поглиблення психолого-педагогічної підготовки колективу гімназії в роботі над даною темою. З 2001 року в гімназії організовано роботу науково-практичних семінарів «Розвиток творчих здібностей гімназистів в урочний та позаурочний час», «Фактори, способи, умови формування активної, пізнавальної діяльності на уроках» (керівник *Л.М.Шаверська*) та семінар з теорії і практики «Розвиток творчих здібностей гімназистів», на яких активно виступають, діляться своїм досвідом, допомагають і консультують як члени творчої групи, науковий керівник, так і педагоги гімназії.

На запитання редактора *“Чим ви насичуєте простір свого уроку, який спричинює розвиток творчих здібностей учнів”* вчителі гімназії дали такі відповіді:

- завданнями творчого характеру, конструктивними вправами, варіативними питаннями, словотворчими моментами, перекладами, власним учнівським віршуванням, комбінаторними та компаративними способами вивчення матеріалу;
- лабораторні роботи, дослідження, проблемні завдання, завдання на порівняння, бачення протиріч і проблем, висловлення свого погляду на ту чи іншу подію;
- різноманітними творчими завданнями, які вимагають висловлення власної думки і ставлення до проблеми, базуючись на отриманих знаннях з теми;
- групова робота, робота старших консультантів, індивідуальна робота з найкращими учнями, “Творчі відрядження”;
- самостійна робота учнів, пошук відповіді на питання, завдання у нестандартній формі знайти, ідентифікувати, порівняти.

У гімназії діє науково-дослідницьке товариство «Дослідник», яке щорічно організовує конкурс-захист учнівських робіт і бере активну участь у районному та міському конкурсах МАН. Цього року його переможцями стали дві учениці, які посіли I місце.

З 14 робіт гімназистів, чії роботи направлені на районний конкурс-захист, 9 стали призерами. У своєму дослідженні у вивченні творчих здібностей особистостями надаємо важливого значення таким методологічним принципам, як єдність системного, комплексного й цілісного, історичного й логічного, діяльнісного й особистісного підходів. Для розробки досліджуваної проблеми саме ці принципи дають ключ до управління навчально-творчою діяльністю учнів, і на цій основі передбачається цілеспрямовано формувати творчі здібності особистості. Насамперед, з позиції діяльнісного підходу необхідно виокремити структуру, види, рівні навчально-творчої діяльності, ос-

новні педагогічні засоби й умови її ефективного функціонування й розвитку. До таких видів, зокрема, відносимо навчально-дослідницьку, конструкторсько-технічну, літературно-художню творчість, самодіяльну художню творчість тощо. З позиції діяльнісного підходу необхідно розробити цілі, зміст творчих завдань, принципи, методи, форми організації, ефективні засоби й умови педагогічного управління різними видами навчально-творчої діяльності. Разом з тим *важливо перераховані вище компоненти різних видів навчально-творчої діяльності співвіднести з особистістю учня, з рівнем розвитку творчих здібностей*. В свою чергу це вимагає уміння давати педагогічну оцінку рівням розвитку мотиваційної сфери, інтелектуальної, емоційно-вольової, організаційної, а також працездатності учнів у різних видах навчально-творчої діяльності. **Використання системного підходу**, як методологічного принципу, передбачає проведення дослідження з позиції компонентного аналізу складу системи і її підсистем, їх взаємозв'язків і відношень. **Комплексний підхід як методологічний принцип** потребує дослідження цілей, змісту, принципів, форм і методів, умов, дидактичних і технічних засобів управління навчально-творчою діяльністю учнів.

Учасники семінару
«Розвиток творчих
здібностей
гімназистів»

Педагогічним колективом гімназії у 1998 році засновано газету “Драгоманівка”, головним редактором якої є директор гімназії Світлана Балаба.

Газета не лише для гімназистів є “віконцем” у великий світ, а й для вчителів, батьків та прихильників закладу.

Читаєш газету й одразу відчуваєш насичений, різнобарвний пульс життя гімназії: чим вона живе, про що думає.

Розкажу лише про один епізод із її життя. У травні цього року Національним педагогічним університетом ім. М.П.Драгоманова урочисто відкрито пам’ятник Михайлу Драгоманову з нагоди його 160-річчя. На церемонії вшанування його пам’яті була присутня онука Михайла Петровича - Наталя Бартай-Драгоманова, яка нині мешкає у Будапешті.

На фото Ви бачите її серед педагогів університету й гімназії, поруч з нею – архітектора і скульптора пам’ятника її ушлявленого Дідуся. На останньому фото Наталя Драгоманова тримає газету “Драгоманівка”...

З її сторінок я й дізналася про те, як вдалося розшукати Наталію Світозарівну. Подумалось, як у житті людей все пов’язано: у Лесі Українки – племінниці Михайла Драгоманова – хоч би де вона не мешкала, портрет її дядька завжди був на почесному місці. Не випадково, Лесі випала честь бути поруч із Михайлом Петровичем у останні, передсмертні хвилини його життя. І ось, вже не вона сама, а її Музей (куди завітали на вечір пам’яті Драгоманова члени редколегії газети “Драгоманівка” й там же натрапили на адресу його онуки) дарує можливість нам з Вами, шановні читачі, познайомитися ще з однією жінкою з славетної родини Косачів-Драгоманових – Наталею Драгомановою.

А з газети далі стає очевидно, що ця подія не є випадковою для редколегії газети, учнів і педагогів гімназії, а є закономірністю в ланцюжку інших подій, бо вони в постійному пошуку – це стиль їхнього життя, вони свідомо творять власну історію.

Хай же вистачить їм (і нам усім!) мудрості будівничих!

Ольга Виговська,
головний редактор журналу

Наталя Драгоманова з архітектором Степаном Сліпцем і скульптором Олександром Красноголовцем, (перший зліва), який одночасно є доцентом університету

Наталя Драгоманова у колі нових для неї друзів та шанувальників: першого проректора університету, професора Юрія Петровича Гудзя (перший зліва) та дирекції гімназії

Наталя Драгоманова у гімназії нашого університету

НАШІ ДІТИ – БІЛЬ І ТРИВОГА УКРАЇНИ

Валентина ДЗЯБЕНКО

Відповідальний секретар
Українського руху
“Педагоги за мир
та взаєморозуміння”,
академік.

Анатолій СИРОТЕНКО

Головний науковий спів-
робітник Інституту проблем
виховання АПН України,
академік, член бюро
Українського руху “Педагоги
за мир та взаєморозуміння”.

Людство перейшло в нову епоху - епоху одухотвореної цивілізації. Глибинні зміни на етапі трансформації суспільства породжують зміну філософії

освіти, яка стає безперервною і гуманістичною. Посилюється роль школи у творенні цілісної людської особистості, в забезпеченні фізичного, психічного, морального, духовного здоров'я дитини. Саме на формування такої особистості, спроможної жити в нову епоху в гармонії з соціальним та природним середовищем, на-

правлена концепція міжнародного миротворчого виховання або Педагогіки Миру. *Створити єдину систему міжнародного миротворчого виховання, щоб зробити світ більш людським і гуманним – мета Педагогіки Миру.* Її завдання в наш час -сприяти впровадженню особистісної педагогіки, забезпеченню прав дитини, оновленню навчально-виховного процесу школи. *Стрижнева мета реформування школи сьогодні - допомогти дитині усвідомити вироблені суспільством Істини, що стосуються розуміння себе, інших людей, оточуючого світу. Допомогти дитині адаптуватись до життя в суспільстві, бути*

життєвокомпетентним і корисним його членом. Педагогіка Миру встановлює в освіті пріоритет загальнолюдських цінностей як в політиці й стратегії, так і в практичній діяльності, спрямованій на формування гуманної особистості з навичками творчої, активної поведінки, яка ґрунтується на розумінні, терпимості, повазі до оточення. Ідеї виховання молодого покоління в дусі гуманізму, миру, взаєморозуміння, демократії, стали державною політикою в нашій країні, що знайшло відображення в Програмі розвитку дій в галузі Культури Миру та Київській Декларації, затвердженій на Міжнародній конференції Європейських держав ЮНЕСКО в Києві 26 квітня 2000р. — Міжнародний Рік Культури Миру.

Тільки в державі, де панує мир, спокій і злагода, укріплюється економіка, благополуччя людей, формуються справжні громадяни, які спроможні забезпечити її успішний розвиток в новому світі. Розуміння життєвої ваги цих засад спонукало вчительство України об'єднатись в Український рух «Педагоги за мир та взаєморозуміння» ще в 1989р., а ідеї Педагогіки Миру лягли в основу його діяльності. Внаслідок творчого осмислення та розвитку цих ідей в багаторічній практиці миротворців-освітян на терені

Україні сформувалась концепція Української моделі Культури Миру. В основі моделі – наукові розробки концепцій українських педагогів та науковців АПН України: педагогіки життєтворчості (керівник Єрмаков І.Г.), національного та громадянського виховання. Формування Культури Миру ми бачимо як цілісну взаємозв'язану систему, яка складається з таких ланок:

- розвиток національної самосвідомості учнівства на базі своєї національної культури, історії, мовного середовища;
- розвиток планетарної свідомості учнівства засобами вивчення досягнень світової культури, історії, мистецтва, системи загальних цінностей;
- розвиток особистісного зростання, самовиховання, відповідальності за свої дії, життєвої компетентності, соціалізації особистості, її орієнтації у просторі прав і обов'язків;
- виховання учнівства на ідеях глобальних принципів Культури Миру, закладених в Декларації ООН (рішення 53 сесії Генеральної Асамблеї ООН 13.09.1999р.): демократія, права людини, толерантність, міжнародне взаєморозуміння й співробітництво, вирішення конфліктів, мир і безпека, екологія та захист природного середовища;
- громадянське виховання та освіта учнівства.

Одним із важливих аспектів Культури Миру є правове виховання та навчання основам демократії. Це складна педагогічна проблема. Сьогодні просто вчити школярів бути «хорошими людьми», які по-доброму будують свої стосунки з людьми (а саме часто до цього зводиться зміст уроків громадянськості) замало. Необхідно сформувати у школярів розуміння системи державного управління, уяву про суспільство і спосіб життя в ньому, необхідно навчити їх приймати усвідомлені рішення, ро-

зуміти і цінувати важливість дотримання правопорядку, демонструвати терпимість до іншої думки, аналізувати інформацію, отриману із засобів масової інформації, і робити правильні висновки, давати вичерпні знання, як стати справжнім громадянином своєї держави.

Не менш важливий аспект правового виховання, засвоєння учнями своїх прав, чому в наших школах приділяється мало уваги. Соціальний моніторинг за сприянням представництва ЮНІСЕФ показав, що **10 %** дітей в школах зовсім не знають Конвенцію про права дитини і свої права, **20 %** підлітків в інтернатах не знають, які вони мають права і як їх використовувати, кожна шоста дитина взагалі не знає законів, які її захищають, **96%** дітей вважають, що права дітей порушуються. Діти почувають себе незахищеними, безправними, приниженими, а більше половини дітей з бідних сімей ходять голодними. Найбільш незахищеними законодавством відчують себе діти у спілкуванні з дорослими – вчителями та батьками. *Всього 5% опитуваних вчителів знають Конвенцію про права дитини.* Освітні заклади ще недостатньо глибоко викладають правову грамотність, яка в більшості зводиться до уроків правознавства в старших класах. А учні потребують серйозного вивчення та осмислення Конвенції про права дитини, людини та чинного в Україні законодавства з раннього шкільного віку. Важливою також є сьогодні участь громадських організацій в поширенні правових знань серед дітей та молоді. До активних педагогічних здобутків у правовому вихованні в контексті Культури Миру слід віднести спільну роботу педагогів-миротворців з учнями як в шкільній, так і позакласній діяльності. Серйозне обговорення стану прав дитини в країні на Радах громадськості, форумах миротворців, рольових тренінгах, сприяло усвідомленню учнями своїх прав та обов'язків, зростанню поваги до сим-

волів та Конституції держави, проявів терпимості та критичного мислення. Однією з ключових основ становлення Культури Миру, формування миролюбства, взаєморозуміння, атмосфери поваги та доброзичливості є подолання конфліктності й насильства. Направити інцидент в потрібне русло конструктивного розвитку на базі принципів компромісу, діалогу, узгодження, вміння вислухати, зрозуміти іншого – це і є наука миротворчості. В умовах школи з багатонаціональним складом школярів необхідно формувати гуманістичні норми спілкування між собою, вміння регулювати конфлікти з врахуванням традицій і специфіки регіону, створювати атмосферу поваги й довіри до оточуючих, до їх мови, звичаїв. Тим самим вчитель сприяє становленню культури міжнародного спілкування як складової Культури Миру. В Україні проблема конфлікту та його вирішення майже не вивчалась, особливо в галузі освіти, про актуальність цієї проблеми говорять соціальні дослідження. Так, 60 % підлітків м. Києва звертаються в соціальну службу міста саме з проблем конфліктів у родині, школі, на вулиці. Втікають з домівок саме через конфлікти 19% підлітків, не секрет, що і життя педагогічного колективу школи наповнене протиріччями та непорозуміннями. Тож освітяни-миротворці УР перші в країні в 1995р. спільно з досвідченими британськими конфліктологами Джоном та Діа-

ною Лампен розробили концепцію і проект, в основу яких лягли нові технології й методики з проблем конфліктології, навчання педагогів та учнів мистецтву безконфліктного спілкування, врегулювання конфліктних ситуацій шляхом посередництва самих дітей, позитивної взаємодії та співробітництва. При фінансовій підтримці Британського Фонду Charity Know How, Міністерства освіти та науки України проект за 5-ть років практичної діяльності в 12-ти областях України розвинувся в координаційно-інформаційний Центр конфліктологів з 4 тренінговими осередками, які поширюють свою освітньо-практичну роботу на всі регіони країни. В межах Центру працюють молодіжні клуби «Медіатор», консультативний центр для школярів та їх батьків «Конфлікт», телефони довіри, тощо. Літня тренерська школа в Севастополі зібрала більше 60 тренерів-конфліктологів країни і продемонструвала плідне співробітництво, творчу взаємодію, толерантне спілкування полінаціонального й різновікового об'єднання педагогів, психологів і дітей. Щедра і безкорислива допомога незмінних лідерів Школи Діани і Джона Лампен, їх цікаві тренінги та ігри були взірцем миробудівництва і миролюбства. Досвід, набутий протягом шестирічної спільної роботи, ввійшов у практичні розробки, посібники та збірники для занять з різновіковими школярами. Цього року біля 80 учасників проекту отримують державні дипломи Міністерства освіти та науки України у якості тренерів-конфліктологів.

В контексті миротворчого виховання Української моделі Культури Миру чільне місце займає екологічна культура та охорона довкілля. Глобальне зрушення в громадській свідомості в бік екології в значній мірі викликано усвідомленням багатьох людей катастрофи та вразливості планети, на якій не залишилось більше місця для силових прийомів

Працює клуб «Медіатор»

вирішення конфліктів і для бездумних експериментів над природою. Вперше в історії прогрес може привести до негативних наслідків для планети, забруднення навколишнього середовища, порушення природних ландшафтів, безцільної втрати ресурсів, безвідповідального знищення флори і фауни. Цілий ряд проектів й акцій Руху направлені на формування в школярів екологічної культури та здорового способу життя. Так, ці питання постійно висвітлюються на щорічному Всеукраїнському Дитячому фестивалі, присвяченому Дню Землі, що проводиться на святій землі Василя Сухомлинського на Кіровоградщині. Діти також прилучались до Міжнародних проектів по охороні довкілля: «Турбота 2000+» (Life-Link Foundation, Швеція), «Наша місія — спасіння планети «Земля» (Британія), «Голубий Дунай» (ЮНЕСКО), «Екологічний моніторинг: Україна-Флоріда» (США), «Берегиня» (ріки Полтавщини), «Р.Е.А.С.Е.» (Норвегія) тощо. Розробка Екологічних уроків, екологічних стежок, карти екологічного довкілля, проведення турнірів юних екологів та Еко-таборів, організація екологічних судів над недбайливими керівниками підприємств — ось неповний перелік цікавих дитячих справ за 11 років існування Руху. Юні прихильники Миру активно приєднались до Міжнародного руху за Культуру Миру та надалися «Мир в наших руках», який в 2000 році ознаменував Міжнародний Рік Культури Миру, проголошений ООН. Принципи МАНІФЕСТУ -2000 склали основу дитячих дій заради збереження і процвітання нашої мирної планети:

1. Поважай життя кожної людини.
2. Відмовляйся від насильства.
3. Будь щедрим.
4. Слухай і прагни зрозуміти.
5. Оберегай нашу планету.
6. Зміцнюй солідарність.

Біля 2500 підписів-зобов'язань дітей та вчителів від осередків Українського Руху в підтримку

Маніфесту-2000 було зібрано й надіслано до ЮНЕСКО.

Сукупність активних форм і методів миротворчого виховання юнацтва, які формують якості прихильників миру, сприяють миролюбству і взаєморозумінню та дружбі з молоддю, вирости в систему діяльності Руху й стали традиційними заходами: Уроки Миру, Всесвітня Молитва Миру, Ліхтарика Миру, Стрічка Миру, Ковдра Миру, тощо. Створений в рамках Українського миротворчого Руху, Молодіжно-культурний Центр «Прометей» став провідником не тільки молодіжної політики держави, а й ініціатором та координатором всіх цікавих і корисних миротворчих справ дітей та студентства України. Так, виконуючи соціальну заявку суспільства з метою відродження духовності й культури дозвілля та здорового способу життя підлітків, започаткована перша в країні Школа-клуб менеджерів дозвілля «Рекреатор». Ця Школа покликана об'єднати талановитих дітей та педагогів-ентузіастів для вирішення проблем бездуховного, примітивного, одноманітного молодіжного відпочинку, на формування нової генерації культурологів, спроможних створити нові моделі змістовного та цікавого дозвілля для дітей та студентства, що буде сприяти інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку молоді особистості, її соціалізації в суспільстві. Важливим фактором роз-

Літня школа тренерів-конфліктологів у м.Севастополі. На фото: в першому ряду перша зліва Валентина Дзябенко

витку освіти в дусі Культури Миру є прилучення молоді до загальнолюдських цінностей та скарбів світової культури. Саме на осягнення світової культурної спадщини та вміння вести продуктивний діалог різноманітних культур, розвиток взаєморозуміння й співробітництва між народами світу та їх єднання заради миру і демократії направлена робота дискусійного клубу «Спадщина світової культури», створеного в Центрі цього року. Миротворчий потенціал іноземної мови, безсумнівно, сприяє міжнародному спілкуванню, відкриває вікно в захоплюючий світ світової культури, літератури та мистецтва, збагачує міжнаціональне співробіт-

ництво, взаєморозуміння і дружбу серед дітей. Школа «Поліглот» Центру надає можливість вивчення шести іноземних мов.

Завдання формування лідерів в суспільстві не стихійний процес — це необхідно робити в процесі навчання і виховання в школі, клубі. Важливо, щоб підлітки — майбутні лідери ХХІ століття, які будуть керувати державою, — володіли демократичною культурною особистістю, формами ефективно організації та управління, вмінням спілкуватись та іншими якостями, необхідними для успішного розвитку суспільства й держави. Школа самоврядування «Вожак» відкриває свої двері для старшокласників м. Києва. Центр має методичні розробки, сценарії та плани дитячих заходів, тренінгів і занять з школярами.

Український миротворчий рух — це велика родина, яка об'єднує дітей, батьків, вчительство, громадськість на добродійні справи, на злагоду і добро. Силами однієї тільки Луганської обласної організації Руху (Голова — Кіпко Ю.В.) при підтримці 6 країн було надано допомогу у 2 млн. доларів США: медикаменти, одяг та харчування, обладнання та відбудова приміщень під інтернати для сиріт, хворих дітей та інвалідів.

За вагомий вклад у виховання в дусі миру і взаєморозуміння Український миротворчий Рух у 1998 році в Європі уперше за 20 років було відзначено званням Лауреата Премії Миру ЮНЕСКО.

Великий Ганді сказав, що не треба боротись за мир, а жити в мирі. Тільки всі ми разом — учень і вчитель, країни і народи, люди різних культур і конфесій — спроможні забезпечити благодатне життя в гармонії з світом, нероздільній єдності людини і природи у Всесвіті. Цьому й слугує наш Український Рух «Педагогі за мир та взаєморозуміння». Ми закликаємо:” В кого є душа, в кого є сумління, в кого серце є палке, Світ дитячий цей, без насилля й тління -збережи — нехай живе !!!”

«Що дає Вам і Вашій школі участь у Русі?» — на це запитання ми попросили дати відповідь директорів шкіл, які є його колективними учасниками.

Ось, що вони сказали:

- активізує нашу роботу; розширює міжнародні контакти (Перша міська гімназія м. Чаркас)
- розширює спілкування з питань екології, здоров'я прав дитини; надає організаційну допомогу, а дітям — спілкування (СШ №44 м.Дніпропетровськ)

Шановні читачі!

Якщо у Вас виникло бажання стати членом Українського Руху «Педагогі за мир та взаєморозуміння», Ви можете це зробити. Для цього Вам треба лише написати заяву на ім'я його відповідального секретаря Валентини Дзябенко та надіслати її за адресою:

01030, м.Київ, вул. Б.Хмельницького, 51-б., кв. 45 ; тел./факс: (044) 235-63-98.

E-mail: education@svitonline.com.

ЗАЯВА

1. _____
(організація, учбовий заклад)
просить, зареєструвати педагогічний та учнівський колектив (протокол зборів № від ...) з наданням дійсного колективного статусу члена УР.

2. _____
(організація, учбовий заклад)
підтримує УР своєю діяльністю з ... року, брали участь в проєктах, акціях, заходах- (перераховуються)
прашує за виховною темою (з проблем Культури Миру чи інші)...
Рестраційні та річні внески перераховано (№ ... платіжного доручення від ...)
Підпис керівника

М.П.

ОСВІТА

ЗАРУБІЖЖЯ

Що зробити, щоб високоякісну середню освіту отримали не 5%, а більшість старшокласників України

Освіта
зарубіжжя

ЛІЦЕЇ У СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Костянтин КОРСАК

Завідувач відділом
Інституту вищої освіти
АПН України, кандидат
фізико-математичних наук,
професор

Ірина ФАЛЬКО

Інститут вищої освіти
АПН України

Більшість енциклопедій і словників вважають термін «ліцей» назвою середнього загальноосвітнього навчального закладу в частині держав Європи, Латинської Америки і Африки (точніше, у тих країнах, де поширені найбільш споріднені з латиною мови – італійська, французька, іспанська, португальська, грецька, румунська та ін.). Зрідка підкреслюються більш другорядні аспекти – приналежність до державного сектору системи освіти (Larousse, Франція), використання альтернативних чи нетрадиційних програм навчання (Енциклопедія Кирила і Мефодія, Росія).

Важливо вказати, що слово «ліцей» не входить в термінологічні словники ЮНЕСКО і в Європейський Освітній Тезаурус, оскільки ті концентруються на більш загальних та універсальних поняттях, застосовних для будь-яких систем освіти [2, 3].

З огляду на обмеженість обсягу статті, скоротимо всю історію виникнення сучасного варіанту ліцейів до двох фраз:

1) з унікальних закладів для формування еліти з мізерного відсотка привілейованої молоді часів Середньовіччя вони трансформувалися у більш численну групу за-

кладів заключного сектору середньої освіти у період формування систем обов'язкового навчання грамоті всіх дітей і підлітків.

2) ліцеї (чи їх майже аналог із назвою «гімназія» у частині розвинених країн) стали необхідним засобом забезпечення якісної профільної підготовки найбільш здібної й умотивованої частини молоді до отримання вищої освіти у закладах університетського рівня з тривалими (5-6 років) програмами навчання.

Важливе значення ліцейів у багатьох сучасних країнах ми можемо унаочнити наведенням схем структури середньої освіти кількох держав [4].

У Франції заключний рівень середньої освіти складають лише ліцеї, а принципом діяльності всієї системи навчання і виховання молоді є меритократизм. Останній полягає у дотриманні припущення, що успіхи в освіті й подальшому розвитку соціального статусу певної особи мають бути результатом поєднання її здібностей та індивідуальних зусиль. За XIX-XX ст. на цій ідейній основі у Франції виникла складна багатостадійна система підтримки здібних до навчання і праці учнів, вирішення їх долі на основі одних лише позитивних рис і ознак.

Основа цієї системи, як свідчить наша схема – різноманітні ліцеї. Та на ній не вказано, що й без того високонавчений контингент

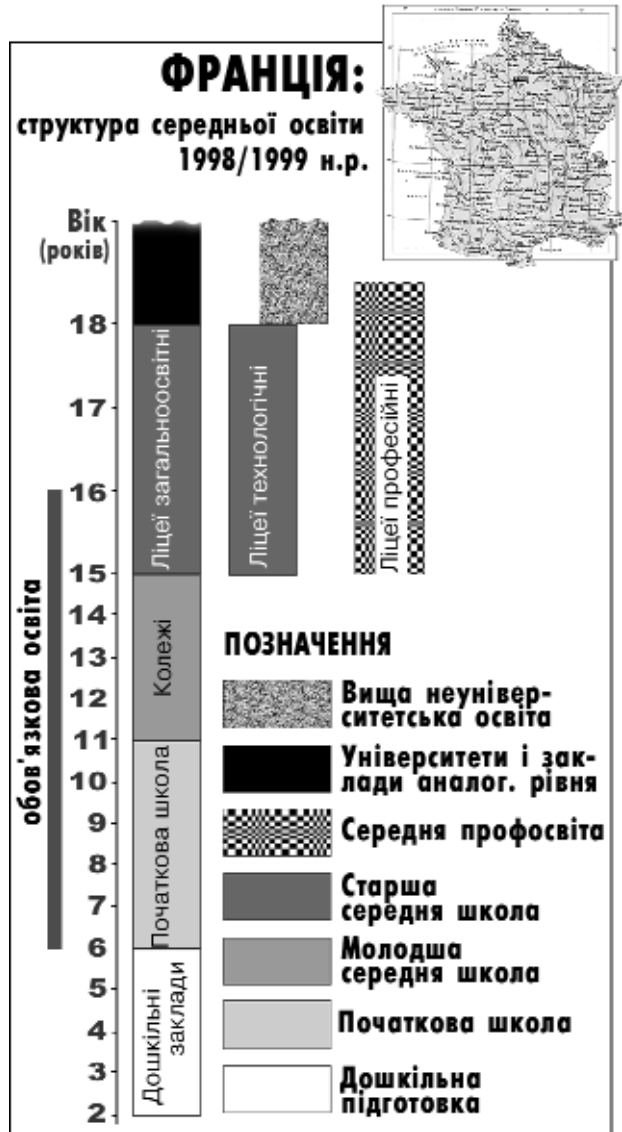
ліцеїв зазнає ще одного відбору — кращі ліцеїсти рішенням ради закладів скеровуються у надвисокоелітні дворічні «підготовчі класи». Останні мають значно складніші та інтенсивніші від університетських програми навчання, а випускники через суворий конкурс вступають в групу найбільш престижних державних вищих шкіл, де не лише платять студентам стипендію, що у багато разів перевищує середню зарплату 2002 р. в Україні, але й гарантують роботу після отримання дипломів.

Хоч подібна високозмагабельна система не може не мати певних негативних рис (навчання «під екзамени і конкурс», стреси, елементи фрустрації у випадку недосягнення завищених особистих планів та ін.), населення Франції вважає її укупі з отриманням принципу меритократизму найвищим національним досягненням, особливо важливим як для іміджу системи освіти, так і для соціально-економічного прогресу країни.

Престиж і роль ліцеїв в Італії ненабагато поступається французьким показникам, про що свідчить вказана на нашій схемі незвичайна різноманітність варіантів і призначень цих закладів.

Ще зовсім недавно італійські ліцеї не лише забезпечували університети добре навченими абітурієнтами, але й готували професіоналів майже на рівні дипломів наших сучасних молодших спеціалістів (наприклад — викладачів і вихователів для материнських і початкових шкіл, як це роблять наші педагогічні учили-

ща чи технікуми). Лише загальноосвітнє підвищення вимог до персоналу системи освіти змінило ситуацію на користь підготовки всіх вчителів і вихователів у закладах після-середньої освіти — університетах, академіях чи педагогічних інститутах на базі загальної середньої освіти. З 2000 року Італія розпочала реформу системи своїх ліцеїв, маючи намір

скоротити число їх типів до 4-х та об'єднати в них академічне і професійне навчання. Схоже, бажане може значно перевищити можливе, але виявиться це років через десять.

Наведемо також схему структури середньої освіти Німеччини (вона подібна до того, що існує в інших німецькомовних країнах), де використовується ранній

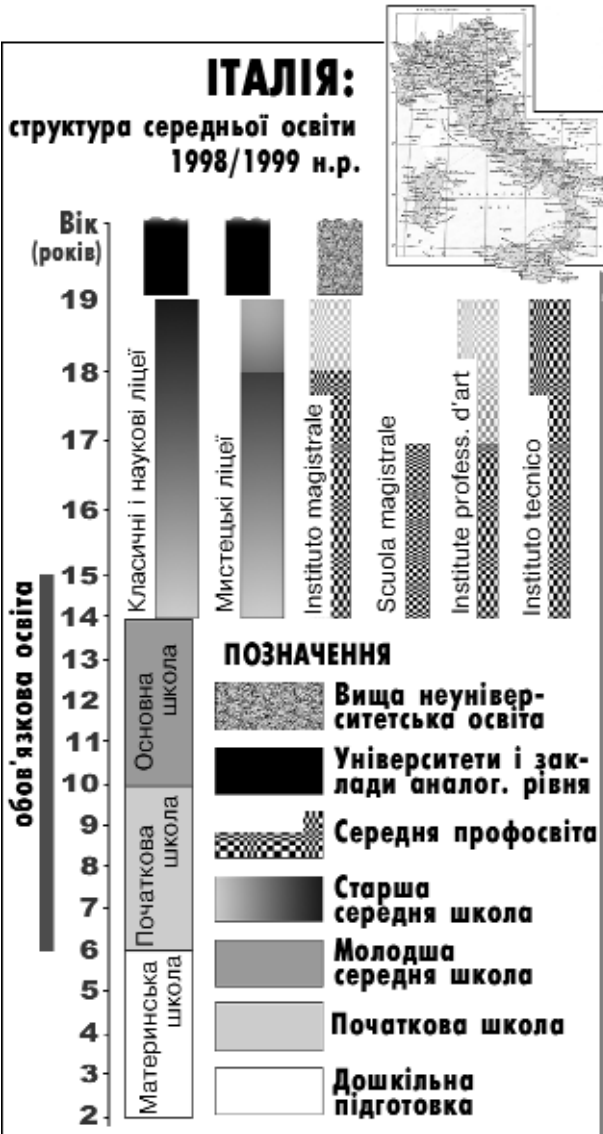
поділ учнів на потоки навчання на основі їхніх показників і досягнень у початковій школі.

Цей своєрідний варіант системи освіти сформувався у Німеччині в момент прискореної індустріалізації, відтак, особливо гострої потреби у масовій підготовці професіоналів-робітників через систему унікально якісного учнівства, техніків – у системі середньої і подальшої професійної освіти, науковців і дослідників – в університетах, куди гімназії скеровували своїх випускників після випускного Abitur-екзамену (від цього терміну походить наше «абітурієнт»).

ЛІЦЕЇ ТА ПОЄДНАННЯ В ОСВІТІ ДОСТУПНОСТІ І ЯКОСТІ

Відтворене нами у схемах і коротких описах привілейоване становище ліцеїв і виконання ними ролі основного інструменту забезпечення якості роботи всієї системи середньої освіти є результатом розвитку й удосконалення підготовки молодих поколінь до активної виробничої діяльності в суспільствах індустріального типу. Всі вони потребували певної структуризації нової робочої сили – вона мала на 40-60% складатися з кваліфікованих робітників, 30-40% – середнього технічного й іншого персоналу, 10-15% – еліти з вищою освітою університетського рівня. Це відповідало високоселективному (елітному) варіанту організації й функціонування всієї вищої освіти, контингент якої походив передусім з ліцеїв чи їх аналогів.

На цей сприятливий для

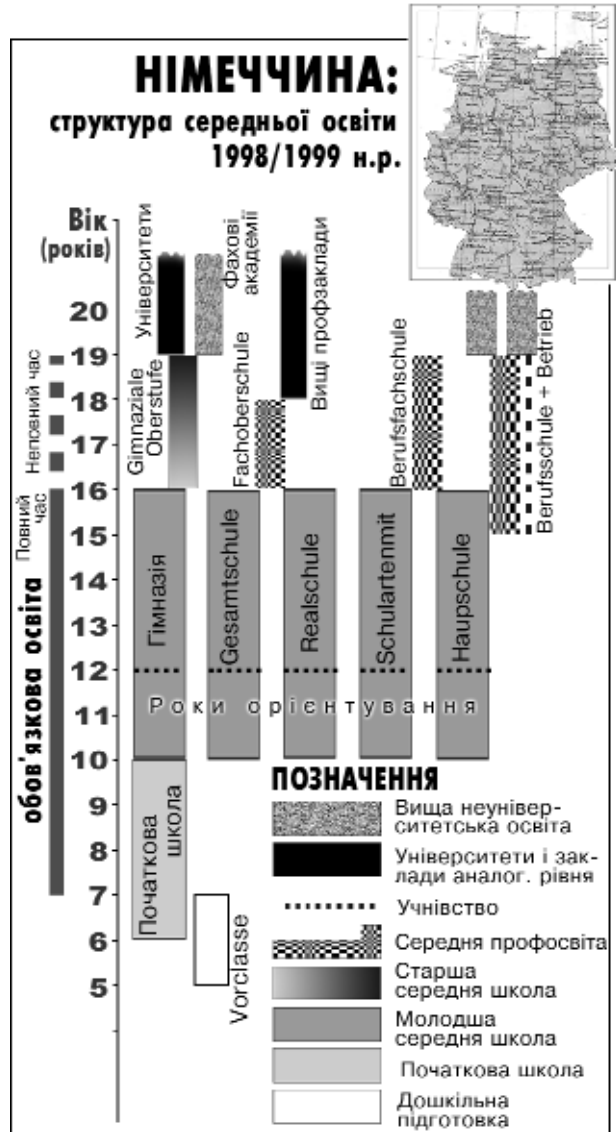

ліцеїв період припадають їх найвищі історичні успіхи, зумовлені насамперед тим, що вони мали змогу працювати з невеликим відсотком всієї вікової групи 15-19 років, ядро яких складало генетично пристосовані до успішного навчання підлітки. Як свідчить досвід більшості країн світу, успіхи останніх порівняно слабо залежать від багатьох позірно важливих факторів – кількості учнів у класах, абсолютних витрат країни на навчання одного учня, методів викладання і рівня індивідуалізації навчання та ін. Можна лише пошкодувати, що для досягнення подібних результатів хоча б половиною учнів необхідно перевантажувати їх роботою у школі й поза нею, а також кваліфіковано працювати з ними індивідуально (прекрасні приклади цього ми знаходимо в Японії й інших країнах Східної та Південної Азії, невеликих країнах Європи, почасти, в радянській системі освіти).

Відзначимо – у сприятливій для ліцеїв та їх аналогів часи взагалі не існувало проблеми забезпечення «якості освіти», оскільки вона була «якісною» у сенсі забезпечення суспільних і державних сподівань і пріоритетів.

Сукупність вимог до діяльності закладів середньої освіти стала радикально змінюватися у момент найвищого розвитку індустріальних суспільств й незвичайного прискорення науково-технічної революції в середині ХХ ст. Спершу середню освіту стали отримувати всі учні, що значно збільшило контингенти ліцеїв та аналогічних закладів. Посилилося змагання між

державами, народилося явище глобалізації й став формуватися відкритий світовий ринок товарів, високоякісних послуг і кваліфікованої робочої сили. Ксенофобія і замкненість, відмова від порівняння із зарубіжною практикою і досягненнями майже одразу викликало стагнацію в усіх сферах, безперервне “винаходження велосипедів”,

відставання від решти планети і перетворення країн з подібними уявленнями у поле діяльності краще навчених і підготовлених фахівців з інших держав (менеджерів, операторів, інженерів, технологів, врешті решт – вчителів і професорів).

Процес актуалізації проблеми “якості” у царині освіти країн Європи чи інших регіонів світу має багато подібних рис з явищами переходу від національних до інтернаціональних стандартів і характеристик виробів у промисловості. Дійсно, перебуваючи у захищеному стані й діючи виключно в межах національного ринку, монопольний виробник одягу чи іншої продукції не має найменшої потреби у службах дослідження продукції зарубіжних виробників, порівняння їх з власними, одним словом, в об’єктивній оцінці і визначенні рівня якості своїх виробів. У 90-х роках ХХ ст. став формуватися світовий ринок освітніх послуг, на більшості континентів діють союзи країн й ліквідуються кордони. **Вищі заклади освіти вимушені переходити від національних до міжнародних стандартів, надаючи особливої уваги забезпеченню якості навчання.**

Кінець ХХ ст. відзначений ще й тим, що Конвенція про права людини з її вимогами дотримання особистих свобод і рівних прав усіх громадян у кожній країні, що претендує на прикметник “демократична” (до речі, це сучасний індикатор “якості” її суспільного устрою) стала взірцем під час створення освітнього законодавства. Ось і у нас як Конституція, так і Закон України “Про освіту” проголошують непорушність принципу рівного доступу громадян до вищої освіти, неприпустимість існування та використання будь-яких форм дискримінації. Одночасно, ці ж документи вимагають від державних органів управління освітою забезпечення високої якості навчання.

Яким є співвідношення вимог “рівності і справедливості доступу” та “високої якості” середньої і вищої освіти? Виявляється, що вони певною мірою антагоністичні, тому їх одно-

часне виконання реалізувати якщо не неможливо, то незрівнянно важче, як будь-якого з них.

Вимога високої справедливості під час вступу у вищі навчальні заклади стикається з поширеністю явища селекції абітурієнтів в усіх випадках, коли наявна в даній країні мережа вищих шкіл може прийняти лише малий відсоток усіх бажаючих. Навіть у тому випадку (який на практиці здійснити дуже важко), коли з витратою чималих коштів і матеріальних ресурсів на основі стандартизованих тестів цілком об’єктивно і справедливо проводять вступні конкурсні іспити, екзамени представницькі комісії чи особливі спеціалізовані агентства, завжди зберігається певна дискримінація і підстави до судових процесів, оскільки частина молоді не зможе реалізувати своє конституційне право на вільний доступ до найбільш якісних варіантів середньої і вищої освіти.

Не дивно, що багато розвинених демократичних країн світу в намаганні поєднати недискримінаційність вступної процедури з правом кожної особи отримати вищу освіту змушені були так чи інакше йти на відкритий варіант вищої освіти, коли в усіх чи в значну частину закладів вступ безконкурсний (Італія, Франція, Німеччина, США, Канада та ін.).

Розглянемо наслідки цього на прикладі США [1,5]. Під час виконання програми побудови “Великого Суспільства” шляхом поєднання розвитку виробництва зі створенням максимально відкритої і демократично-справедливої системи освіти країна пішла шляхом досягнення однакових кінцевих результатів у навчанні всіх учнів. Панування демократичних принципів супроводжувалося непоодинокими судовими процесами у випадках найменшої дискримінації чи уявної несправедливості в оцінюванні досягнень учнів. Наслідком цього стало спершу зниження вимог вчителів до учнів, невдовзі – погіршення знань випускників шкіл.

Через кілька років цей процес відтворився вже в університетських коледжах, оскільки застосування прин-

ципу відкритості і рівної доступності забезпечило вступ в них багатьох слабких абітурієнтів, які змогли навчатися лише в умовах скорочення змісту важливих предметів і зменшення вимог до кінцевих знань. Різко критична реакція американських педагогів-науковців на подібні негативні результати необмеженої демократизації системи освіти США була посилена ще й тим, що в цій країні відкидається як помилкова соціалістична ідея “однаковості” усіх осіб.

Подібні наслідки невдалих варіантів поєднання демократизації зі збереженням якості старшої середньої і вищої освіти мають загальний характер і спостерігалися у багатьох країнах (Італія, Швеція та ін.). Тотальний контроль за системою освіти не порятував від цього Радянський Союз під час виконання розпорядження політичних керівників країни щодо поліпшення “соціального складу студентства”, повного охоплення молоді 15-17 років успішним навчанням у ключових класах середньої школи та інших масових заходів, скерованих на поєднання рівності доступу з високою якістю навчання. Введення положень щодо визначення професійних характеристик вчителів через успішність учнів, як і під час демократизації освіти США, привело в СРСР до стрімкого падіння якості спершу середньої, а пізніше – вищої освіти.

Отже, застосування спрощених варіантів рівного і справедливого доступу до вищої освіти як дуже важливого елементу загальної демократизації вищої школи закономірно завершувалося зниженням якості підготовки студентства у поєднанні з погіршенням його інших характеристик (мотивації до навчання, індивідуальної і колективної поведінки тощо). Все це неминуче вело до збільшення тривалості навчання з відповідним ростом витрат на нього, отже, до зниження ефективності діяльності всієї системи освіти.

У пошуках компромісного варіанту, що мав би менші недоліки від однаково недоцільних полярних моделей закритої (з низьким доступом і

недемократичними основами діяльності вищої освіти) і відкритої вищої освіти (вільний вступ і високий демократизм) найбільш поширені випадки звернення до комбінованої структури старшої середньої і вищої освіти. Йдеться про існування в країні диференційованого навчання у старшій середній школі з двома (загальноосвітнім і професійним) потоками, чи їх більшою кількістю. Одночасно і вища школа має принаймні два сектори – відкритий і відносно закритий. Не слід думати, що перший завжди є суто державним і цілком фінансується з бюджету, а другий – приватний. Вистачає прикладів (найбільш відомий – США), коли частина приватних закладів освіти висуває найвищі вимоги й формує частину закритого сектору системи вищої освіти.

Аналіз систем навчання і виховання розвинених країн за показником успішності поєднання демократичних принципів їх діяльності з міжнародною якістю освітніх кваліфікацій виходить за межі даної статті, тому розглянемо досвід лише однієї країни – Франції. Її систему освіти є підстави вважати порівняно вдалим прикладом застосування варіанту поєднання демократизму і меритократизму у доступі до середньої і вищої освіти, що дало змогу зберегти високий рівень навчання і національних освітніх кваліфікацій (шкільних атестатів та університетських дипломів).

На рівні основної школи (колежів) завдяки роботі потужної (визнаємо – досить дорогої) системи орієнтації школярів та їх кількарічного і вміло прихованого відбору формується цілий комплекс груп випускників різного типу закладів середньої освіти, підготовлених до навчання у певних типах вищих закладів освіти. У першому наближенні останні можна віднести до двох секторів:

1) *вільного і майже безперешкодного вступу* (точніше – запису) всіх володарів шкільних атестатів;

2) *дуже селективних закладів* державної і приватної власності. Завдяки тривалому вдосконаленню суто технічних питань об’єктивізації різного

типу екзаменів у Франції й існуванню широкої гами посвідчень, сертифікатів, дипломів для дуже неоднорідного комплексу закладів вищої освіти сформувався загальнонаціональний консенсус щодо «справедливості» діяльності системи освіти.

Зауважимо, що у Франції існує не один сектор вищої освіти, а кілька. Держава послуговується «відкритими» університетами і високоселективними Великими школами. Приватний сектор має свої ліцеї й сотні невеликих вищих закладів освіти економічного, правничого й багатьох інших профілів. Та й це не все – релігійні громади створили свої мережі закладів (школи, ліцеї й університети). Ці три головні частини системи вищої освіти дають країні змогу найбільш прийнятним чином вирішувати проблему поєднання якості і доступності освіти.

Якщо придивитися до тенденції структуризації системи освіти України за роки незалежності, то легко помітити – *ми йдемо саме шляхом Франції*. Державні органи не визнають чи намагаються гальмувати акредитацію як «якісних» закладів теологічного плану, так і приватних ліцеїв та вищих шкіл. Ці дії шкодять прискореному розвитку системи освіти України.

ПРО ПІДГОТОВКУ «ЛІДЕРІВ» В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ XXI ст.

Діяльність лідерів і процес їх виділення з решти громадян дуже відрізняється в різних суспільствах. У найпримітивнішому (доаграрному) механізм висування лідерів був близьким до природних алгоритмів для всіх розвинених зграйних тварин, що фаворизують фізичну силу, впертість і хитрість. В аграрному лідерство було спадковим набутком, а кількість лідерів й вимоги до них були мінімальними (наприклад, грамотність була зовсім необов'язковою). В індустріальному суспільстві лідерів ставало все більше, одночасно постійно зростали освітні й професійно-компетентнісні вимоги до

них. Саме для підготовки осіб з необхідними якісними показниками були винайдені «інкубатори лідерів» – ліцеї.

В новому (інформаційному) суспільстві зникне поділ на «лідерів» і «маси», оскільки зменшаться до можливого мінімуму відмінності у тривалості і якості первинної освіти й назавжди зникне граничний примітивізм структурно-функціональної побудови соціуму. Високий професіоналізм і компетентність вимагатимуться від усього активного населення, а не від одних лише «лідерів».

Саме у цьому напрямі відбувається прогрес суспільств й удосконалення систем освіти розвинених країн. З різним рівнем успіхів вони подовжують тривалість середньої освіти, збільшують кількість спеціалізованих закладів (ліцеїв, гімназій, технічних шкіл та ін.) та їх різноманітність, намагаючись однаково успішно навчати і виводити на ринок праці всіх представників нових поколінь.

Будемо сподіватися, що у нашій майбутній 12-річній школі високоякісну – ліцейного рівня – середню освіту отримуватимуть не кілька відсотків (у 283 ліцеях у 2000/2001 навчальному році навчалося близько 100 000 учнів – ледь 5,5% вікової групи 15-17 років), а більшість старшокласників України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клехо Ю.Я. Образовательный императив. – М.: Издательство Исследовательского центра проблем качества подготовки специалистов, 1998. – 368 с.
2. UNESCO: IBE Education Thesaurus. – Paris, 1991. – 138 p.
3. Europejski Tezaurus edukacyjny. Wersja polska. – W-wa, IBE, 1999. – 369 s.
4. European Glossary on Education. Vol.2. Educational Institutions. – EURYDICE, Brussels, 2000. – 197 p.
5. Cohen-Steiner O. L'Enseignement aux Etats-Unis: structure, bilan et perspectives. – Nancy: Presses universitaires de Nancy, 1993. – 240 p.
6. Sanyal Bikas C. Higher Education and the Labor Market // International Higher Education. An Encyclopedia. – Garland Publishing, 1991. – P.147-168.

ЩОДЕННИК ДИРЕКТОРА

*Корисні Інтернет-ресурси для керівника
навчального закладу*

Семінари та конференції у 2002 році

З гумором про себе...

Наші ювіляри

Членам редакційної ради, друзям та працівникам нашого журналу **2002 рік** приніс **червоні дати** особистого календаря. Святкуватиме у липні свій почесний ювілей — **55**—

Анатолій Іванович СОЛОГУБ, кандидат педагогічних наук, член-кор. АПН України, директор Саксаганського ліцею м. Кривого Рогу.

Володимир Іванович БОНДАРЬ, професор, академік АПН України у січні **2002 року** отримав від свого Життя найвищу оцінку — **12 балів (66 років: $6+6 = 12$)**, а його новаторська за духом робота — Премію В.І.Вернадського.

Василь Васильович СМОЛЯНЕЦЬ, широко знаний автор підручників з фізики, головний редактор видавництва “Педагогічна преса”, у травні відсвяткував свій День народження. Дякуючи його людській підтримці народився наш журнал.

Наймолодшому ювіляру, **Наталії Сергіївні БОЙКО**, фотокореспонденту нашого журналу у червні — **25**.

Таких різних і знаних, їх об'єднує багато спільного: вони — Педагоги; вони — Методисти; вони — Науковці, до того ж — Поети, Письменники, Журналісти.

Ми бажаємо їм щастя, здоров'я, натхнення, досягнень та творчих злетів!!!

3 ГУМОРОМ ПРО СЕБЕ

Під час підготовки цього номера з'ясовано: афоризми в Україні друкуються російською мовою, редакція не стала порушувати цю традицію

ОБРАЗОВАНИЕ

Образованный человек может всю ночь переживать из-за того, что дураку и не снилось.

NN

Образование — верный путь к благосостоянию. Но мало какой школьный учитель служит тому доказательством.

NN

РУКОВОДСТВО И УПРАВЛЕНИЕ

Создайте систему, которой сможет воспользоваться даже дурак, и только дурак захочет ею пользоваться.

“Принцип Шоу”

Чтобы ликвидировать отставание, достаточно изменить направление.

Евгений Лапин

Трудно быть эффективным и не противным.

Фрэнк Хаббард

НАЧАЛЬСТВО И ПОДЧИНЕННЫЕ

Монолог — это беседа начальника с подчиненным.

NN

Мне не нужны сотрудники, которые могут только поддакивать. Я хочу, чтобы каждый говорил мне правду в лицо, — даже если за это он будет уволен.

Сэмюэл Голдвин

О незаменимости человека судят по числу его заместителей.

Данил Рудый

Не вмешивайся в свои дела, если поручил их заместителю.

Виктор Коняхин

Поначалу решили объявить благодарность, но потом ограничились выговором.

Ван. Жуков

УЧИТЕЛЯ И УЧЕНИКИ

Ничто так прочно не запоминают ученики, как ошибки своих учителей.

Антон Лигов

Из уроков некоторых педагогов мы извлекаем лишь умение сидеть прямо.

Владислав

Катажинский

На одного человека, желающего учить, приходится около тридцати, не желающих думать.

Уолтер Селлар

Если бы небо услышало молитвы детей, на свете не осталось бы ни одного живого учителя.

Персидское изречение

В хорошем учителе мы ценим лучшие качества дрессировщика, клоуна и цирковой лошади, которую год за годом гоняют по кругу.

Максим Звонарев

Профессия учителя дает пожизненную гарантию от похищения с целью выкупа.

Станислав Моцарский

На экзаменах те, кому совершенно не интересен ответ, расспрашивают тех, кто не может ответить.

Уолтер Роли

За останній рік український Інтернет зробив великий крок вперед, повсякчасно з'являються нові ресурси, розширюються і доповнюються вже існуючі. Пропонуємо вашій увазі добірку сайтів Інтернет, корисних для керівника навчального закладу.

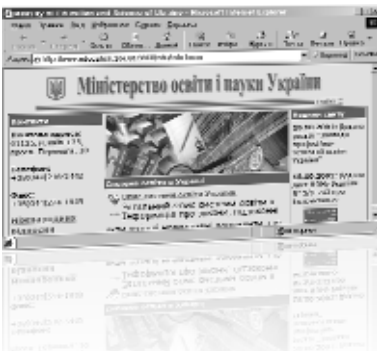
<http://edu.kiev.ua/>

Цей сервер створено як Web-портал Головного управління освіти і науки Київської міської держадміністрації та шкіл м. Києва. На цьому сайті кожна школа має можливість створення та підтримки власних Web-сторінок, на яких може бути наведено дані про методики, окремі навчальні предмети, результати творчості викладачів та учнів тощо. Подаються адреси навчальних закладів Києва. Розміщено довідник служб ГУО, ПТУ, райвідділів освіти.

Публікуються вакансії педагогічних працівників в навчальних закладах м. Києва.

<http://www.education.gov.ua>

Офіційний сайт МОН України.

На сайті ви знайдете:

- Проекти документів з освітньої політики, які перебувають у стадії обговорення, підписання чи затвердження.
- Інформацію про закони, підзаконні акти та інші нормативні документи, що регулюють освіту в Україні.
- Загальні описи системи загальної середньої освіти, а також дошкільної, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти в Україні.
- Довідник телефонів Міністерства освіти і науки.
- Інформацію про інститути післядипломної педагогічної освіти та факультети підвищення кваліфікації в педагогічних університетах та інститутах.
- База даних містить інформацію про навчальні заклади III та IV рівнів державної акредитації, а також професійно-технічні навчальні заклади України

<http://www.apsu.org.ua/>

Офіційний сайт Академії педагогічних наук України.

На сайті розміщено загальну інформацію щодо інноваційних педагогічних проектів, реалізованих в Україні.

Для користувачів створено пошукові системи:

- Дисертаційних досліджень в галузі педагогіки і психології.
- Зарубіжної освітньо-педагогічної інформації.
- Педагогічних програмних засобів.
- Опубліковані навчальні плани, навчальні програми для середніх навчальних закладів.

Сайт Міністерства освіти Криму має такі розділи:

“Керівництво міністерства”, “Регламент роботи міністерства”, “Контактна інформація”, “Основні напрямки діяльності”, “Розробка нормативно-правових документів”, “План-графік основних заходів на 2002 рік”, “Нормативні документи” (накази, положення, листи інструктивно-методичний лист,).

На сторінці: <http://www.crimea.edu/edu/> опубліковано базу даних адрес середніх і вищих навчальних закладів Криму.

<http://www.crimea.edu/edu/min/>

РИНТИ. Російський ресурс про Гранти і конкурси в країнах СНД. Сайт “Гранти і конкурси” створений для допомоги в пошуку фінансування проектів, освітніх програм і грантів на навчання, наукові дослідження.

Розділи сайта:

- “Конкурсные программы грантов” – у цьому розділі публікуються оголошення грантодавців про конкурсні програми грантів.
- “Новости и информация”
- “Законодательство” – у цьому розділі зібрані законодавчі акти, що регулюють благодійну діяльність у Росії, країнах СНД і закордонних країнах.
- “Архив” – новини попадають в архів через тиждень після їхнього першого опублікування на сайті. Підрозділи архіву «Архів новин», «Архів авторських матеріалів», «Архів форуму» містять платну інформацію.
- “Для наших корреспондентов” – у даному розділі мається можливість вилученого розміщення матеріалів користувачами сайту. При наявності договору про співробітництво з кореспондентами, їхньої новини, статті й інші матеріали можуть бути опубліковані в платному доступі, за що автори будуть одержувати винагороду, що відповідає договору про співробітництво.
- Підписка на новині. Форум. Чат.

<http://www.rinti.ru/grants/>

Офіційний сайт Міністерства освіти Російської Федерації.

На сайті ви зможете ознайомитися з організаційною структурою міністерства, нормативно-правовими актами, інформацією про стан справ у галузі; з поточними, планованими і проведеними заходами Міносвіти Росії.

Також представлені Федеральні цільові програми, освітні програми і стандарти, методичні вказівки, щоденний огляд російської преси.

<http://www.ed.gov.ru/>

<http://www.ednu.kiev.ua/>

Освітнянська Мережа України. Один з найкращих ресурсів для керівника закладу освіти. Цей сайт репрезентує усі українські інформаційні ресурси, що пов'язані з освітою.

Сайт містить:

- Довідник міжнародних та донорських організацій, що допомагають в розбудові Української освіти.
- Довідник адрес українських навчальних закладів.
- Інформацію щодо освіти за кордоном, вивчення іноземних мов за кордоном
- Інформацію про освітянські та наукові конференції, семінари, виставки, які відбулись та відбудуться в Україні.
- Дистанційне навчання в Україні і за кордоном

<http://edu.ukrsat.com/>

Компанія «УкрСат», що є однією з провідних фірм на ринку комунікаційних технологій, у березні 1999 року поклала початок благодійній діяльності по наданню доступу до мережі Internet загальноосвітнім навчальним закладам міста Києва та України.

Компанія «УкрСат» безкоштовно надає закладам освіти:

- адресу електронної пошти;
- розміщення web-сторінок на сайті <http://edu.ukrsat.com/>;
- доступ до мережі Internet.

Співробітники компанії виконують роботи по підключенню закладів освіти до мережі Internet, проводять навчання та надають консультації з питань роботи в Internet.

На сайті розміщуються: Інформація для учнів та вчителів; Матеріали конкурсів; web-сторінки навчальних закладів; матеріали заходів, проведених у рамках даної благодійної акції.

<http://www.irf.kiev.ua//>

Офіційний сайт МФ «Відродження». Міжнародний фонд «Відродження» (МФВ) — благодійна організація, місія якої — фінансово і організаційно сприяти становленню демократичного, відкритого суспільства в Україні через підтримку громадських ініціатив.

Програмна діяльність МФВ здійснюється через надання грантів недержавним організаціям, освітнім, просвітницьким та іншим структурам.

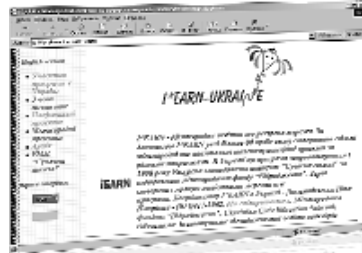
За цією адресою ви можете дізнатись про те, хто і як приймає рішення про підтримку проектів, яка процедура подання проектів до фонду, яка процедура отримання грантів від фонду, чи можливе фінансування позаконкурсних проектів та що не підтримує МФВ.

Основні розділи сайту: Анонси, Новини, Оголошені конкурси, Підтримані проекти, Програми, Контакти.

I*EARN – Міжнародна освітня та ресурсна мережа. Мережа I*EARN об'єднує учнів та вчителів із 98 країн світу, які разом співпрацюють у громадянських, екологічних, наукових і художніх проєктах. Створені і активно діють регіональні центри у Харкові, Києві, Севастополі, Фастові.

Web-сайт містить такі розділи: Учасники програми в Україні, З чого починати, Національні проєкти, Міжнародні проєкти.

<http://www.kar.net/~iearn/>

Київський обласний Інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів створив один з найбільших за обсягом освітянських Internet-ресурсів України.

На сайті ви можете отримати свіжі електронні версії інформаційно-методичних збірників Інституту. Постійно оновлюється інформація про проведення семінарів, нарад, конференцій. Розміщені рекомендації щодо оформлення матеріалів педагогічного досвіду претендентів на звання «вчитель-методист», «вихователь-методист», «викладач-методист».

<http://www.kristti.kiev.ua/>

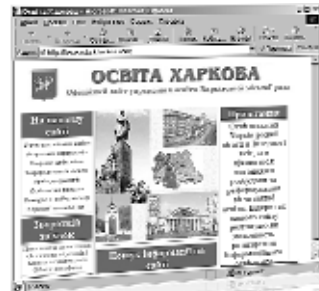

База даних закладів освіти, що ведуть дослідно-експериментальну роботу в місті та області. Результати проведення численних конкурсів.

<http://www.edu.kharkov.com/>

Освіта Харкова. Офіційний сайт управління освіти Харківської міської ради. Розділи сайту: Структура міської освіти, Актуальна інформація, Сторінки шкіл міста, Інформатизація освіти (програма комп'ютеризації та інформатизації закладів та установ освіти м. Харкова), Архів документів, Освітянські ресурси.

На сайті організовано службу зворотнього зв'язку, де ви зможете поставити запитання і отримати відповіді компетентних осіб управління освіти Харківської міської ради.

Це адреса сайту нашого журналу. Він буде опублікований у вересні цього року. На сайті створюється "гаряча лінія" для керівників навчальних закладів, де ви зможете поставити запитання і отримати відповіді від керівників освітньої галузі.

<http://www.director-school.com>

director-school.com

**Всеукраїнські та міжнародні
СЕМІНАРИ І КОНФЕРЕНЦІЇ У 2002 РОЦІ**

№ п/п	Назва заходу	Організатор <i>адреса, телефон</i>	Термін та місце проведення
1	Науково-практичний семінар "Приватна освіта: перспективи розвитку"	Народна українська академія 61000, м. Харків, вул. Лермонтовська, 27, тел.: (0572) 40-10-09	липень 2002 р. м. Харків
2	Всеукраїнська науково-практична конференція "Основа та післядипломна вища освіта як єдиний освітній простір особистості"	Центральний Інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України м. Київ, вул. Артема 52-А, тел.: (044) 211-39-65	вересень 2002 р. м. Київ
3	Науково-методична конференція "Нові комп'ютерні технології в освіті, промисловості та енергетиці: досвід та перспективи"	Національний технічний університет України "КПІ" 03056, м. Київ, пр. Перемоги, 37, тел.: (044) 441-19-56	вересень 2002 р. м. Алушта
4	Науково-методична конференція "Освіта і віртуальність"	Харківський державний технічний університет радіоелектроніки 61166, м. Харків, пр. Леніна, 14, тел.: (0572) 40-93-97	вересень 2002 р. м. Харків
5	Кримські педагогічні читання	Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут" 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21, тел.: (0572) 40-01-48	вересень 2002 р. м. Харків
6	Науково-методична конференція "Нові інформаційні технології навчання в навчальних закладах України"	Одеський державний морський університет 65029, м. Одеса, вул. Мечнікова, 34, тел.: (048) 733-56-50	вересень 2002 р. м. Одеса
7	Науково-методична конференція "Цільове управління підвищенням професійної компетентності педагога"	Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти 95000, м. Сімферополь, пров. Совнаркомівський, 3, тел.: (0652) 27-52-32	вересень 2002 р. м. Євпаторія
8	Науково-методична конференція "Засоби реалізації сучасних технологій навчання"	Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка 25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1, тел.: (0522) 22-56-74	20-21 вересня 2002 р. м. Кіровоград
9	Семінар "Інформаційна підтримка охорони здоров'я, біомедицинських досліджень та освіти"	Тернопільський Державний Технічний Університет ім. І. Пулюя 46001, Тернопіль, вул. Руська, 56, тел.: (0322) 344997	вересень 2002 р. м. Тернопіль
10	Всеукраїнська науково-практична конференція "Управління закладами освіти в сучасних умовах"	Центральний Інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України м. Київ, вул. Артема 52-А, тел.: (044) 211-39-65	Друга декада жовтня 2002 р. м. Одеса

№ п/п	Назва заходу	Організатор адреса, телефон	Термін та місце проведення
11	Третя міжнародна науково-практична конференція "Інтернет-Освіта-Наука-2002"	Вінницький державний технічний університет 21021, Вінниця, Хмельницьке шосе,95 тел.: (432) 437-880, 446-848	9-11 жовтня 2002 р. м. Вінниця
12	Науково-методична конференція "Актуальні проблеми підготовки фахівців в умовах оновлення змісту і форми початкової загальної освіти"	Волинський державний університет ім. Л.Українки 43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30, тел.: (03322) 442-87, 411-00	жовтень 2002 р. м. Луцьк
13	Науково-практичний семінар "Психолого-педагогічні проблеми управління в освіті"	Національний університет "Львівська політехніка" 79013, м. Львів, вул. Бандери, 12, тел.: (0322) 72-47-33, 72-16-33	жовтень 2002 р. м. Львів
14	Науково-практичний семінар "Сучасні підходи до педагогічної підготовки вчителя: концепції, технології, досвід"	Миколаївський державний педагогічний університет 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24, тел.: (0512) 33-80-83	жовтень 2002 р. м. Миколаїв
15	Науково-методична конференція "Соціально-педагогічні проблеми підготовки педагогічних кадрів для сільської школи"	Бердянський державний педагогічний інститут ім. П.Д.Осипенко 71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, тел.: (06153) 327-71	жовтень 2002 р. м. Бердянськ
16	Науково-методична конференція "Використання інформаційних технологій у післядипломній освіті вчителів, проблеми та перспективи дистанційного навчання"	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8, тел.: (0482) 22-34-87	жовтень 2002 р. м. Одеса
17	Науково-методична конференція "Теорія та практика управління педагогічним процесом"	Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського, 65091, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, тел.: (0482) 23-40-98, 23-40-04	жовтень 2002 р. м. Одеса
18	Всеукраїнська конференція "Менеджмент освіти: теорія і практика"	Житомирський обласний ІППО, Управління освіти Житомирської обласної державної адміністрації тел.: (0412) 37-26-24, 37-22-50	жовтень 2002 р. м. Житомир
19	Наукова конференція "Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління"	Харківський національний університет ім. В.Н.Карабіна 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4, тел.: (0572) 45-75-17, 45-73-62	листопад 2002 р. м. Харків
20	Науково-практичний семінар "Проблеми інформатизації навчального процесу в школі та вищому навчальному закладі"	Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9, тел.: (044) 224-89-43	листопад 2002 р. м. Київ
21	Науково-методична конференція "Науково-методичний супровід переходу на новий зміст і структуру початкової школи на регіональному рівні"	Луганський інститут післядипломної педагогічної освіти 91031, м. Луганськ, вул. Слов'янська, 1-а, тел.: (0642) 54-40-30	листопад 2002 р. м. Луганськ

Щоденник
директора

ЯК СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ ЗАРОБИТИ ГРОШІ

30 квітня 2002 року перестало битися здавалося б, негмовне серце славнозвісного директора Сахнівської школи, “школи над Россю” – Олександра Антоновича Захаренка. Людина продовжує своє життя в пам’яті тих, хто її пам’ятає. То ж думки, поради та ідеї О.А. Захаренка оживуть на сторінках нашого журналу. Сьогодні ми публікуємо поради з директорської скарбниці Олександра Антоновича.

**Олександр
ЗАХАРЕНКО**

Спосіб перший. Створити мале підприємство по виробництву соняшникової олії. Так, наприклад, зробив колишній учитель нашої школи, побудувавши олійницю, до якої йдуть люди не лише із Сахнівки, а й приїзять із навколишніх сіл. Олія тут і якісніша, і дешевша, ніж колгоспна.

Спосіб другий. На шкільних квітниках щорічно висаджується багато сальвій – надзвичайно витривалих квітів, які не бояться заморозків. Зі шкільних квітників кожної осені можна збирати по 3-4 кг насіння, вартість якого складає 250-300 грн. за 1 кг (оптова ціна).

Спосіб третій. Розфасовувати насіння квітів для продажу любителям. Це теж якась копійка, стимул і виховна сторона навчального процесу.

Спосіб четвертий. Виготовляти на гуртках предмети вжитку, які користуються попитом не лише у нас, а й за кордоном. Так, вчителі Ткачі виготовили разом з дітьми підноси, тарілки, кухонні пристрої, які за гарну ціну купили німці.

Спосіб п’ятий. Продавати випічку шкільної кухні, яку полюбає не лише дитвора, а й дорослі жителі села.

Спосіб шостий. Звичайно, школа – не виробництво і

міжнародними законами заборонена експлуатація дитини, проте робота, пов’язана з навчальним виховним процесом, ніколи не шкодила дітям. Адже завдяки цьому діти швидше пізнають її ціну та продуктивність, закріплюють теоретичні знання і, зрештою, звикають не байдикувати жодної хвилини.

Тому діти під час навчання в майстернях вчать виготовляти простий шкільний і домашній інвентар, який потім реалізують на сільському ринку.

Спосіб сьомий. Шкільний транспорт нині не в моді. У наш час не колгосп допомагає школі, а школа – колгоспу. Безкоштовно. Скажімо, шкільний трактор, відремонтований колгоспом, ціле літо працював на колгоспних полях. Від шкільної машини, яку зараз наймають вкрай рідко, прибутки мізерні. Отже, у школі водій не потрібен. Тому ми сумістили посади. Економія – це також наші кошти.

Спосіб восьмий. Використовувати шкільний копіювальний апарат не безкоштовно. За копію 1 аркуша встановити оплату в розмірі 20 коп.

Спосіб дев’ятий. Використовувати комп’ютери, якими обладнана школа. Комп’ютер – це дорогий навчальний посібник, тому він обов’язково повинен бути задіяним.

Публікується
за рукописом
О.А.Захаренка
“210 шкільних
лінійок”

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2002